

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE ŞEYHÜLİSLÂMLARA SUNULAN KASİDELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Özcan TUNÇADAM

Danışman

Doç. Dr. Recep DEMİR

VAN – 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

Özcan TUNÇADAM tarafından hazırlanan “KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE ŞEYHÜLİSLÂMLARA SUNULAN KASİDELER” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Recep DEMİR

Türk Dili ve Edebiyatı/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

[Signature]

Başkan : Doç. Dr. Recep DEMİR

Türk Dili ve Edebiyatı/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

[Signature]

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Murat KEKLİK

Türk Dili ve Edebiyatı/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

[Signature]

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İhsan ŞEHİTOĞLU

Türk Dili ve Edebiyatı/ Muş Alparslan Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

[Signature]

Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Tez Savunma Tarihi:

12/07/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.

[Signature]

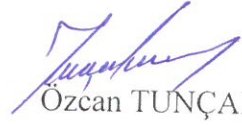
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 12.07.2019

Özcan TUNÇADAM

Yüksek Lisans

Özcan TUNÇADAM

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ, 2019

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE ŞEYHÜLİSLÂMLARA SUNULAN KASİDELER

ÖZET

Divan edebiyatında kaside sunma geleneği, bu edebiyatın ilk dönemlerinden itibaren görülmektedir. Şairlerin bir kişiyi övmek, yermek veya ondan himaye ummak gibi vesilelerle çeşitli devlet adamlarına sundukları kasideler belli bir maksatla kaleme alınmışlardır. Hemen her şairin divanında yer alan kasideler, divan şiirindeki şair-patron ilişkisini göstermesi bakımından da önem arz etmektedir. Belirli formlarda yazılan kasidelerde genel olarak tasvir mahiyetinde yazılan giriş bölümünün ardından medhedilecek şahsiyetin iyi vasıfları, güzel meziyetleri sıralanır ve aynı zamanda medhedilen şahsiyetle ilgili bir prototip oluşturulur. Bu bölümlerin ardından bazı kasidelerde fahriye ve tegazzül denilen bölümler de yer alır. Bu bölümlerden sonra da övülen kişiye dua edilen kısma geçilir. Burada da övülen kişinin vasıflarından bahsedilir. Kasidenin sunulduğu kişinin çoğu özellikleri, benzetildiği olağanüstü ve mitolojik varlık ve şahsiyetler, hayatı boyunca yaptığı iyi ve güzel işlerden hareketle o şahsiyetin divan şiirinde nasıl algılandığı ortaya konulur. Çalışmamızda, kaside ve kaside sunma geleneği, Osmanlı'da şeyhülislâmlık kurumu hakkında bilgi verilmiş şeyhülislâmlar tanıtılmıştır. Divan edebiyatında şeyhülislâmlara sunulan kasidelerden hareketle onların divan şairlerince nasıl algılandığının ve nasıl bir şeyhülislâm profilinin oluşturulduğunun ortaya konması amaçlanmıştır. Ayrıca ele alınan şiirler şekil ve içerik bakımından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şeyhülislâmlar, Kaside, Hâmîlik, Klâsik Türk Edebiyatı

Sayfa Adedi: X+167

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recep DEMİR

Master of Science

Özcan TUNÇADAM

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

JULY, 2019

**THE QASIDAS PRESENTED FOR SHAIKH AL-ISLAM IN THE
CLASSICAL TURKISH POETRY**

ABSTRACT

The tradition of presenting ode in Divan Literature is seen from the first periods of this literature. The poems which the poets offer to various statesmen on occasions such as praising, crushing or patronizing a person have been written for a certain purpose. Qasidas in almost every poet's divan are important in terms of showing the relationship between poet and patronage in divan poetry. In the qasidas written in certain forms, a section like the depiction of nature, followed by the entrance section, the good qualities of the person to be praised, their beautiful virtues are listed and at the same time a prototype is created about the person to be praised. Following these chapters, some poems include “fahriye” and “tegazzül”. After these sections, the praised person takes the prayer section. This section also mentions the qualities of the praised person. Most of the characteristics of the person in which he is presented, the extraordinary and mythological beings and personalities, in which he likens, are revealed from the good and beautiful works he has done throughout his life and how he is perceived in divan poetry. In this thesis, it is aimed to introduce poet sheikhulislams by giving information about Sheikh al-Islams and qasida presentation tradition and the institution of shaykhulism in Ottoman. The aim of the course is to show how the poets of the divan were perceived by the poets presented to the Shaykh al-Islams and how to create a profile. In addition, it is planned to examine the poems discussed in terms of form and content.

Keywords: Sheikh al-Islam Poets, qasida, protector

Number of Pages: X+167

Thesis Advisor: Assoc. Dr. Recep DEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
ÖN SÖZ	IX
GİRİŞ	1
Klâsik Türk Şiirinde Kaside Nazım Şekli	1
Klâsik Türk Şiirinde Kaside Sunma Geleneği	9
Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık Kurumu.....	12
BİRİNCİ BÖLÜM: KENDİSİNE KASİDE YAZILAN ŞEYHÜLİSLÂMLAR VE KASİDE YAZAN ŞAİRLER.....	24
1.1. KENDİSİNE KASİDE YAZILAN ŞEYHÜLİSLÂMLAR	24
1.1.1. Fenârîzade Muhyiddin Efendi	24
1.1.2. Mehmed Ebussuud Efendi (Hoca Çelebi)	24
1.1.3. Çivîzade Hacı Mehmed Efendi	26
1.1.4. Bostanzade Mehmed Efendi	26
1.1.5. Bayramzade Zekeriya Efendi.....	27
1.1.6. Hoca Sadeddin Efendi	28
1.1.7. Sunullah Efendi (Cafer Efendizade Hacı Mustafa).....	29
1.1.8. Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi Efendi	29
1.1.9. Ebü'l-Meyamin Mustafa Efendi	30
1.1.10. Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad Efendi	30
1.1.11. Şeyhülislâm Yahyâ (Zekeriyazade) Efendi	31
1.1.12. Âhîzade Mehmed Hüseyin Efendi	32
1.1.13. Esad Efendizade Ebu Said Mehmed Efendi	33

1.1.14. Muid Ahmed Efendi	34
1.1.15. Hacı Abdürrahim Efendi	35
1.1.16. Şeyhülislâm Bahâyî (Mehmed Bahâyî) Efendi.....	35
1.1.17. Bolevî Mustafa Efendi.....	36
1.1.18. Sunizade Esseyid Mehmed Emin Efendi.....	36
1.1.19. Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi (Câmiü'r-Riyâseteyn)	37
1.1.20. Ebu Saidzade Feyzullah Feyzi Efendi.....	38
1.1.21. Ebezade Abdullah Efendi	38
1.1.22. İmam-ı Şehrîyârî Mahmud Efendi	39
1.1.23. Yenişehirli Abdullah Efendi	40
1.1.24. Paşmakçızade Esseyid Abdullah Efendi.....	40
1.1.25. Damadzade Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi.....	41
1.1.26. Ebu İshak İsmail Efendizade İshak Efendi	41
1.1.27. Feyzullah Efendizade Şeyh Mustafa Efendi.....	42
1.1.28. Şeyhülislâm Esad Efendi (Ebu İshak İsmail Efendizade)	42
1.1.29. Çelebizade İsmail Asım Efendi.....	43
1.1.30. Hacı Veliyüddin Efendi	43
1.1.31. Pirizade Osman Sâhib Efendi	44
1.1.32. Vessafzade (İrânîzade) Mehmed Esad Efendi	44
1.1.33. İshak Efendizade Mehmed Şerif Efendi.....	45
1.1.34. Esseyid Mehmed Kâmil Efendi	45
1.1.35. Reiszade Mustafa Aşir Efendi	46
1.1.36. Dürrîzade Esseyid Abdullah Efendi	46
1.1.37. Ârif Hikmet (Ahmed) Beyefendi	47
1.1.38. Seyyid Mehmed Sadeddin Efendi	47
1.2. ŞEYHÜLİSLÂMLARA KASİDE YAZAN ŞAİRLER	49

1.2.1. Sehî Bey.....	49
1.2.2. Âşık Çelebi	50
1.2.3. Cinânî	51
1.2.4. Filibeli Vecdî	51
1.2.5. Bâkî	52
1.2.6. Süheyli.....	53
1.2.7. Şeyhî.....	54
1.2.8. Nef'î.....	55
1.2.9. Nev'îzade Atâyî	56
1.2.10. Râmî	57
1.2.11. Sehmî.....	58
1.2.12. Sıdkî Paşa.....	58
1.2.13. Beyânî.....	59
1.2.14. Nâ'ilî.....	59
1.2.15. Nâmî	60
1.2.16. Nazîf	61
1.2.17. Sa'dî Çelebi.....	61
1.2.18. Edirneli Fâiz.....	62
1.2.19. Vahyî	62
1.2.20. Kâmî	63
1.2.21. Seyyid Vehbî.....	64
1.2.22. Neylî	65
1.2.23. Şeyhülislâm Esad	66
1.2.24. Belîğ (Mehmed Emin)	66
1.2.25. Haşmet	66
1.2.26. Şehdî.....	67

1.2.27. Nazîr İbrahim	68
1.2.28. Ebu Bekir Kânî.....	69
1.2.29. Feyzî (Halil Bey).....	70
1.2.30. Sünbülzade Vehbî	71
1.2.31. Keçecizade İzzet Molla	73
1.2.32. Meşhûrî.....	74
1.2.33. Yenişehirli Avnî.....	74
İKİNCİ BÖLÜM: KASİDELERE GÖRE ŞEYHÜLİSLÂMLARIN ÖZELLİKLERİ	76
2.1. Akıl Sahibi.....	76
2.2. Adaletli	79
2.3. Dinî ve Tarihî Şahsiyetlerle Özdeşleştirme	83
2.4. Refaha Erdiren (İhtiyaç Gideren – Müşkil Çözen)	90
2.5. Eşsiz ve Benzersiz Olmaları.....	94
2.6. Ahlaklı ve Güzel Huylu.....	96
2.7. Düzen Sağlayıcı	99
2.8. Himmet Sahibi	102
2.9. Hamilik	104
2.10. Kozmik Unsurlarla Benzerlik	106
2.11. Azamet Sahibi.....	110
2.12. Takva Sahibi	112
2.13. Hikmet Sahibi	115
2.14. İkbal Sahibi	117
2.15. Hüküm ve Görüş Sahibi	118
2.16. Makam Sahibi	121
2.17. İlim ve İrfan Sahibi	123

2.18. Lütuf ve Kerem Sahibi	127
2.19. Fazilet Sahibi	131
2.20. Dinin Koruyucusu	133
2.21. Devrin Fetva Sahibi ve Müftüsü	134
2.22. Nüktedan ve Hüner Sahibi.....	137
2.23. Hil’at-i Beyza.....	140
2.24. Şeyhülislamların Fiziksel Özellikleri	141
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ŞEYHÜLİSLÂMLARA SUNULAN KASİDELERİN TÜR VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	143
3.1. Vezinlerine Göre Kasideler	143
3.2. Türüne Göre Kasideler	144
3.3. Bölümlerine Göre Kasideler	144
3.4. Redif ve Kafiyesine Göre Kasideler	144
3.5. Yazılış Sebeplerine Göre Kasideler	144
3.6. Kasidelerin Tür ve Şekil Özellikleri ile İlgili Genel Hususlar	145
SONUÇ	148
KAYNAKÇA	150
ÖZ GEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.y.	Aynı yazar
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
d.	Doğum yılı
FSM	Fatih Sultan Mehmet
K.	Kaside
M.	Miraciye
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	Ölüm yılı
S.	Sayı
SDÜ	Süleyman Demirel Üniversitesi
SE.	Sohbetü'l-Ebkâr
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
v.d.	ve diğerleri
vb.	ve benzeri
vs.	vesaire
YKY	Yapı Kredi Yayınları

ÖN SÖZ

Şeyhülislâmlar, Osmanlı devletinin merkez teşkilatında yer alan ilmiye sınıfının başıdır. Onlar, bu mevkide büyük bir nüfuza kavuşmuşlar, dinî ve siyasî birçok konuda en yüksek danışma organı haline gelmişlerdir. Dinî ve siyasî nüfuzları ile çoğu kez padişah buyruklarını iptal etmiş, padişahları tahttan indirecek hatta katledecek fetvalar vermişlerdir. Bu önemli mevkide bulunan ve siyasî, sosyal, kültürel hayatta etkileri bulunan şeyhülislâmlar, divan şiirinde kaside sunulan devlet adamları arasında yer almıştır.

Klâsik Türk şiiri, sosyal ve toplumsal yaşantıya temas ederek bunu gelenek sınırları içinde okuyucuya yansıtır. Toplum içindeki büyük nüfuz sahibi şeyhülislâmlar da daha çok kasideler, tarihler, kıt'alar vasıtasıyla bu şiirde yer alırlar. Şiirde şeyhülislâmların yer alması şiir-sosyal hayat ekseninde düşünüleceği gibi, hami-şair ekseninde de düşünülebilir. Çünkü Osmanlı toplum ve sanat hayatında şair veya sanatkârın bir hamiye her zaman ihtiyaç duyduğu bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan, ister şiir-sosyal hayat ister hami-şair ekseninde düşünölsün, şeyhülislâmların divan şiirindeki yeri önemlidir. Çünkü onlar, şairlerin sanatlarını devam ve kabul ettirme çabalarının başvuru makamlarından biridir. Bu çabanın ürünü de kasidedir. Kasideler hem şairin sanatta yeterliliğinin göstergesi hem de her türlü istek ve temenninin ifade vasıtasıdır.

Şeyhülislâmlara yazılan kasideler, onların taşıdığı kimliği göstermesi bakımından önemlidir. Çalışmamızda onlara yazılan kasideleri tespit etmek amacıyla her yüzyıldan örnek taşımaya dikkat ederek toplamda 124 divan taradık. Nev'îzade Atâyî'nin Sohbetü'l-Ebkâr isimli mesnevisinde Şeyhülislâm Yahyâ'ya yazılmış bir kaside olduğunu bildiğimizden, bu mesneviyi de taramaya dâhil ettik. Bu tarama sonucunda 33 divan ve Sohbetü'l-Ebkâr'da şeyhülislâmlara yazılmış 113 kaside tespit ettik. Ayrıca bu kasideler ile birlikte 43 divanda şeyhülislâmlara 224 müstakil şiir, 3 mensur bölüm, 1 divan ithafı ve başka şiirler içinde yer alan 3 beyit, 1 bend yazıldığını gördük. Tezimizin sınırlarını aşacağı için, çalışmamızda sadece kasideleri değerlendirmeye aldık. Şeyhülislâmların sahip oldukları özellikleri tespit etmek amacıyla bu kasideleri inceledik.

Tezimiz, giriş ve sonuç hariç üç bölümden meydana gelmektedir. Girişte klâsik Türk şiirinde kasidenin gelişimi üzerinde durulmuş; kasidenin tanımı, tarihî gelişimi, şekil özellikleri, türleri, bölümleri ve isimlendirilmeleri ile ilgili bilgi verilmiştir. Kaside sunma geleneği de irdelenmiş, şair-patron ilişkisine değinilmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı devletinde şeyhülislâmlık kurumu, kurumun tarihî gelişimi, şeyhülislâm kavramı, şeyhülislâmların göreve getirilmeleri ve görevden alınmaları, görevleri, gelirleri, şiir ve şairle ilişkileri yine giriş bölümünde değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde kendisine kaside yazılan şeyhülislâmların hayatlarına ve şeyhülislâmlara kaside yazan şairlerin hayatlarına yer verilmiştir. Hayatları yazılırken şeyhülislâmlar göreve getiriliş tarihlerine, şairler de ölüm tarihlerine göre kronolojik olarak sıralanmıştır. İkinci bölüm ise şeyhülislâmların kasidelerde ortaya çıkan özelliklerine ayrılmıştır. Onların din, devlet, toplum ve şairler için hangi hasletlere sahip olduğu sorusuna bu bölümde cevap aranmıştır. Ortaya çıkan özellikler, taşıdıkları ortak muhtevaya göre gruplandırılmış ve örnek beyitlerle açıklanmıştır. Verilen örnek beyitler için dipnot kullanılmamış, beytin yanına şairinin ismi ve alındığı şiirin ismi kısaltmayla verildikten sonra beyit numarası belirtilmiştir (Nefî K.52/42). Örnek beyitlerin alındığı divanlar ise kaynakça kısmında verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ele alınan kasidelerin şekil ve tür özelliklerine değinilmiştir. Kasidelerde kullanılan vezinler, redifler, onların yazılma amaçları, hangi türde yazıldıkları ve hangi bölümleri ihtiva ettikleri ile ilgili bilgiler burada verilmiştir. Yine bu kasidelerin taşıdığı genel hususiyetler de burada değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde çalışmadan elde edilen veriler ve çıkarımlar yazılmıştır. Ulaştığımız divanlar sınırlı olduğu için çalışmamız, şeyhülislâmlar için yazılmış bütün kasideleri ele aldığı iddiasında değildir.

Çalışmada bana sabırla rehberlik eden, benden her türlü destek ve yardımını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Recep DEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu tez hazırlanırken her aşamasında yardımlarını gördüğüm dostlarım Arş. Gör. Tolga ÖNTÜRK ve Mehmet DOĞAN'a çok teşekkür ederim.

Özcan TUNÇADAM

VAN – 2019

GİRİŞ

Klâsik Türk Şiirinde Kaside Nazım Şekli

Kaside, sözlükte “niyet etmek, yaklaşmak, kastetmek, yönelmek” anlamlarında “kasada” kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Belli bir maksada yönelmeyi, bir maksada dayanılarak yapılan işi ifade eder. Kaside, edebiyat terimi olarak belirli bir maksada yönelik yazılan nazım şeklinin adıdır. Arap edebiyatında doğan kaside, Fars edebiyatında bazı değişikliklerle yayılmış ve oradan da Türk edebiyatına geçmiştir. Şair kasideyi bir kişiyi övmek, yermek veya belirli bir konuyu ele almak maksadıyla yazar.

Kaside, Arap edebiyatında 5. yüzyılda ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Klâsik kaside bu yayılma sonucu meydana gelmiştir. İlk kaside şairi olarak da el-Muhalhil b. Rabi’atü’t-Tağlibî kabul edilmiştir. Muallaka-i Seb’a (yedi askı) kasidenin ilk örnekleridir. Bu kasideler Cahiliye Devri şiirinin özelliklerini yansıtır. Bedevîlerin yaşayış tarzlarını, yaşadıkları doğal ve sosyal çevreyi yansıtır. İslamın yayılmasıyla birlikte kasidenin içeriğinde göçebe hayatın yerine yerleşik hayat düzeninin yansımaları görülür.¹ Cahiliye Dönemi’nin ve Muallaka-i Seb’a şairlerinin en ünlüsü İmrül’l-Kays’tır. İslamiyet’ten yaklaşık yüz yıl önce yaşamış bir Arap emiridir.² Kâb b. Zübeyr’in *Kaside-i Bürde*’si kasidenin Hz. Muhammed zamanında ilgi gördüğünü gösterir. Emevîler ve Abbasîler zamanında da kaside ilgi görmeye devam etmiştir. Abbasîler zamanında Ebû Temmâm, Buhturî ve Mütenebbî yetişmiş büyük şairlerdir. Mütenebbî, Nef’î üzerinde de etkili olmuş bir şairdir.³

Kaside, İran edebiyatında önem kazanmış, içerik olarak zenginleşmiş ve gelişmiştir. Merkezden uzak bulunan valiler, çevrelerinde birer sanat ortamı meydana getirip edebiyatın gelişmesini sağlamışlardır. Hükümdarlar, saraylarını şairlerin toplandığı bir edebiyat merkezi hâline getirmişlerdir. Sâsânîler, şairleri koruyup kollamayı ve onlara sarayda mevkiler vermeyi hükümdarlığın gereklerinden saymışlar. Bu dönemin en önemli ve ünlü şairi de Rûdekî’dir. Gazneliler devrinde de

¹ Yaşar Aydemir, “Türk Edebiyatında Kaside”, *Bilig*, Ankara, 2002, S. 22, 134 - 135.

² Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002, 41.

³ İpekten, a.g.e., 41.

Sultan Mahmut, etrafında edebî bir çevre meydana getirmiş ve şiirin gelişimine ortam hazırlamıştır. Unsurî, Ferrûhî, Minûçîhr ve Asadî dönemin kaside de yazan önemli şairleridir. Selçuklular döneminde de şiir gelişimini sürdürmüş, Fars edebiyatında daha sonra Türk şairler üzerinde de etkili olan şairler yetişmiştir. Enverî, Hâkânî, Mu'izzî dönemin önemli şairleridir. Harzemşahlar zamanında Reşidüddin Vatvat ve Zehirüddin Faryâb yetişen önemli kaside şairleridir. Türk şairleri üzerinde büyük etkisi bulunan Kemal-i İsfehânî bu dönemin diğer önemli şairidir. Sa'dî-i Şîrâzî ve Timur devri şairi Hâcû-yı Kirmânî ve Selmân-ı Sâvenci, Fars edebiyatında yetişen ve Türk şairler üzerinde büyük etkiye sahip bilinen şairlerdir. 16. ve 17. yüzyıllarda ortaya çıkan Sebk-i Hindî akımının önemli temsilcilerinden Örfî-i Şîrâzî, Sâ'ib-i Tebrîzî ve Şevket-i Buhârî kasideleriyle de tanınmış büyük şairlerdir.⁴

Türkler, İslamiyet'i İranlılar yoluyla kabul etmiştir. Klâsik Türk şiiri de Fars edebiyatını örnek alarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Kaside nazım şekli de Fars edebiyatı kanalıyla edebiyatımıza geçmiştir. 13. yüzyılda şiirlerini Farsça yazan Mevlânâ, yaklaşık 300 kasidesiyle bu nazım şeklini kullanan ilk Türk şairlerdendir. 13. yüzyılda Hoca Dehhânî, Ahmet Fakih kaside nazım şeklini kullanan ve Türkçe yazan ilk şairler olarak karşımıza çıkmaktadır. 14. yüzyılda Şeyyad Hamza, Âşık Paşa, Nesîmî, Ahmedî, Elvan Çelebî kaside yazan şairlerdir. 15. yüzyılda gelişme ve yayılma kaydeden kaside, başta Ahmet Paşa, Necâtî Bey, Karamanlı Nizâmî olmak üzere dönemin birçok şairi tarafından kaleme alınan bir nazım şekli olmuştur. Bu yüzyıla kadar yazılan kasideler ağırlıklı olarak tevhid, n'at ve münâcât türündedir. 16. yüzyılda Osmanlı devleti büyüyüp gelişerek imparatorluk hâline gelmiştir. Güçlü padişahların yaşadığı bu dönemde devletin gelişmesine paralel olarak sanat, dolayısıyla edebiyat da gelişme göstermiştir. II. Bayezit, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat'ın şiir yazmaları şiirin gelişimine katkı sağlamıştır. Bu sayede 16. yüzyılda kaside nitelik ve nicelik olarak büyük bir gelişme kaydetmiştir. 16. yüzyıl önceki yüzyıllara göre medhiyelerin ağırlık kazandığı bir dönem olmuştur. Bâkî, Fuzûlî, Nev'î, Bağdatlı Rûhî, Zâtî başta olmak üzere dönemin birçok şairi kaside yazmıştır. 17. yüzyılda devletin duraklama ve gerileme dönemine girmiş olmasına rağmen edebiyat gelişimini devam ettirmiştir. Kaside de bu yüzyılda

---

⁴ İpekten, a.g.e., 42-43.; Aydemir, a.g.m., 136 – 138.

nitelik ve nicelik olarak en olgun dönemini yaşamış ve Türk edebiyatındaki en kudretli kaside şairi Nef'î'yi yetiştirmiştir. Ağırlıklı olarak medhiyenin yazıldığı bu dönemde Sebki Hindî etkisiyle dil ağırlaşmıştır. Nef'î'nin de etkisiyle kasidenin bölümlerindeki klâsik sıra değişmiş, kasideler fahriyeyle de başlayabilmiştir. 18. yüzyılda kaside, önceki yüzyıla göre nitelik ve nicelik olarak zayıflamıştır. Ancak içerik ve şekil yönüyle önceki yüzyılı takip etmiştir. Nedîm ve Şeyh Gâlip başarılı kasideler yazan şairlerdir. 19. yüzyılda divan şiirinin gerilemesi doğal olarak kasideye de sirayet etmiş. Dönemin birçok şairi kaside yazmış; ancak bunlar nitelik olarak önceki yüzyıllara göre zayıf kalmıştır.⁵

Tarihî gelişimine yukarıda kısaca değindiğimiz kaside, bir nazım şeklidir. Bu nazım şeklinin birinci beyti kendi arasında kafiyeli (musarra), diğer beyitlerin ilk dizesi serbest, ikinci dizesi birinci beyitle kafiyelidir (aa, xa, xa, xa, xa, ...). Kasidenin kesin bir beyit sayısı yoktur. Ancak beyit sayısı genellikle 31-99 arası kabul edilir. Kasidenin uzunluğunu etkileyen önemli unsurlardan biri kafiye bulma zorluğudur. Aynı kafiyenin tekrar kullanılması kusur olarak görülebilmektedir. Kasidenin ilk beytine matla, ikinci beytine hüsn-i matla, son beytine makta, sondan önceki beytine hüsn-i makta, en güzel beytine şah beyt veya beytü'l-kasîd, şairin mahlasının bulunduğu beyte de tâc beyit denir. Kasidenin herhangi bir yerinde yeni bir matla beyit söylenebilir. Buna tecdîd-i matla denir. Kasideleri ile meşhur olan şairlere kaside-gûy, kaside-serâ, kaside-perdâz denir.⁶

Kasidelerin isimlendirilmesinde çeşitli yollara başvurulur. Nesîb ve teşbîbde işlenen konuya göre kasideler bahariyye, temmûziyye, ramazaniyye, nevrûziyye, ıydiyye, hammamiyye, şitaiyye, berfiyye, rahşiyye (esbiyye), sûriyye vb. isimler alır. Redif olan kelimeye göre su kasidesi, sünbül kasidesi, gül kasidesi, kerem kasidesi, hançer kasidesi, güneş kasidesi gibi isimler alır. Kafiyenin revî harfine göre ise râiyye, mîmiyye, nûniyye gibi isimler alabilir. Kasideler medhiyede işlenen konulara göre de isimlendirilir. Allah'ın varlığını, birliğini anlatan kasidelere tevhid; Allah'a yalvarış ve yakarışı içeren kasidelere münacât; Hz. Muhammed, dört halife, on iki imam

⁵ İpekten, a.g.e., 43-46.; Aydemir, a.g.m., 138 – 142.

⁶ M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim – Ölçü – Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2014, 21 -25.

övgüsünde söylenenlere na't; Hz. Muhammed'in miracını anlatanlara mi'râciyye; devlet büyüklerini veya bir kişiyi övenlere medhiye; padişahların tahta çıkması vesilesiyle yazılanlara cülûsiyye; bir durumu veya kişiyi eleştirenlere hicviye; şairin kendisini övdüğü kasidelere fahriye; ölen birinin ölümü üzerine duyulan üzüntüyü dile getirenlere mersiye; bir olay veya yapının inşasına tarih düşülenlere tarih kasidesi denir.

Kaside, klâsik divan tertibinde divanların başında yer alır. Bulunması kaydıyla önce tevhid, sonra münacât, sonra na't, daha sonra da medhiyeler sıralanır. Kasidelere işlenen konuya göre başlıklar verilir. Başlıklar kalıplaşmış ifadelerdir ve Farsçadır. Başlıklarda nesîb veya teşbîb kısmında işlenen konunun içeriği ve medhiye kısmında övülen kişinin ismi yer alabilir.

Kasideler belli bir tertibe göre bölümler hâlinde yazılır. Bazı kaynaklar kasidenin bölümlerini dört⁷ veya beş⁸ olarak verirken yaygın kanaat bu bölümlerin altı⁹ olduğu yönündedir. Bu altı bölüm nesîb veya teşbîb, girizgâh, medhiye (maksad, maksûd), tegazzül, fahriye ve duadır.

Nesîb (ya da teşbîb) bölümü¹⁰, genellikle şairin maksadına geçmeden önce sanat gücünü sergilediği, felekten, talihten yakındığı, memdûhunun makama gelişinden duyduğu sevinci ifade ettiği; bahardan, bayramdan, kıştan, temmuzdan, eğlenceden bahsettiği ve bunların tasvirini yaptığı; kimi zaman da aşktan, aşkın acılarından, sevgilinin güzelliğinden, içkiden ya da içkinin keyfiyetinden; yapılan yeni bir kasrın, köşkün, bahçenin, caminin, herhangi bir savaşın veya savaş hazırlığının, savaşta etkin rol oynayan atların tasvirinin yapıldığı; nadir olarak da felsefi bir düşüncenin dile getirildiği bir bölümdür.

Kaynaklarda nesîb-teşbîb ayırımına dikkat çekilmiş, konusu aşk ve sevgili olan, aşkın acılarından bahseden başlangıç kısımlarına nesîb; diğer konulardan bahseden

---

⁷ İpekten, a.g.e., 38-39.

⁸ Aydemir, a.g.m. 145.

⁹ Saraç, a.g.e., 22-23.; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, 123 -167.

¹⁰ Nesîb bölümü ile ilgili bilgiler Yaşar Aydemir'in "Türk Edebiyatında Kaside" isimli makalesinden kısaltılarak alınmıştır. Aydemir, a.g.m., 145 – 152.

kısımlara ise teşbîb denilmiştir. Fakat bunların birbirinin yerine kullanılır olduğu ve yaygın olarak da “nesîb” tabirinin kullanıldığı zikredilmiştir.

Nesîblerin varlığını türlere göre oranlarsak en fazla nesîb, medhiye türünde yazılmış kasidelerde görülür. Nesîbde işlenen konuların başında ise bahar tasviri gelmektedir.

Yukarıda kasidenin adlandırılmasında başvurulan yollardan birinin nesîb bölümlerinde işlenen konu olduğunu belirtmiştik. Bu konudaki yaygın isimlendirmeler ve işlenişi aşağıdaki gibidir:

Bahariyye, nesîbinde bahar konusu işlenen kasidelere verilen addır. Bahar, yeniden yaradılışın yaşandığı; ağaçların, bitkilerin yeşerdiği, suların coştuğu, canlıların kış uykusundan uyandığı, tabiattaki canlılığa paralel olarak insanlardaki hareketlilik ve coşkunun arttığı, şairler için hassaten güzellerin gül bahçesinde salınarak yürüdüğü bir mevsimdir. Bu nedenle bahar, kasidelerin nesîb bölümlerinde en çok işlenen konudur. Sevgilinin ter ü tazeliği, ona ait birçok güzellik unsurunun bahardan alınması, baharın memdûh için yeni bir başlangıcın ifadesi olması, cennetten bir nişane görülmesi, şairlerce bu oranda tercihinin sebebidir.

Şairler, Ramazan, Kurban, hatta Nevruz bayramlarını vesile kılarak, devlet büyüklerine nesîb bölümlerinde bayramı konu alan kaside sunarlar. Bunlara ıydiyye denir. Bu tür kasideleri bir bayram tebriki olarak kabul etmek de mümkündür. Nesîbi bayramdan söz eden kasidelerin bu bölümlerinde, bayram Ramazan Bayramı ise; oruç, hilal, orucun hassaten sevgili ve âşık üzerindeki etkisi, rindin oruçla münasebeti, orucun bitip bayramın gelişi ve bunun doğurduğu sevinç, Kurban Bayramı ise; yine bayram sevinci, bayram eğlenceleri, bayramlaşma merasimleri, bayram namazı için temcit ve sala verilmesi, namaz için camilerin dolup taşması, fakir fukaranın hatırlanması, yeni elbiselerin giyilmesi, güzellerin gezintiye çıkması, Nevruz Bayramı ise; hayatın yeniden başlıyor olması, hayata canlılık gelmesi, sevinç vs. dile getirilir.

Nesîb bölümlerinde cami, köşk, saray, yalı, bina vs. gibi yapıların söz konusu edildiği kasidelere dâriyye denir. Kasidelerde memdûhun inşa ettirdiği herhangi bir yapı, şairlerce hem bu yapının tavsifi hem de övülen kimseye kaside sunmanın bir

aracı olarak değerlendirilir. Bina edilen bir saraysa; gül bahçesinin güzelliği, çatısı, yüksekliği, ferahlığı, altın kubbesi, şadırvanı, süsleniş biçimi, fenerleri, odaları; cami ise; kubbesi, avizesi, minareleri, kemeri, mermeri, havzı, şadırvanı vs. gibi özellikleri dile getirilerek anılır.

Şitâiyye kasidelerinin nesbinde kıştan; soğuktan, kardan; karın etrafı kaplamasından, gül bahçesinin, servinin görünümünden, kara bağlı olarak av merasimlerinden, yağmurdan, rüzgârın sert esmesinden, güzellerin dışarı çıkıp gönlünce salınmamasından, saçaklarda oluşan buzlardan vs. bahsedilir. Kışın tavsifine genellikle, memdûhun makama gelmesi öncesi var olan sıkıntılı durumun anlatılması için başvurulur. Övülen kişinin makama gelmesi ile kış etkisini kaybetmiş ve bahar havası duruma hâkim olmuştur. Bazen de kış, özellikle av mevsimi olması münasebetiyle, pozitif yönleriyle karşımıza çıkar.

Kasidelerin nesb bölümlerinde kalemin işlenmesi veya nesbi olmayan kasidelerde kalemin redif olarak kullanılmasından dolayı aldığı ad kalemiyyedir. Redif olarak seçilen kasidelerin büyük bir çoğunluğu aynı zamanda nesbinde de kalemi konu edinmiştir. Kalem; düşünceleri kâğıda dökmesi, nüktesi, şivesi, cızırtısı, fesahat vadisinin raks edeni, iki dilliliği, sihri, sıra dışı oluşu vs. özellikleri ile tasvir edilir.

Fethiyye, daha çok nesb bölümlerinde herhangi bir yerin fethinin söz konusu edildiği veya nesbi olmadan doğrudan fethi gerçekleştirenin övgüsünün yapıldığı kasidelere verilen addır. Bu tür kasideler, fethi gerçekleştiren en üst düzeydeki yetkiliyi tebrik mahiyetini taşır. Şairler için de memdûha bir yaklaşma vesilesidir. Fethiyyede, feth edilen yerin ehemmiyeti, tasviri, savaşa hazırlık, fetheden askerlerin tekbir sesleri, şükür nidaları, satır aralarında tarihî bilgiler, birtakım özel isimler vs. dile getirilir. Eğer kasidede doğrudan medhe girilmişse fatihin kılıcı, atı, heybeti, savaşçılığı, makamı, kahramanlıkları, zaman zaman tarihî isimler, askerin kahramanlık ve coşkusu vs. anlatılır.

Seheriyye, nesbinde sabahın, seher vaktinin, karanlıktan aydınlığa geçişin dile getirildiği kasidelere denir. Daha çok, tan yerinin ağarması, gün ışığının yavaş yavaş dünyayı aydınlatması, karanlığın ortadan kalkması, canlıların, bitkilerin tabiatına feyiz saçması, gökyüzünün masmavi görüntüsü vs. yönleriyle işlenir.

Rahşiyye, nesîb bölümlerinin konusu at tasvirine ayrılan kasidelere verilen addır. Rahşiyye yerine kimi zaman da “esbiyye” terimi kullanılır. Böyle kasidelerin nesîb bölümlerinde atlardan; onların yürüyüşünden, çabukluğundan, hızından, renginden, kâkülünden, endamı ve mevzun gerdanından söz edilerek daha çok Burak’a benzetilir.

Sühaniyye, nesîb bölümlerinde “söz”den bahsedilmesi ve redifinin “söz”le ilgili seçilerek şiirin onun etrafında kurulması ile oluşan kasidelere verilen addır. Daha çok birincisi tercih edilmiştir. Çoğu zaman “söz”den kasıt, şiir söyleme gücüdür. Bu yüzden bu tür şiirlerde daha çok fahriye havası sezilir. Söz; rabbanî bir ilhamdır, söylenince boş değil, “ilham” ya da “vahiy” olmalıdır. Söylenince düzgün söylenmeli, anlaşılır olmalı, karşı taraf üzerinde etkili olmalı, nükteden ari olmamalı, tatlı olmalıdır.

Nesîb bölümlerinde düğün, ziyafet, şenlik gibi tasvirlerin yapıldığı kasidelere sûriyye denir. Kasidelerin dışında gerek manzum gerekse mensur aynı konuyu işleyen eserler de mevcuttur. Bunlar daha çok sûrnâme olarak adlandırılmışlardır. Kasideler için “sûriyye” tabiri kullanılıyorsa da kimi örneklerde “sûrnâme kasidesi” başlığına rastlanmaktadır. Sûriyyelerde şehzâdelerin sünnet düğünleri, kadın sultanların evlenme törenleri; bu düğün ve törenler dolayısıyla yapılan eğlenceler; eğlencede gösterilen hünerler, açılan yarışmalar, kazananlara verilen hediyeler, yemekler, padişahların vezirlere giydirdiği kürkleri vs. anlatılır.

Nesîbinde, yöneticilerin muharebe veya herhangi bir vesile ile gittikleri yerden dönmelerinin, memuriyet vesaire ile bir yere gelmelerinin konu edildiği kasidelere “kudûmiyye” denir. Nesîbinde bu konuyu işleyen kasidelerin bazılarının aynı zamanda redifi de “gelmek”le kurulmuştur.

Cülûs, “oturma”, “tahta geçip oturma” demektir. Cülûsiyye de padişahların tahta oturması münasebetiyle onu tebrik için yazılan kasidelere verilen addır. Bu kasidelerin nesîb bölümlerinde, genellikle ölen önceki padişahın iyiliğinden bahsedildikten sonra onun yerini dolduracak memdûhun gelişine duyulan sevinç, burada yapılan hazırlıklar, sultanın taç giymesi, tahta geçişinden önceki düzensizlikler,

ideal bir padişahın beklentiler vs. dile getirilir ve medhiye bölümünde de padişahın hangi vasıfları taşıması gerektiği, memdûhta varmışçasına anlatılır.

Ramazaniyye, ramazan münasebetiyle nesîbinde bu konunun işlendiği kasidelere verilen addır. Ramazan'a hazırlık, Ramazan'ın gelişi; hilalin görünmesiyle Ramazan'ın başlaması, ilk teravih namazının kılınışı, camilerin ve minarelerin süslenmesi, sahura kalkış, Ramazan boyunca şeytanın hapsolmesi, içki içenlerin içkiyi terk etmeleri, meyhanelerin boşalması, iftar heyecanı, tiryakilerin iftarda duhan istekleri vs. söz konusu edilir.

Sulhiyye, savaştan barışa geçilmesi münasebetiyle nesîbinde sulhun dile getirildiği kasidelere denir. Bu bölümde savaşın şiddeti, barışın nimeti, barış öncesi ve sonrası durumların karşılaştırılması, barışın sevinç gösterilerine dönüşmesi; mehterler ve davulların vurulması gibi etkinlikler anlatılır.

Temmûziyye, nesîbinde yazdan ve yaz sıcağından, temmuzdan bahseden kasidelere verilen addır. Bu tür kasidelerde, temmuzun sıcağı, onun getirdiği bunaltı, sıkıcılık, susuzluk dile getirildikten sonra, genelde medhiyeye girizgâhta, bu sıkıntıları giderecek olanın memdûhun lütfu, ihsanı, âb-ı zülâli olduğu söylenerek övgüye geçilir. Temmuz genellikle sıkıntı ifadesidir.

Kimi şairler bazı kelimeleri, kasidelerin hem nesîbinde hem de redifinde işlerler. Bu konulardan biri de “verdiyye” kasideleridir. Gül, hem redfinde hem de nesîb bölümünde işlenir. Rengi, kokusu, şekli, güzelliği söz konusu edilen gül, daha çok sevgili ile ilgili benzetmelere konu olur.

Sünbülüyye, redifleri sünbül olan ve buna bağlı olarak da nesîbinde sünbül konusunun işlendiği kasidelere verilen addır. Değişik benzetmelere konu olan sünbül, şekli ve kokusu itibarıyla, daha çok sevgilinin saçlarına benzetilir. Kasidelerde redif olarak çiçekler içerisinde “gül”den sonra en çok işlenen konudur.

Girizgâh ya da giriz, kasidelerin nesîb bölümünden medhiye bölümüne geçerken söylenen beyit veya beyitlere denir. Bu beyit veya beyitler nesîb ile medhiye bölümlerini birleştiren bir basamak görevi görür. Girizgâh beyti yeri getirilerek, uygun bir nükteyle övgüye geçildiğini haber verir.

Medhiye, kasidenin asıl bölümü, merkezidir. Burada şair, din büyüğünü veya kasideyi sunacağı devlet büyüğünü övmeye başlar. Buradaki övgüler kalıplaşmış ifadeler, benzetmeler ve abartılı sözlerle yapılır. Övülen kişi göklere çıkarılır. İfadelerin sanatlı olmasına özen gösterilir. Söz gelimi; övülen bir padişah ise onun adalette, cömertlikte, kahramanlıkta, lütufta, akıl ve tedbirde eşsiz olduğu ifade edilir. Bu kişi şeyhülislâm ise fazileti, adaleti, keremi, fetvası, ilmi, hükmü övülür. Övülen kişi, mitolojik ve tarihî kahramanlara benzetilir. Adalette Hz. Ömer, Nûşirevân; kahramanlıkta Hz. Ali, Rüstem; hükümdârlık ve yüksek mertebede İskender, Cem (Cemşîd) gibi isimler benzetilen olarak kullanılır.

Tegazzül, kaside içinde yazılan gazele denir. Şairin, kasidedeki tekdüzeliği kırmak ve sanat göstermek amacıyla kaside içinde bir gazele yer vermesidir. Bu bölümün ilk beyti kendi arasında kafiyeli (musarra) olur. Tegazzülün kaside içindeki yeri tam olarak belli değildir. Herhangi bir bölümden önce veya sonra yazılabilir. Tegazzül, her kasidede bulunmaz. Kimi şairler, kimi kasidelerinde tegazzüle yer verir.

Fahriye, şairin kendini övdüğü bölümdür. Şair bu bölümde sanatını, şiirdeki hünerini, kaleminin güçlü oluşunu, şiirde eşsiz olduğunu dile getirerek kendini över. Bir yandan da kaside sunduğu kişiye sanatçı yönünü hatırlatır. Fahriye bölümleri genellikle medhiyeden sonra yer alır. Ancak Nefî, bu geleneği kırarak fahriyeye değişik bölümlerde yer vermiş; hatta bazı kasidelerine fahriye ile başlamıştır.

Dua, kasidenin son bölümüdür. Şair burada övdüğü kişi için dua ve iyi niyet temennilerinde bulunur. Makamının payidâr olmasını diler. Ayrıca kasideyi tamamladığı için Allah'a şükreder.

Bir kasidede bu bölümlerin tamamı bulunmayabilir. Ayrıca sıralama değişiklik gösterebilir. Dinî konularda ve din büyükleri için yazılan kasideler daha çok medhiye ve dua bölümlerinden meydana gelir.

Klâsik Türk Şiirinde Kaside Sunma Geleneği

Divan şiiri, belirli bir gelenek dairesinde oluşmuştur. Bu gelenek, yazılan şiirlere hem şekil olarak hem de içerik olarak bazı sınırlar belirlemiştir. Kaside, gazel, mesnevi, kıt'a vb. nazım şekilleri geleneğin sınırlarına bağlı kalınarak

oluşturulmuştur. Yukarıda görüldüğü üzere, kasideler, belli bir forma bağlı kalınarak yazılır. Her kasidede yer almazsa bile, kasidede bulunması gereken belli başlı bölümler tayin edilmiştir. İçeriği dahi kalıplaşmış ifadeler tabidir, yazılacaklar –üslup hariç– bellidir. Kasidelerin yazılmasının bu geleneğe bağlı olması gibi yazılış amacı da gelenek dâhilindedir. Bu amaçların en önemlisi, şairin, kasideyi bir geçim aracı olarak görmesidir. Çünkü “*matbaanın geniş kitlelere okuma imkânı verdiği, böylece edebî ve ilmî eserlerin, yazarına geçimi için yeterince gelir kaynağı sağladığı dönem gelinceye kadar, bilgin ve sanatkâr, hükümdarın ve seçkin sınıfın desteğine muhtaç idi.*”¹¹ Bu sebeple kaside, divan şairleri için, sanatçı kişiliklerini gösterdikleri bir alan olmasının yanı sıra, bir geçim vasıtası idi. Bununla birlikte şairler, görevlerinde terfi etmek, belli bir makama gelmek ve mansıp elde etmek için de kasideyi bir araç olarak kullanmışlardır.

Ortaçağ’da devletler arasındaki üstünlük, savaşlarda elde edilen zaferlerle sınırlı kalmamıştır. Devlet yöneticileri ve seçkin sınıf, sanat alanında da üstünlük sağlamak için çaba sarf etmişlerdir. Bu amaç doğrultusunda, “*egemenlik gücü, mülk ve tebaa*”y¹² mutlak surette elinde tutan hükümdar ve ileri gelen devlet adamları sanatı ve sanatçıyı korumuşlardır. Bu durum da bir hami-şair ilişkisi doğurmuştur. Gerek hükümdar saraylarında gerek taşradaki yöneticilerin saraylarında, gerekse merkezdeki diğer devlet yöneticilerinin oluşturdukları edebî ortamlarda, sanatçıya hamilik yapılmış; sanat, gelişip zenginleşme imkânı bulmuştur. Oluşturulan bu edebî ortamlarda, şairler, haminin beğenisini kazanmak için, rekabet içerisinde, en güzel eseri ortaya koymaya çalışmıştır. “*Hükümdar sarayı ve ekâbir sarayları, toplumda şeref ve itibârın, servet ve becerinin tek kaynağı ve sığınağı idi... Yalnız onun [hükümdarın] lûtf ve inayetine erişenler, toplumun en şerefli ve zengin tabakasını oluştururdu.*”¹³ Dolayısıyla, haminin beğenisini kazanmak, şair için bir istikbal meselesidir. Haminin beğenisini celp etmek için ortaya çıkan rekabet ve iyi eser ortaya koyma çabası sanatı da olumlu yönde etkilemiştir. Bu sayede sanat da gelişmiş ve zenginleşmiştir. Sanata katkı sağlayan, sanatçıyı himaye eden bu sistemde şair, “*şan-*

---

¹¹ Halil İncılık, *Şair ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2010, 10.

¹² İncılık, a.g.e., 10.

¹³ İncılık, a.g.e., 10.

u-şeref ve refahını, büyük ve zengin hükümdarların sarayında, lûtf ve inayetinde” aramıştır.¹⁴ Böylece hamilik, hem sanat alanında üstünlük sağlamaya çalışan hükümdar ve diğer devlet adamları için, hem de sanatçı için her iki tarafa da yaramış ve şöhret kazanmanın tek yolu olarak kabul görmüştür.¹⁵

Sanat alanında, şiirin değerini tayin edebilmesi için hükümdarın, diğer bir deyişle haminin belli bir sanat birikimine sahip olması, şiirden anlaması gerekir. Hamiler, aldıkları eğitim ve içinde yetiştikleri yüksek kültür sayesinde bu vasfa sahiptiler. Bazı Osmanlı padişahları şiirle uğraşmışlar, II. Murat’tan itibaren padişahların çoğu divan oluşturacak kadar şiir yazmışlardır.¹⁶ Hamilerin bu vasıfları sayesinde, sanat yönüyle yeterli olan şiir takdir görmüş, şairler de inayete kavuşmuş, haminin ilgisine erişmişlerdir. “*Patronun özel ilgisine erişenler, onun ‘terbiyeti’ sayesinde iyi mevkiler elde edenler, onun ‘müebbâ’larından (yetiştirmelerinden) sayılırdı. Yalnız sanatçı için değil, genelde, Osmanlı patrimonyal toplumunda terbiyet, kulluk, intisâb sosyal ilişkilerin temeli olmuş, hem patron hem kul için gerekli bir sosyal bağ oluşturmuştur. Patron için şöhretini ve mevkiini yüceltmek, kul için hayatta kalmak, ilerlemek için bu bağlılık esastı.*”¹⁷ Sarayın, haminin veya padişahın bu konumu, tebaanın veya şairin kul olarak padişah karşısındaki durumu, Ortaçağ devlet geleneğinden gelmektedir. Bu gelenek Osmanlıda, sadece hami-şair ilişkisi üzerinde etkili olmamış, şiirin içeriğine dahi nüfuz etmiştir.

Tanpınar, Tanzimat’tan itibaren eski şiir geleneğinin hazır hayaller ve bu hayallerin oluşturduğu değişmez semboller etrafında gezindiği; kalıplaşmış muayyen bir güzelliği ifade ettiği gerekçesiyle eleştirildiğini belirtir. Fakat bu şiir geleneğine bir bütün olarak bakıldığında, bunun “*alelade bir belagat oyunundan*” ibaret olmadığını ifade eder. Bu durumun “*şairin hayat şartlarıyla olduğu kadar içtimaî nizamla da alâkalı bir sistemi*” ortaya koyduğunun altını çizer. Dinî ve tasavvufî şiir haricinde, şiir geleneğimizdeki bu dağınık unsurları “saray istiaresi” olarak adlandırır. Saray istiaresinin, içtimaî nizamın yansıması olarak, şiirde sevgilinin hükümdara

---

¹⁴ İncalcık, a.g.e., 13.

¹⁵ İncalcık, a.g.e., 13.

¹⁶ Coşkun Ak, *Şair Padişahlar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.; İncalcık, a.g.e., 15.

¹⁷ İncalcık, a.g.e., 16.

benzetilmesine olanak sağladığı, daha doğrusu bu gibi istiarelerin kullanımını zorunlu kıldığını belirler.¹⁸

“Saray aydınlığın ve feyzin kaynağı muhteşem bir merkeze, hükümdara, onun cazibesine ve iradesine bağlıdır. Her şey onun etrafında döner. Ona doğru koşar. Ona yakınlığı nisbetinde feyizli ve mesuttur... Binaenaleyh aşk da bu cinsten bir istiare olacak, sevgili hükümdara benzeyecekti. O kalp âleminin hükümdarıdır... İşte edebiyatımızın aşk etrafındaki hayalleri bu sistemi bize verir. Sevgilinin bütün davranışları, hükümdarın davranışlarıdır. Sevmez, bir nevi tabii vergi gibi seilmeyi kabul eder.”¹⁹

Geleneğin hükümdar etrafında belirlediği bu duyuş ve düşünüş, diğer devlet büyüklerine yazılan kasidelerin çerçevesini de belirlemiştir. Şeyhülislâmlar da bu çerçevede yer almıştır. Dolayısıyla bir devlet büyüğü olarak şeyhülislâmlar, klâsik şiir içerisinde bir hami olarak görülmüş, kendilerine kasideler sunulmuştur. Ayrıca aldıkları eğitim ve içinde buldukları geleneksel kültür çevresinin etkisiyle şeyhülislâmlar da şiirle ilgilenmiş, hatta bir kısmı divan sahibi olmuş ve hami olarak gördükleri devlet büyüklerine kaside sunmuşlardır.²⁰

Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık Kurumu

Şeyhülislâm kavramı Osmanlılardan çok önce farklı coğrafyalarda farklı anlam nüanslarıyla kullanılmıştır. Kaynaklar şeyhülislâm kavramının Hicretin 4. asrından (Miladi 10. asır) itibaren Horasan’da ortaya çıktığı noktasında hemfikirdir.²¹

¹⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, 22-23.

¹⁹ Tanpınar, a.g.e., 23.

²⁰ Klâsik Türk şiir ekseninde şeyhülislâmlarla ilgili yapılmış bazı çalışmalar: İlyas Kayaokay, “Şeyhülislâm Yahyâ İçin Yazılan Kasideler”, *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2017, C. 1, S. 2, 108 – 159.; Sebahat Özenmiş Tuzalan, *Şeyhülislâmlara Sunulan Kasideler*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010.; Vehbi Akdi, *Şeyhülislâm Medhiyelerinde İdeal Din Adamı Portresi*, (Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu, 2015.; Fatma Nur Gülen, “17. Yüzyıl Şairlerinden Neşâfî, Nâ’îlî, Cevrî’nin Şeyhülislâm Bahâyî Efendi’ye Yazmış Olduğu Kasideler”, *Turkish Studies*, 2015, S. 10/8, 1175 – 1194.

²¹ Mehmet İpşirli, “Şeyhülislâm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul, 2010, 91-96.; Veli Ertan, *Tarihte Meşihat Makamı İlmiye Sınıfı ve Meşhur Şeyhülislâmlar*, Bahar Yayınevi, İstanbul 1969, 6.; Esra Yakut, *Şeyhülislâmlık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, 25.; Murat Akgündüz, *Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık*, Beyan Yayınları, İstanbul 2002, 29.

Bir kavram olarak şeyhülislâm, ulema ve sufilerden önde gelenler için resmi olmayan bir şeref, tazim ve ihtiram unvanı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Tabii, şeyhülislâm tabiri İslam tarihi boyunca aynı anlamda kullanılmamıştır.²² Horasan'da Şafilerin başındaki âlim için, Memlükler'de fetvalarıyla ünlenen fıkıh âlimleri için bir şeref unvanı olarak kullanılmıştır. İran ve Delhi'de bir şeyhülislâmlık makamı bulunurken, Çin Müslümanları arasında da şeyhülislâm tabirinin kullanıldığını İbn Battuta kaydetmektedir.²³ Bununla birlikte şeyhülislâm, ulema arasında özellikle fetva verme konusundaki üstünlüğü kabul edilen kişilere verilen bir şeref unvanı şeklinde düşünülmüştür.²⁴

Bu dönemlerde İslam kelimesi eklenerek oluşturulan “hüccetü'l-islâm, bürhanü'l-islâm, nizamü'l-islâm, fahrü'l-islâm” gibi tazim bildiren unvanlar da kullanılmış olmakla birlikte aralarında “şeyhülislâm” kalıcı olmuştur.²⁵ Hatta bu unvanla anılan, kendilerine bu unvanın has kılındığı kişiler de olmuştur. Diğer unvanların her biri ancak bir şahsa inhisarla kalmış, bu isimlerle anılmışlardır. İmam Gazali'ye “Hüccetü'l-İslâm” denilmesi gibi.²⁶ 1300'lü yıllara gelindiğinde ise şeyhülislâm tabiri şöhret kazanmış her müftünün takınabileceği bir unvan olmuştur.²⁷

Şeyhülislâmlık kurumu, esas vazifesi olan fetva verme ihtiyacını karşılamak üzere ortaya çıkmış, daha sonra görev ve sorumluluklarına önemli daha başka işler de yüklenmiştir. İlk müftü, yani fetva veren Hz. Muhammed'in kendisi kabul edildiğinden²⁸ fetva veren kişiler peygamberin bu anlamda varisi kabul edilmişlerdir.²⁹ Bu da İslam toplumunda fetva verme yetkisi olanlara hem ağır sorumluluk hem de büyük önem kazandırmıştır. Tabii “*Şeyhülislâmlık, Osmanlı devletinde resmi bir dini makam olarak birdenbire ortaya çıkmış değildir. Osmanlı devletinden önceki*

---

²² Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972, XLII.

²³ Yakut, a.g.e., 25.

²⁴ Akgündüz, a.g.e., 31.

²⁵ Kemalettin Taş, “Osmanlı Yönetim Sisteminde Şeyhülislâmlık Kurumu –Sosyolojik Bir Çözümleme–”, *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.1, 82.

²⁶ Ertan, a.g.e., 6.

²⁷ Ali Fuat Bilkan – Yusuf Çetindağ, *Şeyhülislâm Şairler*, Hece Yayınları, Ankara 2006, 14-15.; Altunsu, a.g.e., XLIII.

²⁸ Ertan, a.g.e., 5.

²⁹ “*Âlimler peygamberin varisidir.*” ve “*Ümmetimin âlimleri, İsrailoğullarının peygamberleri gibidir.*” Hadis-i Şerifleri bu anlamda dikkat çekicidir.

*Müslüman devletlerinde bu kurumu hazırlayan gelişmeler vardı. Oluşması, İslam tarihinde din-devlet, din-siyaset ilişkilerinin tarihiyle doğrudan bağlantılıdır.*³⁰ Ortaya çıkan sorunların çözümlerinde bağlayıcı olan fetvalar, İslam toplumlarında adli yapılanmanın temel taşıdır. Bu nedenle İslam tarihinin ilk döneminden itibaren resmi veya değil toplumsal her türlü sorunda fetvalara başvurulmuştur. Gerçi *“İslam’da fetva için resmi bir makam olmaya gerek yoktur. Her âlim fetva verebilir.”*³¹ Bununla birlikte tüm İslam devletlerinde benzer kurumların bulunduğu görülür. Emevî, Abbasî ve Mısır Fatımî devletlerinde “Kadi’l-Kudatlık”, Endülüs Emevileri’ndeki “Kadi’l-Cünd” veya “Kadi’i-Cema’a” gibi.³² Ne var ki bu kurumlar fonksiyonları itibariyle farklıydı.

*“Şeyhülislâmlık kurumu, aslında, tarihteki İslam imparatorluklarının en sonuncusu diyebileceğimiz Osmanlı İmparatorluğu’nun, temellerini bu İslam devletlerinden miras almasına rağmen farklı nitelikler kazandırdığı kurumların en dikkat çekenlerinden biri sayılabilir.”*³³

Osmanlı devletinde bu kavramın ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı ve kim için söylendiği hakkında verilen bilgilerden kaynakların da emin olamadıkları, kafa karışıklığının olduğu görülür. Osmanlıların kuruluşundan itibaren fetva verme yetkisi bulunan kişilerin varlığından bahseden kaynaklar, verilen isimler farklı –müftü- olsa da bu kurumun daima var olduğunu öne sürerken bazı kaynaklar ise fetva verme yetkisine sahip olan kişilerin varlığıyla birlikte bunların devlete bağlı olmayan sivil kişiler olduğundan hareketle daha ileriki tarihlerde ortaya çıktığı kanaatindedirler. Her toplumda adli işleri görececek kişilerin varlığının zorunlu olması ve İslam toplumlarında adli işlerin din eğitimi almış, fetva verme yetkisine sahip kişiler olduğu göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı devletinin kuruluşundan beri fetva veren kişilerin olduğu zorunlu bir sonuç olarak ortaya çıkacaktır.

---

³⁰ Yakut, a.g.e., 21.

³¹ Bilkan – Çetindağ, a.g.e., 14.

³² Yakut, a.g.e., 7.

³³ Yakut, a.g.e., 7.

“Yargı sistemi insanlık kadar eskidir. Zira kadılar insanların anlayamadığı herhangi bir konuda son kararı veren, onları uzlaştıran yetkili kimselerdir. Araplarda bunun İslam öncesi Cahiliye toplumunda varlığı bilinmektedir.”³⁴

Hatta Osmanlı devletinin fetva vermekle vazifeli ilk müftüsünün Osman Bey’in kayınbabası Edebalı olduğu görüşü öne sürülür.³⁵ Ne var ki şeyhülislâmlığın devlete bağlı bir kurum olmasını başlangıç kabul eden kaynaklar ilk şeyhülislâmın ortaya çıkışını II. Murat’tan başlayarak Yavuz Sultan Selim dönemine kadar götürürler. Ayrıca Şeyh Edebalı hakkında “şeyhülislâm” unvanı kullanılmadığından da bu görüşü tutarlı olarak görmezler.³⁶ Belgelerde ilk defa şeyhülislâm kelimesinin II. Murat döneminde kullanıldığını belirten kaynaklar, kendileriyle çelişerek Fatih Sultan Mehmet döneminde ilk defa kullanıldığını da söylerler.³⁷ Üstelik Fatih dönemindeki kayıtların sonradan eklendiği şüphesini de ortaya atarlar.³⁸ Fatih Kanunnamesinde ilk defa geçtiği göz önünde bulundurularak bu kurumun daha önceki dönemde, II. Murat zamanında başkent müftüsü için kullanıldığını ve ilk şeyhülislâmın bu dönemde göreve getirilen Molla Fenarî olduğu da dillendirilir.³⁹

Şeyhülislâmlık kurumunun tam olarak ne zaman ortaya çıktığı ve ilk şeyhülislâmın kim olduğu araştırmacıların üzerinde uzlaşamadıkları ve bakış açılarına göre değiştiği bir durumdur. Bu durumun ortaya çıkış nedeni Osmanlı devletinin son zamanlarına kadar bu kurumun mahiyetinin, işlevinin ve yetkilerinin daima bir değişkenlik göstermesi ve kurumun başına getirilen şeyhülislâmların karakterlerinin baskın veya pasif olmasıdır. Tüm bunlarla birlikte şeyhülislâmlık makamının kurumsallaşması, imparatorluğun kurumsallaşmaya başladığı İstanbul’un Fethi ile olmuştur. Bunun nedeni hem eldeki belgelerde ilk defa şeyhülislâmlık kavramının bu

³⁴ Bilkan – Çetindağ, a.g.e., 11.

³⁵ Ertan, a.g.e. 7.; Altunsu, a.g.e., XLIII.; Edebalı’nın genel kabul görmüş kimliğine rağmen bu genel kaniya itiraz eden ciddi çalışmalar da vardır. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, 170-175.

³⁶ Akgündüz, a.g.e., 37.

³⁷ Örneğin şeyhülislâmlar üzerine Cumhuriyet dönemindeki ilk çalışmayı yapan Veli Ertan kitabının 6. sayfasında şeyhülislâm tabirine ilk defa Fatih Kanunnamesinde tesadüf edildiğini söylemesine rağmen aynı eserin 11. sayfasında “Osmanlı devletinde Şeyhülislâm tabiri ilk defa İkinci Murad (1420-1451) devrinde kullanılmaya başlamıştır.” demektedir.

³⁸ Yakut, a.g.e., 28.; İpşirli, a.g.m., 92.

³⁹ Taş, a.g.m., 83.

dönemde geçmesi ve şeyhüislâmlık makamının bu dönemden itibaren etkili ve yetkili olarak ortaya çıkmasıdır. Bu kurumun ilk defa Fatih Sultan Mehmet döneminde görülmesinin bir nedeni de Fatih'in izlemiş olduğu merkeziyetçi politika doğrultusunda askeri sınıfın bir kolu olan ulemayı da şeyhüislâm yoluyla denetim altına alma niyetidir.⁴⁰

*“Şeyhüislâmlar ‘Efendi’ unvanı ile anılmaktadır. Ancak, soyunda Bey veya Paşa olanlara ‘Beyefendi’ diye hitap edilmektedir.”*⁴¹ Padişah hocası şeyhüislâmlığa tayin edilirse “câmiu’r-riyâseteyn” unvanını alırdı. Hoca Sadeddin, Seyyid Mehmed Feyzullah ve Hasan Fehmi efendiler bu unvanla anılmıştır. Beyefendi unvanı ise bir taraftan paşa torunu olanlara veriliyordu.⁴²

Şeyhüislâmların göreve getirilmeleri ve görevden alınmaları da zaman içinde değişiklik göstermiş olmakla beraber göreve getirilme ve azil şekilleri bile makamın önemini ortaya koyar niteliktedir. Makamın önemini gösteren durumlardan vazifelerinin “kaydı hayat” (hayat boyu) olmaları ve idam edilmemelerinin yanı sıra, *“Resmî törenlerde istisnasız hiç kimseye ayağa kalkmayan padişahın, şeyhüislâm kendisini tebrike geldiğinde ayağa kalması, şeyhüislâmın diğer devlet görevlilerinin aksine padişahın el ve eteğini değil sadece yakasını ve omuzlarını öpmesi gibi teşrifat kuralları da bu makamın devlet içindeki konumunu anlayabilmemizde bize yardımcı olmaktadır.”*⁴³

Şeyhüislâmlık kurumunun oturmaya başladığı yıllardan itibaren bu kuruma genel olarak Rumeli Kazaskerleri getirilmiştir; ancak bunun istisnaları da vardır. Ayrıca, *“Şeyhüislâmlar çok kez Türklerden seçilmiştir... Ancak bu karinenin de istisnaları vardır... Türk olmayan 10 şeyhüislâm görmekteyiz.”*⁴⁴

Önceleri protokolde kazasker, şeyhüislâmdan önce gelirken 16. asrın başlarında Zenbilli Ali Efendi'nin bu makama gelmesiyle birlikte şeyhüislâm, Osmanlı hanedanı hariç, imparatorluğun sadrazamdan sonra gelen ikinci büyük

---

⁴⁰ Yakut, a.g.e., 30.

⁴¹ Altunsu, a.g.e., XLI.

⁴² İpşirli, a.g.m. 92.

⁴³ Yakut, a.g.e., 15.

⁴⁴ Altunsu, a.g.e., XLI.

görevlisi haline gelmiştir.⁴⁵ Ebusuud Efendi ile de bu durum iyice pekişmiştir.⁴⁶ Şeyhülislâmlığın değerinin arttığını gösteren hususlardan birisi de veziriazamların şeyhülislâmları ziyaret etmesidir. Şeyhülislâmların tayininde her ne kadar sadrazamlar müessirse de kimi zaman şeyhülislâmlar da sadrazamların tayininde etkili olmuşlardır.⁴⁷ Buna rağmen şeyhülislâmlar Divan-ı Hümayun azası olamamışlar, fakat bazen şer’i bir meselenin halli için divana davet edilmişlerdir.

İlk şeyhülislâmlar “kayd-ı hayat” şartıyla göreve getirilmekte, hayat boyu görevde kalmakta, azledilmemektedirler. Eldeki verilere göre 1541 yılına gelinceye kadarki şeyhülislâmların görevden ayrılma nedenleri ölümdür. İlk defa bir şeyhülislâmın padişah tarafından azli 1541 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleşmiştir. Bu azlin nedeni olarak, Şeyhülislâm Çivizade Muhyiddin Efendi’nin Muhyiddin Arabi ve Mevlânâ’ya “dil uzatması” gösterilir.⁴⁸ Bu aynı zamanda şeyhülislâmların azledilmelerinin de önünü açan gelişmedir. “*Devletin kudretli zamanlarında ‘azil edilemez’ (layan-azil) bir görev niteliğine sahip oldukları halde Kanuni’nin Şeyhülislâm Çivizade Muhittin Efendi’yi azli ile bu azil çıkışı açılmıştır.*”⁴⁹ Bu tarihten sonra şeyhülislâm azilleri de sıklıkla görülmüştür. II. Meşrutiyet döneminde ise kabine değişiklikleriyle birlikte değişimler olmuştur.⁵⁰

Şeyhülislâm azilleri her ne kadar kendilerine Çavuşbaşı gönderilerek tebliğ edilirse de Paşmakçızade Ali Efendi ve Dürrizade Mustafa Efendi örneklerinde görüldüğü gibi padişahın teveccühüne mazhar olmuş şeyhülislâmlar azledileceği zaman Çavuşbaşı yerine Reîsülküttâb yollanmıştır.⁵¹

“*Şeyhülislâmın değiştirilmesi Tanzimat devrine kadar Çavuşbaşı vasıtasıyla yapılırdı. Bu değiştirme şekli Tanzimat devrinden (1908) İkinci Meşrutiyet’in ilanına kadar diğer nazırlar gibi mabeyin başkâtipliğinden yazılan tezkereyle yapılması usul*

⁴⁵ Altunsu, a.g.e., XLIV.

⁴⁶ Bilkan –Çetindağ, a.g.e., 21.

⁴⁷ Bilkan –Çetindağ, a.g.e., 17.

⁴⁸ Ertan, a.g.e., 15.; Bilkan – Çetindağ, a.g.e., 18.

⁴⁹ Altunsu, a.g.e., XL.

⁵⁰ “*Şeyhülislâmlık II. Meşrutiyet döneminde de her hükümet değişikliğinde diğer nazırlarla beraber değişen bir nezaretti.*” Yakut, a.g.e., 96.

⁵¹ İpşirli, a.g.m., 93

ittihaz edilmiş ve 1908 Temmuz inkılabından sonra da dâhil buldukları kabineyle birlikte tebdil edilmesi adet olmuştur.”⁵²

Şeyhülislâmların diğer devlet erkânına göre, nüfuzunu ortaya koyan bir durum da idam edilmemeleri geleneğidir. Bununla birlikte kaynaklar Osmanlı tarihi boyunca üç şeyhülislâmın idam edildiğini belirtirler. Bu şeyhülislâmlar şunlardır: Ahîzade Hüseyin Efendi, Hocasade Mesud Efendi, Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi. Osmanlı tarihinde devletin bekası adına pek çok şehzade bile idam edilmişken sadece üç şeyhülislâmın idam edilmiş olması bu konunun önemini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Şeyhülislâmlık kurumunun önemli kırılma noktalarından biri II. Mahmut döneminde gerçekleşir. *“Makamın bir devlet dairesi şekline dönüştürülmesi, II. Mahmud’la başlar.”⁵³* Bu döneme kadar kendi konaklarında hizmet veren, kendi konakları buna müsait değilse daha uygun bir konağı kiralayarak burayı kullanan şeyhülislâmlara, ilk olarak II. Mahmut döneminde resmi bir bina tahsis edilir.

II. Meşrutiyet dönemi ise şeyhülislâmlığın siyasallaşması aşamasında gelinen en son noktadır. *“Bu dönemde, şeyhülislâmların hükümette zaman zaman farklı görevler üstlenmeleri ya da bu görevleri vekâleten sürdürmeleri siyasallaşmanın önemli göstergeleridir.”⁵⁴*

Bu gelişme aslında Esra Yakut’un da belirlediği gibi Diyanet İşleri Başkanlığının da temellerini atan önemli bir gelişme ve değişimdir.⁵⁵

Araştırmacıların ortaya koyduğu saptamaları göz önünde bulundurarak şeyhülislâmlık kurumunun keskin dönüşüm dönemlerini ve durumlarını şu şekilde belirleyebiliriz:

- Osmanlı devletinin kuruluşundan Fatih Sultan Mehmet’e kadar geçen, resmi bir unvan ve görevi olmayan dönem.

---

⁵² Ertan, a.g.e., 14.

⁵³ Yakut, a.g.e., 16.

⁵⁴ Yakut, a.g.e., 16.

⁵⁵ Yakut, a.g.e., 208.

-Fatih'in İstanbul'u fethetmesi ve imparatorluğun kurumsallaşmasıyla başlayan ve Ebussuud gibi güçlü ve nüfuzlu kişilerin iş başına geçtiği dönem.

- II. Mahmut'un ıslahatçı kişiliğinden nasibini alarak, Yeniçeriler gibi bir dayanağını da kaybettiği ve devletin tekelinde daha resmileşerek, bir devlet dairesi haline getirildiği dönem.

- II. Meşrutiyet döneminde siyasallaşarak yönetici kadrosuna entegre olduğu ve lağvedilerek Diyanet Riyaseti ismini alacağı Cumhuriyet'e kadar olan dönem.

Şeyhülislâmlık kurumunun ilk olarak ne zaman kurulduğunun kabulüne bağlı olarak Osmanlı devletinde kaç şeyhülislâmın görev yaptığı da değişmektedir. Bununla birlikte genel kabul ilk şeyhülislâmın Molla Fenarî olduğu yönündedir. Yaklaşık olarak 1424 yılında bu kurumun başına getirildiği belirtilen Molla Fenarî'den son şeyhülislâm Medeni Mehmed Nuri Efendi'nin tayin tarihi 1920 yılına kadar geçen 496 yıllık süre içinde 129 farklı şeyhülislâm gelip geçmiştir. Bu müddet zarfında 185 değişme vuku bulmuş ve 54 kez de aynı kişiler yeniden göreve getirilmiştir. Bu görevde en uzun müddet kalan kişi Kanuni ve Sarı Selim zamanlarının ünlü şeyhülislâmı Ebussuud Efendi'dir. 28 yıl 11 ay kadar bu görevi sürdürmüştür. En kısa hizmet süresi ise 13 saat görevde kalan Memikzade Mustafa Efendi'ye aittir.⁵⁶

Şeyhülislâmlık kurumu 1920 yılına gelindiğinde Ankara'da kurulan TBMM'nin Osmanlı saltanatını 1922'de ortadan kaldırmasıyla tarihe karışmıştır. İstiklal Savaşı sırasında Ankara'da kurulan Şer'iyeye Vekâleti dört sene kadar bu görevi devam ettirmiş, 1924'te laik bir cumhuriyet içerisinde bu kuruma yer verilmemesi gerektiğine karar verilmiş ve bu bakanlık kaldırılmıştır. Yerine de Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.

Şeyhülislâmlığın dinî bir müessese haline gelmesi Osmanlı döneminde olmuştur.⁵⁷ Ancak şeyhülislâmlık, her ne kadar Osmanlı döneminde teşkilatlanmışsa da kendinden önceki İslam devletlerinde de benzeri şekilde devlete bağlı ve bağımlı dinî bir kurum oluşturma çabaları görülmüştür. Bu İslam tarihinin ilk dönemleri olan

---

⁵⁶ Altunsu, a.g.e., XL.; Ertan, a.g.e., 14.; Bilkan – Çetindağ, a.g.e., 16.

⁵⁷ İpşirli, a.g.m., 92.

Emevî ve Abbasîlere kadar götürülebilen bir girişimdir. Bu girişimler karşısında ulemanın iki farklı tavır geliştirdiği gözlemlenir. Bir kısım ulema bu ilişkilere yanaştığı halde bir kısım ulema bundan olabildiğince kaçınmıştır. Devletin kendilerine tevdi etmek istediği görevlerden kaçındığı için, Ebu Hanife gibi, halife ve sultanlar tarafından ağır bir şekilde cezalandırıldıkları da görülür.⁵⁸ “*Kabul etmeyenlerin, halk nazarında daha yüksek bir saygınlık kazandıkları, dinin hakiki bekçileri olarak değerlendirildikleri söylenebilir.*”⁵⁹ Ahmet Yaşar Ocak, Büyük Selçuklular zamanında, devlet tarafından kurulan Nizamiye Medreseleriyle birlikte ulemanın, devlet ve siyasal iktidar merkezleri karşısındaki bağımsız konularının önemli ölçüde kaybetmeye başladıklarını belirtir.⁶⁰

İlmiye teşkilatının başı olan şeyhülislâma eğitim, yargı ve fetva kurumları da bağlıdır. “*Günümüz şartlarında düşünüldüğünde bir şeyhülislâm Adliye, Milli Eğitim, Yüksek Öğretim ve Diyanet İşleri Başkanlığının görevlerini bünyesinde toplayan bir makam olmaktadır.*”⁶¹ Şeyhülislâmların vazifelerini dört başlıkta ele almak mümkündür. Bunlar;

- 1) Adlî ve Hukukî Sahadaki Vazifeler: Şeyhülislâmların en asli vazifelerinden biri olan fetva verme işini, bu başlıkta değerlendirmek mümkündür. Şeyhülislâmlar dinî, idarî, siyasî ve diğer adlî meselelerle ilgili fetva verme yetkisine sahiptirler. “*Şeyhülislâmlık makamına getirilen kimselerin en önemli görevi fetva vermektir... Genel fetvalar içinde en önemlileri, kanunların şer’ileştirilmesi konusunda verilen fetvalardır. Osmanlı kanunları şeriatın kaynaklanmasa da şeriatla uyum içerisinde olduklarının gösterilmesi büyük önem taşırdı.*”⁶² Fetva verme işleriyle genel olarak “Fetva Emni” ilgilenmiş, şeyhülislâmlar fetvaları gözden geçirerek mühürlemişlerdir.

⁵⁸ Mustafa İslamoğlu, *İmamlar ve Sultanlar*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2015.

⁵⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, 127 - 128.

⁶⁰ Ocak, a.g.e., 128.

⁶¹ Bilkan –Çetindağ, a.g.e., 9.

⁶² Yakut, a.g.e., 33-34.

- 2) İlmîye Sahasındaki Vazifeler: İlmîye sınıfına mensup olan kişilerin sınava tabi tutulması, atamalarının yapılması gibi işlerle ilgilidir. “*Fetva vermekle görevli en üst düzeydeki makam olan şeyhülislâmlık, 16. yüzyıldan itibaren ilmîye sınıfına önderlik görevini de üstlenmiş, şer’i mahkemeler, medreselerdeki eğitim ve medrese öğrencileriyle ilgili işlere nezaret edip bu alanda padişaha vekâlet etmişti.*”⁶³ Ayrıca şeyhülislâmlar ders vermekle de mükelleftir. Özellikle Bayezid Medresesi’nde ders vermek önemli vazifeleri arasında yer alır. Ancak işlerinin yoğunluğundan dolayı vekil atadıkları olmuştur. Ayrıca padişahın huzurunda yapılan “Huzur Dersleri”ni de yine şeyhülislâmlar üstlenmiştir.
- 3) Din Sahasındaki Vazifeler: Din görevlilerinin azlığı, atanması, tekke ve zaviyelere yapılan atamalardan da yine şeyhülislâm sorumludur.
- 4) İdarî ve Siyasî Sahadaki Vazifeler: Şeyhülislâmlara gerçi Divan-ı Hümayun’un aslî üyeleri arasında yer verilmemişti. Ancak devlet işlerinde zaman zaman şeyhülislâmların görüşlerine başvurulmuş ve yapılacak kimi işlerde kendilerinden fetva da istenmiştir.⁶⁴

Şeyhülislâmların geliri, mevkileriyle orantılı olarak yükselmiş, değer kaybetmesiyle de düşmüştür. Murat Akgündüz de buna işaret ederek Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde, fetva hizmetini üstlenen zevata verilen ücretin çok az olduğunu, fetva makamının ehemmiyeti artınca maaşın da arttırıldığını belirtir.⁶⁵ Maaşın arttırılıp eksiltilmesinde dönemin şeyhülislâmına verilen değer de gözletilmiştir. “...ödeneklerdeki artışlar veya azalmalar tarihi süreç içinde bu sınıfa ve bu sınıfın başında bulunan makama verilen önemin ve bu makamın devlet içindeki konumunun birer göstergesi olarak değerlendirilebilir.”⁶⁶ Mehmet İpşirli’ye göre

---

⁶³ Yakut, a.g.e., 14.

⁶⁴ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Akgündüz, a.g.e., 219-314.

⁶⁵ Akgündüz, a.g.e., 191.

⁶⁶ Yakut, a.g.e., 159.

devlet hiyerarşisi içinde şeyhülislâmlar geliri en yüksek olanlar arasında bulunuyordu.⁶⁷

Şeyhülislâmların tek geliri maaş ve ihsanlar değildir. Bunlarla birlikte “arpalık” denilen bir takım gelirler de mevcuttur. Hocazade Mesut Efendi, Seyyid Murteza Efendi gibi bazı şeyhülislâmlar maaşlarının kendilerine yettiğini söyleyerek arpalık ücretini kabul etmemişlerdir.

Arpalık haricinde Veliyüddin Efendi'nin 1760 yılındaki ilk meşihat görevinden itibaren şeyhülislâmlara, İstanbul Tütün Gümrüğünden senede bir 25 bin kuruşluk ücret verilmiştir. Ayrıca ilmiye tayinlerinde kendilerine verilen “boğça-bahâ” adında bir gelirleri de vardır. 1838 yılında bu gelire bütünüyle son verilmiştir.⁶⁸ Azledilen veya vefat eden şeyhülislâmların ailelerine de bizzat padişah onayıyla çeşitli gelirler bağlanmıştır.⁶⁹

Bir İslam toplumu olan ve dinin toplumsal yaşamda büyük yer tuttuğu Osmanlılarda edebiyat da dinden bağımsız gelişmemiştir. Ya direkt içeriğinde ya da dil, mazmun ve geleneğinde yer almıştır. Her halükârda klâsik gelenekte şiir yazabilmek için din dili kabul edilen Arapçayı ve büyük geleneğiyle İslam edebiyatını etkilemiş Farsçayı bilmek zaruridir. Bunların yanı sıra din – tasavvuf geleneğini de iyi bilmek gerekliydi. Bu geleneğin eğitiminden geçen şeyhülislâmların şiirle ilgilenmemeleri olanaksızdı. Elbette imbiğinden geçtikleri gelenekte esaslı eserler vermemeleri de düşünülemez. Hatta divan edebiyatının en büyüklerinden kabul edilen Bâkî'nin de şeyhülislâm olabilmek için çok çabaladığı bilinmektedir. Gazelin büyük ustalarından olan Şeyhülislâm Yahyâ, Esad Efendi ve Bahâyî Efendi önemli divan şairleri arasında yer almaktadır. “*Şeyhülislâmların başta fıkıh olmak üzere dinî ilimlerin çeşitli dallarında eser yazmaları yanında şair, tarihçi, sanatkâr ve kütüphane sahibi, ayrıca ilim ve sanat hâmisi olarak Osmanlı kültür ve sanatına katkıları son derece önemlidir... Kemalpaşazade, Hoca Sâdeddin, Zekeriyâyade Yahyâ Efendi, Ârif Hikmet Bey gibi tanınmış şair, tarihçi, hattat, kültür adamı dışında tezkirelerde ve diğer biyografik eserlerde adlarına ve eserlerine yer verilen birçok şeyhülislâm*

⁶⁷ İpşirli, a.g.m., 93.

⁶⁸ Yakut, a.g.e., 159.

⁶⁹ Akgündüz, a.g.e., 200.

bulunmaktadır. Şeyhülislâmların nüfuzları ve muhitleri sayesinde ilmi ve sanati himaye ettiklerine dair çeşitli örnekler vardır.”⁷⁰

---

⁷⁰ İpşirli, a.g.m., 96.

BİRİNCİ BÖLÜM: KENDİSİNE KASİDE YAZILAN ŞEYHÜLİSLÂMLAR VE KASİDE YAZAN ŞAİRLER

1.1. KENDİSİNE KASİDE YAZILAN ŞEYHÜLİSLÂMLAR

1.1.1. Fenârîzade Muhyiddin Efendi (d. 1447 – ö. 1548)

Osmanlı devletinin ilk şeyhülislâmı olarak kabul edilen Molla Şemsüddin-i Fenârî'nin torunu olan Muhyiddin Efendi dedesinden dolayı Fenârîzade olarak da anılmaktadır. 1447 yılında Bursa'da doğmuştur. İstanbul'da Ali Paşa, Bursa'da Sultan medreselerinde müderrislik yapmıştır. 1519 yılında Edirne kadılığına, 1520 yılında İstanbul kadılığına atanmıştır. 1523 yılında Anadolu kazaskerliğine, 1524 yılında ise Rumeli kazaskerliğine atanmıştır. 15 yıl bu görevde kaldıktan sonra azledilerek emekliye ayrılmıştır. Üç yıl süren emekliliği sırasında hac farızasını yerine getirmek için Hicaz'a gitmiş ve bir yıl Mekke'de kalarak ibadetle zaman geçirmiştir.

Dönüşünde 1543'te şeyhülislâmlığa getirilmiş böylece Osmanlı devletinin on üçüncü şeyhülislâmı olmuştur. 2 yıl 10 ay bu görevde bulunduktan sonra yaşlılığını gerekçe göstererek 1545 yılında istifa etmiş, 2 yıl 8 ay sonra 7 Ocak 1548'de vefat etmiş, Eyüp Sultan Camii civarında defnedilmiştir. Abdülkadir Altunsu, Fenârîzade hakkında, “*adil, tok ve doğru sözlü, iyi huylu bir kişi*” dedikten sonra onun “*bununla beraber, kazaskerliği zamanında, Sadrazam Piri Mehmet Paşa'yı lekelemek için, devşirmelere alet*” olduğunu söyler.⁷¹

“Muhyî” mahlasıyla şiirler yazan Fenârîzade yazdığı şiirleri divan halinde toplamıştır. Diğer eserleri şunlardır: Kur'an Tefsiri (tamamlanmamıştır), Sadr-ı Şeria'ya ilişkin broşürler, Hidaye'ye dair makaleler, Fenn-i Meani, Seyyid Şerif'in Şerh-i Müftah'ına haşiyesi.⁷² Kendisine Âşık Çelebi ve Sehî Bey tarafından birer kaside yazılmıştır.

1.1.2. Mehmed Ebussuud Efendi (Hoca Çelebi) (d. 1490 – ö. 1574)

Hoca Çelebi ismiyle de anılan, Osmanlı devletinin on dördüncü şeyhülislâmı olan Ebussuud, 1490 tarihinde Çorum'un İskilip ilçesinde doğmuştur. İlköğrenimini

⁷¹ Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972, 25.

⁷² Altunsu, a.g.e., 25 – 27.

babasından ve devrinin önde gelen hocalarından gören Ebussuud, şeyhülislâmlardan İbn-i Kemal'in de öğrencilerindedir. Henüz öğrenciyken Sultan II. Bayezit kendisine “Çelebi” demiş ve birçok medresede müderrislik görevi vermiştir.

1528'de Sahn-ı Seman Müftü Medresesi müderrisliğine getirilmiş, 1533 yılında Bursa kadılığına, bir yıl sonra da İstanbul kadılığına atanmıştır. 1537 yılında Rumeli kazaskeri olarak atanmış, 8 yıl 2 ay sonra 1545 yılında da şeyhülislâm olmuştur.

Ebussuud Efendi, Kanuni devrinde 20 yıl şeyhülislâmlık yapmıştır. II. Selim devrinde de meşihatta bulunmuş, toplamda 28 yıl 11 ay şeyhülislâmlık yapmıştır. Osmanlı şeyhülislâmları arasında tefsir ve fıkıh alanındaki en büyük bilginlerden kabul edilmiştir. Hocası İbn-i Kemal “Muallim-i Evvel”, kendisi ise “Muallim-i Sani” olarak anılmış hatta kendisine “İkinci Ebû Hanîfe” sanı da verilmiştir.

Ebussuud, padişahlar üzerinde etkili bir isimdir. Kanuni, onun elinin uğurlu olduğunu düşünür. Bu sebeple Süleymaniye Camii'nin temelini ilk harcı Ebussuud'a attırmıştır. Hatta Kanuni kendisine “*Halda yoldaşım, sinde sindaşım, ahiret karındaşım, tarik-i hakta yoldaşım*” şeklinde hitap etmiştir.

Tasavvufa ilgisinin olduğu ancak tasavvufa girmedeği kaydedilir. Bununla birlikte bazı mutasavvıfların helal – haram ayırmayacak kadar laubali tutumları karşısında idam fetvası vermekten de çekinmemiştir.

*“Ebussuud Efendi, zamanının ve halkın örf ve adetlerine şeriatın verdiği imkân nispetinde müsamaha göstermiş, başlangıçta kahvenin haram olduğuna dair verdiği fetvayı halkın alıştığını görerek kaldırmış, ibret olması şartıyla karagöz oyununa cevaz vermiştir.”*⁷³

Türkçe, Arapça, Farsçayı ve edebiyatlarını çok iyi bildiği aktarılan Ebussuud'un yazdığı Türkçe şiirlerin çok kuvvetli olmadığı söylenir.

23 Ağustos 1574 tarihinde vefat eden Ebussuud, Eyüp'te gömülmüş, gıyabında Mekke ve Medine'de de cenaze namazı kılınmıştır. Bazı eserleri şunlardır: İrşâdü'l-

---

⁷³ Altunsu, a.g.e., 30.

Akli's-Selîm İlâ Mezâyê'l-Kur'âni'l-Azîm, Mecmua-i Fetâvi, Mârûzat, Elsine-i Selâse.⁷⁴ Ebussuud Efendi'ye Bâkî bir, Âşık Çelebi iki kaside yazmıştır.

1.1.3. Çivizade Hacı Mehmed Efendi (d. 1530 – ö. 1587)

On birinci şeyhülislâm Çivizade Muhyiddin Mehmed Efendi'nin oğlu olan Hacı Mehmed Efendi 1530 yılında İstanbul'da doğmuştur. Osmanlı devletinin on sekizinci şeyhülislâmıdır. Babası ile hacdan dönünce zamanın bilginlerinden olan Perviz Efendi ve Taşköprüzade'den dersler almıştır. Kasımpaşa, Mihrimah Sultan, Sahn-ı Seman, Ayasofya ve Süleymaniye gibi medreselerde müderrislikler yapmıştır. 1569'dan itibaren kadılığa geçmiş, Şam, Mısır, Bursa ve Edirne'de kadılık görevlerinde bulunmuştur. 1575'te İstanbul Kadısı olarak atanmış, aynı yıl Anadolu kazaskerliğine atanmış, 1577'de Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa ile araları açık olduğu için Rumeli kazaskerliği görevinden alınmışa da yine görevine getirilmiştir.

1582 yılında III. Murat tarafından şeyhülislâmlığa atanmıştır. 5 yıl 3 ay 6 gün kadar bu görevde bulunduktan sonra şeyhülislâm iken 6 Mayıs 1587 tarihinde 58 yaşında iken vefat etmiştir. Eyüp'te babasının yanına defnedilmiştir. Edip ve şair olarak bilinir.⁷⁵

*“Sadrazamların şeyhülislâmları ziyareti ilk defa 1584'te, Sadrazam Özdemiroğlu Osman Paşa'nın padişah emriyle Çivizade'yi ziyaret etmesiyle başlamış ve daha sonra bu teamül haline gelmiştir. Sülüs ve nesih yazıda usta bir hattat olan Çivizade'nin fetvalarında gösterdiği dikkat ve fetva metninin hazırlanmasındaki titizliği övülmüştür.”*⁷⁶ Çivizade Hacı Mehmed Efendi'ye Cinânî bir, Sehmî iki kaside yazmıştır.

1.1.4. Bostanzade Mehmed Efendi (d. 1535 – ö. 1598)

1535'te doğmuştur. Devrinin bilginlerinden ders gördükten sonra 1556'da mülazım olmuştur. Ardından Eski İbrâhim Paşa Medresesi müderrisliğine tayin edilmiş, daha sonra çeşitli medreselerde ve Sahn-ı Semân, Yavuz Sultan Selim,

⁷⁴ Altunsu, a.g.e., 28 - 34.

⁷⁵ Altunsu, a.g.e., 40.

⁷⁶ Mehmet İpşirli, “Çivizade Mehmed Efendi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, 347.

Süleymaniye ve Edirne Selimiye medreselerinde müderrislik yapmıştır. 1573 yılından itibaren Şam, Bursa ve Edirne’de kadılık görevinde bulunmuş, 1576’da İstanbul kadılığına tayin edilmiştir. 1577’de Anadolu, 1580’de Rumeli kazaskeri olmuştur.

Şeyhülislâm Müeyyetzade Abdülkadir Efendi’nin azledilmesi üzerine 1589’da şeyhülislâm olmuş ancak üç yıl sonra azledilmiştir. “Kaynaklarda azil sebebi olarak Anadolu kazaskeri ve devrin tanınmış şairi Bâkî ile aralarında çıkan bir tartışma gösterilir. Kaynaklarda belirtildiğine göre Bostanzade, kardeşi İstanbul Kadısı Mustafa Efendi’yi Anadolu kazaskerliğine getirmek için Bâkî aleyhinde bazı kadılara şikâyetler yaptırır. Bâkî de bir divan toplantısında şeyhülislâmı tertipçilik ve insafsızlıkla suçlar. Bu konuşmadan haberdar olan Bostanzade, Bâkî’nin bazı beyitlerinin küfrü mücip olduğunu, azledilmediği takdirde kendisinin şeyhülislâmlığı bırakıp başka ülkeye gideceğini söyler. Bu durumdan rahatsız olan III. Murad Bostanzade’yi ve kardeşini azlederek şeyhülislâmlığa Bayramzade Zekeriyâ Efendi’yi getirir.”⁷⁷

Azledildikten hemen sonra aynı yıl içinde üçüncü defa Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, 11 Temmuz 1593’te de Zekeriya Efendi’nin vefatı üzerine yeniden şeyhülislâm olmuştur. Bu ikinci şeyhülislâmlığı vefatına kadar yaklaşık beş yıl sürmüştür. 1 Nisan 1598’de vefat etmiştir.⁷⁸ “Osmanlı devletinde azledildikten sonra ikinci defa şeyhülislâmlığa getirilen ilk kişi Bostanzade Mehmed Efendi’dir. Mübârek gecelerde minarelerde kandil yakılması âdeti onun zamanında çıkmış, şeyhülislâmlara düzenli olarak ve muayyen miktarda arpalık verilmesi de yine ilk defa onun şeyhülislâmlığı döneminde gerçekleşmiştir.”⁷⁹ Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmıştır. Kendisine Cinânî tarafından bir kaside yazılmıştır.

1.1.5. Bayramzade Zekeriya Efendi (d. 1514 – ö. 1593)

1514’te Ankara’da doğmuştur. İlk eğitimini burada aldıktan sonra İstanbul’a gelerek eğitimini devam ettirmiştir. Hocalarından Emir Efendi kendisine arkadaş gözüyle baktığından Mısır’a kendisiyle birlikte götürmüştür. Orada da eğitimine

⁷⁷ Mehmet İpşirli, “Bostanzade Mehmed Efendi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, 311.

⁷⁸ Altunsu, a.g.e., 43 – 44.

⁷⁹ İpşirli, a.g.m., 311.

devam etmiş, İstanbul'a dönüşlerinde Bursa'daki Hamzabey Medresesine müderris olarak atanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'la İran Seferi'ne katılmış, savaş sonrasında Bursa Kaplıca Medreselerine müderris olarak atanmıştır. 1572'de Sultan Selim Camii Medresesine getirilmiş, buradan kadılık mesleğine geçerek sırasıyla Halep, Bursa ve İstanbul kadılıklarına getirilmiştir. 1581'de Anadolu kazaskerliğine getirilmiş fakat kısa bir süre sonra azledilerek emekliye ayrılmıştır. Bu sürede hac farızasını yerine getirmiş, hac dönüşü tekrar memuriyete alınarak 1588'de Rumeli kazaskerliğine atanmıştır. 1592 yılında şeyhülislâmlığa getirilmiştir. 1 yıl 2 ay bu görevde bulunmuş ve bu görevi devam ettirirken vefat etmiştir. Zekeriya Efendi "Meylî" mahlasıyla şiirler yazmıştır.⁸⁰ Zekeriya Efendi'ye Cinânî iki, Filibeli Vecdî dört kaside yazmıştır.

1.1.6. Hoca Sadeddin Efendi (d. 1536 – ö. 1599)

Büyükbabası Şah İsmail'e bağlı olduğu halde Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail'i yenmesiyle diğer sanatkâr ve ulema ile birlikte İstanbul'a getirilmiştir. Babası padişahın nedimlerinden Hasan Can'dır. Kendisi 1536'da İstanbul'da doğmuştur. Zamanın diğer bilginlerinin yanı sıra Ebussuud Efendi'den de dersler almıştır. Babasının konumundan dolayı görevlerinde hızla yükselmiştir. 1572'de Manisa'da Sultan III. Murat'ın şehzadelğinde ona hocalık yaptığından Hoca Efendi olarak anılmıştır. Şehzade'nin tahta çıkmasıyla İstanbul'a getirilmiştir. Padişaha yakınlığından dolayı nüfuzu çok olmuş, devletin iç ve dış siyasetine karışmıştır. III. Mehmet'in tahta çıkmasıyla ona da biat etmiş, padişaha hocalık yaptığından "Camiü'r-Riyaseteyn" lakabıyla anılmıştır. III. Mehmet zamanında yapılan Eğri seferine de katılmış, padişahın savaş sırasında sadrazamı serdar tayin edip İstanbul'a dönmek istemesi karşısında, padişahı ordunun başında kalması için ikna etmiştir. Böylece savaşın kazanılmasını sağlamışsa da rakiplerinin baskısıyla görevinden azledilmiştir.

1598'de Sultan III. Mehmet tarafından şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Göreve geldikten sonra rakiplerinden intikam almış, devlet işlerine karışmıştır. Görevini devam ettirirken 30 Eylül 1599 tarihinde vefat etmiştir. Kaynakların bildirdiğine göre divanı olmayan Sadeddin Efendi'nin şairliği de önemli değildir. Türkçeye tercüme

---

⁸⁰ Altunsu, a.g.e., 45 – 46.

ettiği bazı eserlerinin yanı sıra Selim-nâme, Sadrü’ş-Şerîa haşiyeleri ve Târih-i Temîmî’ye takrizlerini yazmıştır. En ünlü eseri Tâcü’t-Tevârih isimli tarih kitabıdır.⁸¹ Cinânî, Hoca Saeddin’e iki kaside yazmıştır.

1.1.7. Sunullah Efendi (Cafer Efendizade Hacı Mustafa) (d. 1552 – ö. 1612)

1552’de İstanbul’da doğan Sunullah Efendi ilk eğitimini amcası oğlu Şeyhülislâm Ebussuud’dan almıştır. Genç yaşta müderris olmuş, görevinde hızla yükselmiştir. 1598’de Bursa kadısı olarak atanmış, daha sonra Edirne ve İstanbul kadılıklarına da getirilmiştir. 1591’de Anadolu kazaskerliğine, 1592’de Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. İki yıl bu görevde kaldıktan sonra azledilmiş, Sultan III. Mehmet tahta oturunca tekrar memuriyete alınarak şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Bir yıl sonra azledilmişse de 1603’te tekrar meşihat makamına getirilmiştir. Sipahileri isyana teşvik ettiği gerekçesiyle 8 Şubat 1603 tarihinde görevinden azledilmiştir. Bir yıl kadar saklanarak yaşayan Sunullah Efendi, Sultan III. Mehmet’in ölümü ve yerine I. Ahmet’in geçmesi üzerine üçüncü defa meşihat makamına getirilmiştir. 28 Temmuz 1606’da sadrazamın isteğiyle görevinden yine azledilmiş, yerine gelen Ebu’l-Meyamin Efendi’nin vefatı üzerine dördüncü defa şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. 5 Haziran 1608’de yine azledilmiş, haca gitmiş ve hac dönüşünde 10 Nisan 1612’de İstanbul’da vefat etmiştir.⁸² Sunullah Efendi’ye Cinânî ve Nev’îzade Atâyî birer kaside yazmışlardır.

1.1.8. Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi Efendi (d. 1568 – ö. 1615)

1568’de Bursa’da doğmuştur. Şeyhülislâmlardan Hoca Sadeddin Efendi’nin büyük oğludur. Babasından ve devrin önde gelen ulemasından ders almıştır. 1588’de Sahn-ı Saman Medresesine müderris olmuştur. 1590’da ise Süleymaniye Medresesine atanmıştır. Daha sonra kadılık vazifesine geçmiş, önce Mekke daha sonra İstanbul kadılıklarına atanmıştır. Buradan Anadolu kazaskerliğine atanmış, babasının azledilmesiyle kendisi de görevinden azledilmiştir. 1598’de Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, 2 Ağustos 1601 tarihinde meşihat makamına getirilmiştir. Bir yıl bu görevde kaldıktan sonra azledilmiş ama 5 Haziran 1608’de ikinci kez şeyhülislâmlığa

---

⁸¹ Altunsu, a.g.e., 47 – 50.

⁸² Altunsu, a.g.e., 51 – 53.

getirilmiştir. 7 yıl bu görevde kalmış, görevi devam ederken çıkan veba hastalığında vefat etmiştir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri ve tefsiri vardır.⁸³ Şerif Mehmed Çelebi'ye Nef'î beş, Nev'îzade Atâyî bir kaside yazmıştır.

1.1.9. Ebü'l-Meyamin Mustafa Efendi (d. 1546 – ö. 1606)

1546 yılında İstanbul'da doğan Mustafa Efendi, Osmanlı devletinin yirmi beşinci şeyhülislâmıdır. Bursa'da Kaplıca Müderrisi Sarı Güzelzade'nin hizmetine girerek eğitim hayatına başlamış, onun kız kardeşi ile de evlenince yakın ilgisine mazhar olmuştur. İlk olarak Nişancı Medresesi Müderrisliğinde göreve başlamıştır.

İlmiye kademelerinde hızla yükselmiş ve birçok medresede müderrislik görevinde bulunmuştur. 1595 yılında Süleymaniye Darü'l-Hadisi'ne müderris olarak atanmış, dört yıl sonra Edirne kadılığına geçmiştir. Ebu'l-Meyamin lakabı zamanında İstanbul'da mahsulün bol ve bereketli olması sebebiyle verilmiştir. Meyamin, meymenet kelimesinin çoğulu olup uğurlar, bereketler, saadetler anlamına gelmektedir.

Bilgi ve faziletini takdir eden padişah, Mustafa Efendi'yi 1602 yılında Anadolu kazaskerliğine, kısa bir süre sonra da Rumeli kazaskerliğine getirmiştir. Sunullah Efendi'nin azlinden sonra 8 Şubat 1603 tarihinde meşihat makamına getirilmiştir. 8 Haziran 1604 tarihinde ise azledilerek emekliliğe ayrılmıştır. 28 Temmuz 1606 tarihinde ikinci kez şeyhülislâm olmuştur. Fakat bu ikinci görevi ölümü nedeniyle sadece 3 ay 23 gün sürmüştür. Ölümüne fazla tütün içmesi sebep gösterilmiş, hatta “Yaprak içmekle helak oldu o müfti-i zaman” mısraı kendisi için yazılmıştır. Fatih Camii mezarlığına gömülmüştür. Eserleri şunlardır: Esbah ü Nezair-i Fıkhiye'ye Talikat, İmtihan Mahalline.⁸⁴ Mustafa Efendi'ye 17. yüzyıl şairi Şeyhî iki kaside yazmıştır.

1.1.10. Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad Efendi (d. 1570 – ö. 1625)

Osmanlı devletinin yirmi altıncı şeyhülislâmı olan Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad Efendi isminden de anlaşılacağı üzere Hoca Sadeddin Efendi'nin

---

⁸³ Altunsu, a.g.e., 54 – 55.

⁸⁴ Altunsu, a.g.e., 56 – 57.

oğludur. 1570'te İstanbul'da doğmuş, ilk eğitimini babasından almıştır. 1592'de Süleymaniye Darü'l-Hidayet müderrisliğine getirilmiş, daha sonra Edirne kadılığına atanmıştır. 1598 yılında ise İstanbul kadılığına atanmıştır. Babasının etkisiyle 1601 yılında Anadolu kazaskerliğine getirilmiş, babasının azledilmesi üzerine görevden alınmıştır. Bir yıllık bir aradan sonra Rumeli kazaskerliğine getirilmişse de babasının yine azli üzerine kendisi de görevinden azledilmiştir. 1606 yılında yine Rumeli kazaskerliğine atanmış, 1608'de yalnızlığa çekilmiş ve 1614 yılına kadar görev dışı kalmıştır. Hac dönüşü sırasında şeyhülislâm olan kardeşi Mehmed Efendi'nin ölümü üzerine onun yerine şeyhülislâmlığa atanmıştır.

Padişah II. Osman, Esad Efendi'nin kızı Akile Hanım'la evlenince itibarı daha da artmıştır. Lehistan seferine padişahla birlikte katılan Esad Efendi, genç padişahın feci şekilde katlinden sonra bir müddet saklanmış ve görevinden çekilmiştir. Bu ilk şeyhülislâmlık görevi 6 yıl 10 ay sürmüştür.

IV. Murat'ın tahta geçmesinin ardından 1623 yılında tekrar şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir. 22 Mayıs 1625 tarihinde vefat etmiş ve Eyüp Sultan mezarlığına defnedilmiştir. İkinci meşihat süresi 1 yıl 7 ay sürmüştür.

Eserleri şunlardır: Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerden meydana gelen Divanı; Fezail-i Cuma, Tahmis-u Kaside-i Bür'e, Gül-i Handan, Gülistan Tercümesi.⁸⁵ Mehmed Esad Efendi'ye Nef'î iki, Nev'îzade Atâyî bir kaside yazmıştır.

1.1.11. Şeyhülislâm Yahyâ (Zekeriyazade) Efendi (d. 1553 – ö. 1644)

1553 yılında İstanbul'da doğan Yahyâ Efendi, yirmi birinci şeyhülislâm Bayramzade Zekeriya Efendi'nin oğlu olup Osmanlı devletinin yirmi yedinci şeyhülislâmlıdır. Babasından ve devrin önde gelen ulemasından dersler almıştır. Valide Sultan Medresesinde müderrislik vazifesinden sonra Edirne, Halep ve Şam kadılıklarında bulunmuştur. 1603 yılında İstanbul kadılığına, ardından Anadolu kazaskerliğine ve altı ay sonra da Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Sadrazam Derviş Mehmet Paşa ile araları açılınca görevinden azledilmiş, 1610 yılında tekrar Rumeli kazaskerliğine atanmışsa da kısa bir süre sonra yine azledilmiştir.

---

⁸⁵ Altunsu, a.g.e., 58 – 59.

Genç Osman olayında görevinden çekilen Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi'nin yerine 69 yaşında şeyhülislâm olmuş, Sultan I. Mustafa'nın hal'ine zamanın bilginleri ile birlikte taraftar olup fetva vermiştir. IV. Murat tarafından 1623 yılında azledilmiştir. İlk şeyhülislâmlık görevi 1 yıl 4 ay sürmüştür.

1625 yılında IV. Murat tarafından tekrar meşihata getirilen Yahyâ Efendi, 1630 yılında çıkan Sipahi ayaklanmasında görevde bulunmaktaydı. İsyancıların kendilerine teslim edilmesini istediği 17 devlet adamından biri olan Yahyâ Efendi, rakibi olan Topal Recep Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesiyle kaçıp saklanmış ve aynı gün (10 Şubat 1632) padişah tarafından görevinden azledilmiştir. Böylece Yahyâ Efendi'nin meşihatı 6 yıl 8 ay sürmüştür.

Kendisinin yerine şeyhülislâm olan Âhîzade Hüseyin Efendi'nin öldürülmesinden sonra 1634 yılında üçüncü kez meşihatın başına getirilmiştir. Yahyâ Efendi, 27 Şubat 1644 tarihindeki ölümüne kadar, yani 10 yıl bu görevde kalmıştır.

Şair olan Yahyâ Efendi'nin şiirlerinde Nef'î'nin ve Bâkî'nin tesirinde kaldığı söylenmektedir. Bununla birlikte sadece 17. yüzyılın değil, yedi asırlık divan edebiyatının en büyük gazel üstatları arasında sayılmıştır. *“15. asırda Necâtî ile başlayan şehirli Türkçesi, 16. asırda Bâkî, 17. asırda Yahyâ Efendi ve 18. asırda da Nedîm'de en mükemmel şeklini almıştır.”*⁸⁶

Eserleri Şunlardır: Muhsin-i Kayseri'nin Feraiz Manzumesine Şerh, İbn-i Kemal'in Nigaristan'ının Tercümesi, Divanı, Kaside-i Bürde Tahmisi, Mecmua-i Fetava.⁸⁷ Şeyhülislâmlar arasında kendisine en çok kaside yazılan kişi Yahyâ'dır. Yahyâ'ya Nâ'ilî iki, Râmî bir, Nev'îzade Atâyî beş, Süheylî bir, Sehmî üç, Sıdkî Paşa bir, 17. yüzyılda yaşamış olan Şeyhî bir kaside yazmıştır.

1.1.12. Âhîzade Mehmed Hüseyin Efendi (d. 1572 – ö. 1634)

Sultan II. Selim zamanının Anadolu kazaskerlerinden Âhîzade Mehmed İbn-i Nurullah Efendi'nin oğlu olan Mehmed Hüseyin Efendi, 1572 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk eğitimini babasından almış, Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi'den

⁸⁶ Ali Fuat Bilkan – Yusuf Çetindağ, *Şeyhülislâm Şairler*, Hece Yayınları, Ankara 2006, 86.

⁸⁷ Altunsu, a.g.e., 60 – 63.

mülazemet almıştır. Önce Papazoğlu Medresesinde müderris yardımcısı olarak ders vermiştir. 1602'de Süleymaniye darü'l-hadisi ve 1604 yılında Bursa Medresesi müderrisi olmuştur. 1605 yılında İstanbul kadılığında görev almış ancak bir yıl sonra azledilmiştir. 1611'de Anadolu kazaskerliğine atanmış ancak bir yıl sonra bu görevinden de azledilmiştir. Bu görevlere birkaç defa getirilip azledilen Mehmed Hüseyin Efendi, 1622 yılında Rumeli kazaskerliğine getirilmiş; fakat aynı yıl azledilmiştir. Rumeli kazaskerliğine üç defa atanmıştır. Sipahilerin isyanı neticesinde azledilen Yahyâ Efendi'nin yerine 1632'de şeyhülislâm olarak atanmıştır.

IV. Murat'ın İznik yolu ile Bursa'ya giderken halkın şikâyetleri üzerine İznik kadısını soruşturma olmaksızın asması, ulemanın ve şeyhülislâmın tepkisine neden olmuştur. Daha sonra Mehmed Hüseyin Efendi aleyhine padişaha bilgiler verilmiştir. Hal'inden şüphelenen padişah onu görevinden azletmiş ve Kıbrıs'a sürgüne göndermiştir. Bu kararın yeterli olmadığına kanaat getiren padişah, deniz yoluyla takip edilip öldürülmesini istemiştir. Mezarının bilinmemesi için sahilde kumsala gömülmüştür.

Hüdayî mahlasıyla şiirler yazan Mehmed Hüseyin Efendi, Osmanlı'da katledilen ilk şeyhülislâmdır. Hüseyin Efendi büyük ve günahsız bir şehit olarak kabul edilmiştir.⁸⁸ Mehmed Hüseyin Efendi'ye Sehmî iki kaside yazmıştır.

1.1.13. Esad Efendizade Ebu Said Mehmed Efendi (d. 1593 – ö. 1662)

Şeyhülislâmlardan Hoca Sadeddin Efendi'nin torunu, Esad Efendi'nin oğlu olan Said Mehmed Efendi, 1593 yılında İstanbul'da doğmuştur. Kısa sürede önemli görevler üstlenmiştir. Şam ve Bursa mevleviyetliklerinde bulunduktan sonra İstanbul kadısı olarak atanmış, iki yıl bu görevde kaldıktan sonra 1628 yılında Anadolu kazaskerliğine ve 1629 yılında Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Ancak kısa süre sonra azledilmiştir. On yıl sonra yine bu göreve getirilmiş, iki yıl sonra yine azledilmiştir. Dönemin şeyhülislâmı Yahyâ Efendi'nin ölümü üzerine 27 Şubat 1644 tarihinde şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Böylece Osmanlı devletinin yirmi dokuzuncu şeyhülislâmı olmuştur. 16 Ocak 1646'da azledilmiştir.

---

⁸⁸ Altunsu, a.g.e., 64 – 66.

1651 yılında tekrar meşihatın başına getirilmiş, saraydaki entrikalara adı karışmıştır. Aralarında çıkan tartışmada İstanbul kadısını tokatlaması üzerine ayaklanan ulemanın ısrarıyla görevinden yine azledilmiştir. 1654 yılında tekrar meşihatın başına getirilmiş, çıkan bir Yeniçeri isyanında konağı basılmış ve idamı istenmiştir. Ancak padişah IV. Murat, sürgün edilmesine karar vermiştir. Üç meşihat görevi toplam 4 yıl 2 ay sürmüştür. 1662 yılında İstanbul'da ölmüş, Eyüp Sultan'da defnedilmiştir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri vardır.⁸⁹ Said Mehmed Efendi'ye Beyânî üç kaside yazmıştır.

1.1.14. Muid Ahmed Efendi (d. ? – ö. 1647)

Otuzuncu şeyhülislâm Muid Ahmed Efendi, Kazabad'da doğmuştur. Doğum tarihi belli değildir. İstanbul'a gelerek eğitimini tamamlamıştır. Mısır ve Şam kadılıklarında bulunmuştur. Mısır'da iken Mısır Valisi Mehmet Paşa kendisini evlatlık edinmiş ve veziriazam olunca Muid Ahmed Efendi'yi de kendisiyle İstanbul'a getirip padişaha takdim etmiştir. Padişahın sevgisini kazanınca 1633 Edirne seferinde Edirne kadılığına getirilmiştir. Hakkaniyetli kişiliği ve rüşvete yanaşmaması nedeniyle azledilmiş, ancak 1635 yılında İstanbul kadılığına getirilmiştir. Hâkimlerin ve büyüklerin yardımına burada da kulak asmayan Muid Ahmed Efendi, 1637 yılında Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir.

Padişaha bile kafa tutan sert mizacı yüzünden Belgrad'a sürgün edilmiş, bir süre sonra affedilerek İstanbul'a çağrılmış ve 1642 yılında yeniden Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. 1644'te Rumeli kazaskerliğine atanmış, bir yıl sonra azledilmiştir. Sultan İbrahim tarafından 16 Ocak 1646 tarihinde şeyhülislâmlığa getirilmiştir. 1 yıl 3 ay bu görevde kalmıştır.

25 Nisan 1647'de şeyhülislâm iken vefat etmiş, Kadiçeşmesi'ndeki medresesine gömülmüştür.⁹⁰ Kendisine Nâmî tarafından bir kaside yazılmıştır.

---

⁸⁹ Altunsu, a.g.e., 67 – 68.

⁹⁰ Altunsu, a.g.e., 69 – 70.

1.1.15. Hacı Abdürrahim Efendi (d. ? – ö. 1656)

Osmanlı devletinin otuz birinci şeyhülislâmı olan Hacı Abdürrahim Efendi, Adana'da doğmuştur. Süleymaniye, Yenişehir ve Sultan Ahmed darü'l-hadisinde müderrislik yapmış, Şeyhülislâm Ebu Said Efendi'nin koruması sayesinde 1639'da İstanbul kadısı olmuştur. Daha sonra Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. Kısa süre sonra azledilerek Edirne'ye sürülmüş, affedilerek İstanbul'a gelmiştir. Şeyhülislâm Muid Ahmed Efendi'nin vefatının ardından 25 Nisan 1647'de meşihat makamına yükselmiştir.

Sultan İbrahim devrinde çıkan isyanlar sırasında ocak ağaları ile işbirliği yaparak sultanın önce hal'ine, daha sonra da katline fetva vermiştir. IV. Mehmet'i tahta çıkarmaya çalışmışsa da aynı padişah tarafından azledilerek 1649'da Mekke'ye sürgün edilmiştir.

Affedilerek İstanbul'a dönmüş, ocak ağalarının yardımı ile Kudüs kadılığına, oradan da Üsküdar kadılığına getirilmiştir. İsyancıların durması, ağaların saltanatına son verilmesi üzerine Belgrad'a sürgüne gönderilmiş, 6 Şubat 1656'da orada vefat etmiştir.⁹¹ Kendisine Sehmî tarafından bir kaside yazılmıştır.

1.1.16. Şeyhülislâm Bahâî (Mehmed Bahâî) Efendi (d. 1595 – ö. 1654)

Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi'nin torunu olan Mehmed Bahâî Efendi, 1595 yılında İstanbul'da doğmuştur. Otuz ikinci şeyhülislâmdır. Selanik ve Halep kadılıklarında bulunmuş, asabi mizaçlı olduğundan Beylerbeyi bulunan Ahmed Paşa ile geçinememiş, paşanın IV. Murat'a şikâyetleri üzerine Kıbrıs'a sürgüne gönderilmiştir. Bir yıl sonra affedilerek İstanbul'a dönmüş; Şam, Edirne ve İstanbul kadılıklarında bulunmuştur. Anadolu ve ardından Rumeli kazaskerliklerinde bulunmuş, bir süre sonra azledilmiştir.

Hacı Abdürrahim Efendi'nin şeyhülislâmlıktan azli üzerine onun yerine görevlendirilmiştir. 1651'de azledilmişse de 1652'de yine görevinin başına getirilmiştir. Bu görevini devam ettirirken 16 Ağustos 1652 tarihinde vefat etmiş, Fatih Camii mezarlığına gömülmüştür. Toplam 3 yıl 2 ay şeyhülislâmlık yapmıştır. Mehmed

---

⁹¹ Altunsu, a.g.e., 71 – 72.

Bahâyî Efendi, hukuk bilgisinden ziyade şairliği ile ünlenmiştir.⁹² Divan sahibi olan Bahâyî, gazelleriyle öne çıkan bir şairdir. Kendisine Nâ'îlî tarafından bir kaside yazılmıştır.

1.1.17. Bolevî Mustafa Efendi (d. 1591 – ö. 1675)

Bolu tüccarlarından Ahmed Efendi'nin oğlu olan Mustafa Efendi, 1591'de Bolu'da doğmuştur. İstanbul'a gelip Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'den mülazım olmuştur. İlk olarak Akhisar kadılığına atanmış, daha sonra Atik Ali Paşa Medresesinde görevlendirilmiştir. Haremeyn müfettişliğinde de bulunmuş, kadılık görevine geçerek Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıklarında bulunmuştur. 1647'de azledilmişse de 1652 yılında yeniden göreve alınarak Anadolu payesine yükselmiş, bir süre sonra İstanbul kadılığına indirilmiş ve daha sonra azledilmiştir.

Köprülü Mehmet Paşa, sadrazam olunca, Valide Turhan Sultan'ın isteği ile önce Rumeli kazaskerliğine, on gün sonra da 23 Mayıs 1657 tarihinde şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Sadrazamla araları açılınca 1659'da azledilerek önce Mihaliç'e, sonra Mısır'a sürgüne gönderilmiştir. Bir daha İstanbul'a dönme imkânı bulamayan Mustafa Efendi, 1675'te 83 yaşındayken Kahire'de vefat etmiştir.⁹³ Kendisine Nâmî tarafından bir kaside yazılmıştır.

1.1.18. Sunizade Esseyid Mehmed Emin Efendi (d. ? – ö. 1665)

Halep kadısı Kara Sunullah Efendi'nin oğlu olan Mehmed Emin Efendi'nin doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. İlk eğitimini babasından aldıktan sonra İstanbul'a gelmiş, aldığı eğitimden sonra müderris olarak atanmıştır. 1645'ten itibaren kadılık görevine başlamış; Edirne, Bursa, Halep, Mısır ve İstanbul kadılıklarında bulunmuştur. 1653'te Anadolu, bir yıl sonra ise Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1657'de azledilerek inzivaya çekilmiştir.

1659'da yeniden Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, 3 Şubat 1662'de Osmanlının kırk birinci şeyhülislâmı olarak atanmıştır. 1662 yılında yaşlılıktan kaynaklanan bunama nedeniyle azledilmiş, 1665 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

---

⁹² Altunsu, a.g.e., 73 – 75.

⁹³ Altunsu, a.g.e., 88 – 89.

Üsküdar'da Hüdaî Mahmud Efendi dergâhı yakınına gömülmüştür.⁹⁴ Kendisine Nâ'îli tarafından bir kaside yazılmıştır.

1.1.19. Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi (Câmiü'r-Riyâseteyn) (d. ? – ö. 1703)

Erzurum'da bilinmeyen bir tarihte doğmuş, ilk eğitimini Erzurum'da yapmıştır. Vanî Mehmed Efendi, IV. Mehmet zamanında padişah hocası olunca 1662 yılında Feyzullah Efendi'yi İstanbul'a çağırmış, onu yetiştirerek kendisine damat yapmıştır. Şehzade hocalığı, bilhassa Şehzade Mustafa'ya hocalık yapmış; 1675 yılında İstanbul payesi almıştır. 1678 yılında Şehzade Ahmet'e hocalık yapmaya başlamıştır. 1685'te Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, 1686'da nakibüleşraf olmuştur.

1688 yılında şeyhülislâmlığa getirilmiş, böylece Osmanlının kırk altıncı şeyhülislâmı olmuştur. Çıkan bir Yeniçeri isyanından dolayı 17 günlük meşihat görevinden azledilerek Erzurum'a gönderilmiştir.

Sultan II. Mustafa, 1695'te tahta çıkınca İstanbul'a çağırarak tekrar şeyhülislâmlığa getirmiştir. Padişah üzerindeki nüfuzunu kullanarak büyük oğlu Fethullah Efendi'ye “Şeyhülislâm Velihtı” payesi vererek kendisine halef seçmiş, bütün çocuklarını ve yakınlarını ilmi rütbelere erdştirerek devletin genel menfaatlerini kendi evlat ve yakınlarına hasretmiştir.

1703'te Yeniçeri ayaklanmasında şeyhülislâm ve oğullarının makamlarından azledilmesini istemişlerdir. Padişah, şeyhülislâm ve dört oğlunun Erzurum'a sürgün edilmesini ferman etmiştir. Ne var ki Yeniçeriler isyan ederek şeyhülislâmın kendilerine verilmesini istemişlerdir. Öldürülmemesi kaydıyla asilere teslim edilmiş, Yeniçeriler yeni şeyhülislâm İmam Mehmed Efendi'den katli için fetva vermesini istemişlerdir. Şeyhülislâmın fetva vermesinden sonra kafası kesilerek öldürülmüştür. 2 Eylül 1703 tarihinde öldürölüp cenazesi Tunca nehrine atılmış, çocukları da Yedikule'ye hapsedilmiştir.

Yaptığı çok yanlış işlere rağmen Fatih'teki Millet Kütüphanesi gibi unutulmaz bir yapı da bırakmıştır. Feyzullah Efendi, padişah ve şehzade hocalığıyla şeyhülislâmlığı şahsında birleştirdiği için kendisine “Camiü'r-Riyaseteyn”

---

⁹⁴ Altunsu, a.g.e., 92.

denilmiştir.⁹⁵ Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi'ye Kâmî iki, Edirneli Fâiz bir, Nazîf üç, Neylî iki kaside yazmıştır.

1.1.20. Ebu Saidzade Feyzullah Feyzi Efendi (d. 1630 – ö. 1698)

Yirmi dokuzuncu şeyhülislâm Ebu Said Efendi'nin oğlu olup, 1630'da İstanbul'da doğmuştur. Babasından ve devrin ileri gelen ulemasından eğitim almıştır. Henüz on beş yaşında iken Mihrimah Sultan Medresesine müderris olmuştur. İstanbul kadısıyken azledilmiş, 13 yıl azil hayatı yaşadıkdan sonra 1666'da Anadolu, 1685'te ise Rumeli kazaskeri olmuştur. Sultan II. Süleyman zamanında, 25 Haziran 1690 tarihinde şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Padişahın huzurunda Sadrazam Arabacı Ali Paşa'ya karşı nezaketsiz sözlerinden dolayı 1692'de Sultan II. Ahmet tarafından azledilmiştir. Bozcaada'ya sürgüne gönderilmişse de bir yıl sonra affedilerek İstanbul'a dönmesine müsaade edilmiştir. 19 Nisan 1692'de yeniden şeyhülislâmlığa getirilmiş, Sadrazam Sürmeli Ali Paşa ile geçinemediğinden 22 Haziran 1694 tarihinde yeniden azledilmiş ve Sakız Adası'na sürgüne gönderilmiştir.

Sakız Adası'ndan Çeşme'ye, oradan da Mısır'a sürgün olarak gönderilmiş; bir müddet sonra affedilerek yeniden İstanbul'a dönmüştür. 21 Ekim 1698 tarihinde vefat etmiş ve Eyüp'te defnedilmiştir. Şer'i ilimler haricinde astronomi ve edebiyatla da ilgilenmiş ama herhangi bir eser bırakmamıştır.⁹⁶ Kendisine Kâmî tarafından bir kaside yazılmıştır.

1.1.21. Ebezade Abdullah Efendi (d. ? – ö. 1714)

Doğum tarihi bilinmeyen Abdullah Efendi, Balcık'ta doğmuştur. “*Anası, Padişah Sultan IV. Mehmet'in doğumunda, Balcık'ta Haseki Sultan'a ebe olduğundan Ebezade diye anılır.*”⁹⁷ Birçok medresede müderrislik yaptıktan sonra 1679'da Hameyn Evkaf Müfettişi olmuştur. 1684'te Halep mevleviyetine getirilmiş, 1688'de Mısır ve 1691'de Edirne kadılıklarına getirilmiştir. 1694'te İstanbul payesiyle Mekke kadılığına gönderilmiştir. 1695'te Anadolu, 1697'de ise Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir.

⁹⁵ Altunsu, a.g.e., 98 – 101.

⁹⁶ Altunsu, a.g.e., 102.

⁹⁷ Altunsu, a.g.e., 109.

Bir süre sonra azledilse de yeniden görevine iade edilmiş, ancak Şeyhülislâm Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi'nin teşvikiyle tekrar azledilerek önce Kıbrıs'a, sonra Bursa'ya sürülmüştür. 1703 Yeniçeri isyanında rakibi Feyzullah Efendi'nin öldürülmesinden sonra üçüncü kez Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1798 yılında şeyhülislâm Sadreddinzade Mehmed Sadık Efendi azledilince yerine meşihat makamının başına getirilerek Osmanlı devletinin elli birinci şeyhülislâmı olmuştur.

16 Temmuz 1710 tarihinde azledilmiş, yerine getirilen Paşmakçızade Ali Efendi, kısa süre sonra ölünce yeniden şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Devlet işleriyle ilgili ileri geri konuşmaları ve ilmiye mensuplarına haşin davranışları nedeniyle rakipleri tarafından padişaha şikâyet edilerek 14 Mart 1713 tarihinde Sultan III. Ahmet tarafından yeniden azledilmiştir. Azil hayatı yaşarken de devlet işleri ve devlet ileri gelenleri hakkında dedikodu yapması nedeniyle Trabzon'a sürülmüş, ancak Karadeniz'de çıkan fırtınada geminin batması nedeniyle boğularak ölmüştür.⁹⁸ Kendisine Kâmî tarafından bir kaside yazılmıştır.

1.1.22. İmam-ı Şehrîyârî Mahmud Efendi (d. ? – ö. 1717)

İstanbul'da bilinmeyen bir tarihte doğan İmam-ı Şehrîyârî Mahmud Efendi ilk eğitimini de burada yapmıştır. Padişah II. Mustafa'nın imamı olduğundan dolayı "İmam-ı Şehrîyârî" şeklinde anılmıştır. Önce müderrislik görevinde bulunmuş, akabinde kadılık görevini seçerek Edirne ve Yenişehir kadılıklarında bulunmuştur. III. Ahmet'in 1703'te tahta geçmesinden sonra 1706 yılında Anadolu kazaskerliğine atanmış, aynı yıl Rumeli kazaskeri olmuştur. 20 Mayıs 1713 tarihinde ise şeyhülislâmlığa getirilmiş, elli üçüncü şeyhülislâm olmuştur.

Medrese, hukuk ve mevcut düzene aykırı tutumlarıyla eski şeyhülislâmlardan Ebezade Abdullah ve Mehmed Ataullah efendilerin azillerinde rol oynadığının anlaşılması üzerine 1714'te azledilmiştir. Bu nedenle şeyhülislâmlığı ancak 1 yıl 6 ay sürmüştür. 1717'de vefat etmiştir.⁹⁹ Kendisine Vahyî tarafından bir kaside yazılmıştır.

---

⁹⁸ Altunsu, a.g.e., 109 – 110.

⁹⁹ Altunsu, a.g.e., 112.

1.1.23. Yenişehirli Abdullah Efendi (d. ? – ö. 1743)

Mora'nın Yenişehir ilçesinde doğmuş, ilk eğitimini orada aldıktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Süleymaniye darü'l-hadisi gibi birçok medresede müderrislik görevinde bulunmuş ve mevleviyet payesine yükselmiştir. 1704'te Halep, 1711'de Bursa kadılıklarında bulunmuştur. Bir süre sonra fetva eminliğine getirilmiş, 1716'da ise Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. Bir süre sonra azledilmesine rağmen yeniden memuriyete alınıp Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Damat Nevşehirli İbrahim Paşa'ya kendisini sevdirdiğinden onun yardımıyla III. Ahmet tarafından 1718 yılında şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Böylece Osmanlı'nın elli yedinci şeyhülislâmı olmuştur.

1718'den 1730'a kadar geçen 12 yıl boyunca bu görevde bulunmuştur. Patrona Halil İsyanı sırasında yapılan divan toplantısında, isyancıların isteğiyle padişahı azletme meylî, zaaf belirtisi olarak görüldüğünden görevinden azledilmiş ve Bozcaada'ya sürgüne gönderilmiştir.

İsyanın yatışmasından sonra affedilerek İstanbul'a dönmesine müsaade edilmiş, 1743'te İstinye'de vefat etmiştir. Kanlıca'daki İskender Paşa Camii avlusuna defnedilmiştir.

Lale Devri'nde şeyhülislâmlık yapan Abdullah Efendi, matbaanın kurulmasına ve dinî olmayan eserler basabileceğine dair fetva vermesiyle de bilinir. İbrahim Müteferrika ancak bu fetvadan sonra matbaasını kurabilmiştir.¹⁰⁰ Kendisine Şeyhülislâm Esad tarafından bir kaside yazılmıştır.

1.1.24. Paşmakçızade Esseyid Abdullah Efendi (d. 1680 – ö. 1732)

Osmanlı devletinin elli dokuzuncu şeyhülislâmı Paşmakçızade Abdullah, Seyyid Ali Efendi'nin oğlu olup 1680'de İstanbul'da doğmuştur. Birçok medresede müderrislik, Yenişehir, Mısır ve İstanbul gibi yerlerde kadılık yapmıştır. 1718'de nakibüleşraf olarak atanmış, Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından Anadolu sadrında görevlendirilmiştir. Bir yıl sonra azledilse de 1725'te Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 17 Mayıs 1731 tarihinde meşihat makamının başına getirilmiştir.

---

¹⁰⁰ Altunsu, a.g.e., 117 – 118.

İran ile yapılan barış antlaşmasında itirazlarda bulunması gibi nedenlerden dolayı 1732’de azledilmiştir. 9 aylık şeyhülislâmlığının ardından hac maksadıyla Mekke’ye gitmiş, dönüşünde Şam’da kalmayı istemişse de bu isteği kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Konya’ya yerleşmiş, 1732’de Konya’da vefat etmiştir.¹⁰¹ Abdullah Efendi’ye Nazîr İbrahim bir, Seyyid Vehbî iki, Neylî bir kaside yazmıştır.

1.1.25. Damadzade Ebu’l-Hayr Ahmed Efendi (d. 1665 – ö. 1741)

Osmanlı devletinin altmışıncı şeyhülislâmı olan Ahmed Efendi, babası Şeyhülislâm Minkârîzade Yahyâ Efendi’nin damadı olduğu için “Damazdade” olarak anılmıştır. 1665 yılında İstanbul’da doğmuş, birçok medresede müderrislik görevinde bulunmuştur. Daha sonra kadılık görevine geçmiş, Selanik ve Bursa’da kadılık görevinde bulunmuştur. 1706’da İstanbul kadılığına getirilmiş, daha sonra azledilmiştir. 1710’da ise Anadolu kazaskerliğine atanmıştır.

Bu görevi dört yıl sürdürdükten sonra 1714’te Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, 15 ay sonra ise azledilmiştir. 1717’de görevine yine iade edilmiştir. 24 Şubat 1732 tarihinde Paşmakçızade Abdullah Efendi’nin azli üzerine şeyhülislâmlığa getirilmiştir.

Son zamanlarındaki hastalığından dolayı kırk gün kadar görevinin başında bulunamadığı için 1733’te azledilmiştir. 1743’te vefat etmiş, Eyüp Sultan dolaylarında defnedilmiştir.¹⁰² Kendisine Seyyid Vehbî tarafından iki kaside yazılmıştır.

1.1.26. Ebu İshak İsmail Efendizade İshak Efendi (d. 1679 – ö. 1734)

1679’da İstanbul’da doğmuş olup eski şeyhülislâmlardan Ebu İshak İsmail Efendi’nin oğludur. İlk eğitimini babasından almış, yapılan imtihanlarda başarılı bulunup 1699’da müderrislik payesi verilmiştir. 1716’da İzmir ve Mekke payelerine de ulaşmış, 1723’te kadılık görevine geçerek İstanbul kadılığına atanmıştır. 1728’de ise Anadolu kazaskeri olmuştur. 1730’da çıkan Patrona Halil İsyanı’nda görevinden ayrılmak zorunda kalmış, 1732’de ise Kütahya’ya sürgüne gönderilmiştir.

---

¹⁰¹ Altunsu, a.g.e., 120.

¹⁰² Altunsu, a.g.e., 121 – 122.

Bir yıl sonra affedilerek İstanbul'a gelmiş ve 1733'te Rumeli kazaskerliğine atanmıştır. Devrin şeyhülislâmı Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi'nin azledilmesi üzerine 22 Kasım 1733'te şeyhülislâmlığa getirilmiştir.

Bir yıl kaldığı bu makamda görevinin başındayken 31 Kasım 1734 tarihinde vefat etmiştir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerini topladığı Divanı vardır.¹⁰³ İshak Efendi'ye Seyyid Vehbî, biri miraciye türünde olmak üzere iki kaside yazmıştır.

1.1.27. Feyzullah Efendizade Şeyh Mustafa Efendi (d. 1679 – ö. 1745)

Eski şeyhülislâmlardan Feyzullah Efendi'nin oğlu olup 1679'da İstanbul'da doğmuş, ilk eğitimini babasından aldığından devrin uleması içinde erken yaşta tanınmıştır. Birçok medresede müderrislik yaptıktan sonra 1702'de Mekke kadılığına atanmıştır. Bu görevinden sonra Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerine yükselmiş, Edirne olayında IV. Mehmet'in tahttan indirilip babasının katledilmesi üzerine kendisi de Yedikule'ye hapsedilmiştir.

Hapis cezası bir süre sonra sürgüne çevrilmiş, önce Kıbrıs sonra da Bursa'ya sürülmüştür. Bursa sürgünü 28 yıl kadar sürmüştür. 1730'da Yeniçeri ayaklanmasını bastıran I. Mahmut tarafından affedilerek İstanbul'a gelmesine izin verilmiştir. 1732'de Rumeli sadrına getirilmiş; 13 Nisan 1736 tarihinde ise meşihat makamına getirilerek Osmanlının altmış üçüncü şeyhülislâmı olmuştur.

Sekiz yıl on ay kadar bu görevde bulunduktan sonra felç geçirerek 4 Mart 1745'te vefat etmiş, Üsküdar'da defnedilmiştir.¹⁰⁴ Mustafa Efendi'ye Haşmet, Belîğ, Feyzî Halil ve Şehdî birer kaside yazmışlardır.

1.1.28. Şeyhülislâm Esad Efendi (Ebu İshak İsmail Efendizade) (d. 1684 – ö. 1752)

1684'te İstanbul'da doğmuş olup şeyhülislâmlardan Ebu İshak İsmail Efendi'nin oğludur. Erken yaşta müderrislik görevlerinde bulunmuş, Sahn - Fetva emanetinde Selanik mevleviliğine molla olarak girmiştir. Mekke payesi almış, evkaf müfettişliği ve fetva emniğine yükselmiştir. Avusturya'ya karşı yapılan savaşta ordu

¹⁰³ Altunsu, a.g.e., 123 – 124.

¹⁰⁴ Altunsu, a.g.e., 127.

kadısı olmuş, 1737’de Anadolu kazaskerliğine, 1744’te ise Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Kısa süreliğine bu görevden azledilmişse de yine görevine iade edilmiş ve 20 Temmuz 1748 tarihinde şeyhülislâmlığa getirilmiştir.

1 yıl süren görevinden sonra azledilmiş, İstanbul’da oturması da uygun görülmediğinden önce Şam’a sonra Mekke’ye sürgün edilmek istenmiş; ama oraya giderken affedilerek Gelibolu’ya dönmesine, burada oturmasına müsaade edilmiştir. Bir müddet sonra İstanbul’a dönmesine izin verilmiş ve 1752’de İstanbul’da vefat etmiştir.

Mehmed Esad Efendi şiirde geniş bir bilgi ve kabiliyeti olduğu gibi ünlü kadın şairlerden Fitnat Hanım’ın da babasıdır.¹⁰⁵ Divan sahibi şairlerimizden olup, gazelleriyle tanınmaktadır. Esad Efendi’ye Haşmet bir, Belîğ iki kaside yazmıştır.

1.1.29. Çelebizade İsmail Asım Efendi (d. ? – ö. 1760)

Reisülküttab Küçük Çelebi Mehmed Efendi’nin oğlu olup İstanbul’da doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Medreselerde müderrislikler yapmış, elli altıncı şeyhülislâm Ebu İshak Kara İsmail Naim Efendi’ye damat olduktan sonra Yenişehir Fener kadılığına atanmıştır. 1739’dan itibaren Bursa, Medine ve İstanbul kadılıklarında bulunmuştur. 1757’de Anadolu kazaskerliğine getirilmiş, bir süre sonra azledilmiştir. 1759’da Sadrazam Koca Ragıp Paşa’nın teşvikiyle Sultan III. Mustafa tarafından şeyhülislâmlığa getirilmiştir. 7 ay 16 gün görev yaptıktan sonra görevde iken 16 Şubat 1760 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰⁶ İsmail Asım Efendi’ye Haşmet ve Sünbülzade Vehbî birer kaside yazmışlardır.

1.1.30. Hacı Veliüddin Efendi (d. ? – ö. 1768)

İstanbul’da doğmuş olup doğum tarihi bilinmemektedir. Babasının medresesinde öğrenim görerek Hariç payesine ulaşmıştır. Sonra Haremeyn müfettişliğine getirilmiş, sırasıyla Halep, Galata, Mısır ve Medine kadılıklarında bulunmuştur. Arkasından İstanbul payesine ulaşmıştır.

---

¹⁰⁵ Altunsu, a.g.e., 132 – 133.

¹⁰⁶ Altunsu, a.g.e., 142.

1755'te Anadolu kazaskerliğine ve 1757'de ise Rumeli kazaskerliğine getirilmiş; ancak altı ay sonra azledilerek Manisa'ya sürülmüştür. Bir yıl sonra affedilerek İstanbul'a dönmüş, 17 Şubat 1760 tarihinde meşihat makamına getirilmiştir.

1 yıl 6 ay süren görevi sonunda Sultan III. Mustafa tarafından azledilmiştir. Bursa'ya sürgüne gönderilmişse de affedilerek tekrar İstanbul'a çağrılmış ve 23 Nisan 1767 tarihinde Dürrîzade Mustafa Efendi'nin yerine ikinci kez şeyhüislâmlığa getirilmiştir. Görevi başındayken 25 Kasım 1768 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰⁷ Kendisine Haşmet tarafından bir kaside yazılmıştır.

1.1.31. Pirizade Osman Sâhib Efendi (d. 1710 – ö. 1770)

Şeyhüislâmlardan Pirizade Mehmed Sâhib Efendi'nin oğlu olup 1710'da İstanbul'da doğmuştur. İlk eğitimini babasının yanında yapmış, 1729'da medreseye girmiştir. 1738'de mevleviyet ve 1744'te Mekke payesi almıştır. Babasının şeyhüislâmlığı sırasında 1745'te İstanbul kadılığına, ardından 1751'de Anadolu, 1755'te de Rumeli sadrına yükselmiştir. Kısa bir görev süresinden sonra 1756'da azledilerek Bursa'da oturmasına izin verilmiştir. 1761'de yeniden Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir.

Şeyhüislâm Veliyüddin Efendi'nin ölümü üzerine 25 Kasım 1768 tarihinde Sultan III. Mustafa tarafından şeyhüislâmlığa getirilmiştir. Türk – Rus savaşlarında memleketin içine düştüğü durumdan teessüre kapılarak bu ıstırapla 2 Mart 1770 tarihinde vefat etmiştir. Görevi 1 yıl 4 ay sürmüştür. Şair olan Pirizade şiirlerinde “Sâhib” mahlasını kullanmıştır.¹⁰⁸ Osman Sâhib Efendi'ye Ebu Bekir Kânî bir, Sünbülzade Vehbî üç kaside yazmıştır.

1.1.32. Vessafzade (İrânîzade) Mehmed Esad Efendi

Şeyhüislâm Vessaf Abdullah Efendi'nin oğlu olup 1707'de İstanbul'da doğmuştur. 24 yaşında müderrislik görevine getirilmiş, 1750'de Galata mollalığına getirilmiştir. Babasının muhalifleri tarafından yükselmesi önlenmeye çalışılmıştır.

---

¹⁰⁷ Altunsu, a.g.e., 143.

¹⁰⁸ Altunsu, a.g.e., 145.

Mekke ve İstanbul payelerine almış, uzun süre bu payede beklemiştir. 1768'de Anadolu kazaskerliğine getirilmiş, dört yıl sonra da 1772'de de Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1 Aralık 1776 tarihinde Sultan I. Abdülhamit tarafından şeyhülislâm olarak atanmıştır. 1 yıl 6 aylık meşihat görevinin ardından azledilmiştir. 1778'de İstanbul'da vefat etmiştir. Eyüp Sultan'a defnedilmiştir. Kendisinin inşa ve şiir yazmakta seçkin bir kişi olduğu söylenir.¹⁰⁹ Kendisine Sümbülzade Vehbî tarafından üç kaside yazılmıştır.

1.1.33. İshak Efendizade Mehmed Şerif Efendi (d. 1717 – ö. 1789)

1717'de İstanbul'da doğan Şerif Efendi, şeyhülislâmlardan Mehmed Esad Efendi'nin oğludur. Babasından ve çevresinden ilk eğitimini almış, 21 yaşında müderris olmuştur. 1753'te Diyarbakır, 1764'te Bursa kadılıklarına getirilmiş, Mekke payesine yükseltildikten sonra 1766'da İstanbul kadılığına atanmıştır. 1775'te Anadolu kazaskeri olarak atandıktan bir süre sonra aynı yıl Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir.

Şeyhülislâm Vessafzade Mehmed Esad azledilince, 20 Temmuz 1778'de meşihatın başına getirilmiştir. Dört yıl bu görevde kaldıktan sonra, bu görevde uzun kaldığı gerekçesiyle istifa etmiştir.

Sultan III. Selim tahta çıkınca ikinci defa meşihat makamına getirilmişse de yaşının geçkin olması ve hafızasının zayıflığı sebebiyle 1 ay 29 gün sonra 17 Kasım 1789 tarihinde görevinden azledilmiştir. İstanbul'da vefat etmiştir. Ünlü kadın şair Fitnat'ın kardeşidir. Divan sahibi olan Şerif Efendi, Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmıştır.¹¹⁰ Kendisine Sümbülzade Vehbî tarafından üç kaside yazılmıştır.

1.1.34. Esseyyid Mehmed Kâmil Efendi (d. 1728 – ö. 1800)

1728'de İstanbul'da doğmuştur. Baba ve anne tarafından din bilgini yetiştiren bir ortam içinde büyümüş, 1742'de müderris olmuştur. 1771'de Galata kadılığına getirilmiş, ardından Kudüs payesi almıştır. 1777'de Mısır kadısı olduktan sonra Mekke

---

¹⁰⁹ Altunsu, a.g.e., 151.

¹¹⁰ Altunsu, a.g.e., 152.

ve İstanbul payesi almıştır. 1785'te önce nakibüleşraflığa getirilmiş, aynı yıl Anadolu payesine yükseltilmiştir.

1786'da Anadolu, 1787'de ise Rumeli kazaskerliğine atanmıştır. 1787'de azledilmiştir. 4 Mart 1788 tarihinde meşihat makamına getirilmiştir. Bir yıllık bir görevden sonra 1789'da azledilmiştir. 1800'de vefat etmiştir.¹¹¹ Kendisine Sünbülzade Vehbî tarafından iki kaside yazılmıştır.

1.1.35. Reiszade Mustafa Aşir Efendi (d. 1728 – ö. 1804)

1728'de doğan Mustafa Aşir Efendi'nin doğum yeri bilinmemektedir. Öğrenimini tamamladıktan sonra 1768'de Yenişehir fenarîsine, 1777'de Bursa, 1780'de Mekke kadılıklarına atanmıştır. 1785'te İstanbul kadılığına getirilmiş, aynı yıl Anadolu payesi almıştır.

1788'de Rumeli payesini ve 1789'da Rumeli sadrına getirilmiştir. Devrin şeyhülislâmı Hamidîzade Mustafa Efendi ile anlaşamadığı için Kastamonu'ya sürülmüştür. Hamidîzade'nin meşihattan ayrılması üzerine İstanbul'a dönmüş, 1790'da Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 30 Ağustos 1798 tarihinde şeyhülislâm olmuştur. 1 yıl 10 aylık görevinden sonra azledilmiş, azlinden dört yıl sonra 1804'te İstanbul'da vefat etmiştir.¹¹² Kendisine Ebu Bekir Kânî tarafından bir kaside yazılmıştır.

1.1.36. Dürrîzade Esseyid Abdullah Efendi (d. ? – ö. 1822)

Pek çok şeyhülislâm çıkarmış bir ailenin mensubu olan Abdullah Efendi, İstanbul'da doğmuş olup doğum tarihi bilinmemektedir. İlk eğitimini babasından ve çevresinden almış, küçük yaşlarda müderrisliğe başlamıştır. İzmir kadılığına tayin edilmiş, buradan Mekke payesine ulaşmış ve 1793'te İstanbul kadılığına getirilmiştir. 1805'te Anadolu sadrına yükselmiştir.

1807'de nakibüleşraf olmuş, devrin şeyhülislâmı Salihzade Ahmed Esad Efendi'nin azli üzerine Sultan II. Mahmut tarafından 1808'de şeyhülislâmlığa

---

¹¹¹ Altunsu, a.g.e., 161.

¹¹² Altunsu, a.g.e., 165.

getirilmiştir. 22 Eylül 1810 tarihinde azledilmiştir. 12 Haziran 1812’de tekrar meşihata getirilmiş, 2 yıl 9 ay bu görevde kaldıktan sonra yine azledilmiştir.

Azlınden sonra Üsküdar’da oturmasına müsaade edilmişse de rakiplerinin padişahı kışkırtması üzerine Manisa’ya sürgün edilmiştir. İki yıllık sürgün hayatından sonra çıkan aftan faydalanarak İstanbul’a dönmüş ve 1822’de İstanbul’da ölmüştür.¹¹³ Keçecizade İzzet Molla tarafından kendisine bir kaside yazılmıştır.

1.1.37. Ârif Hikmet (Ahmed) Beyefendi (d. 1786 – ö. 1859)

1786’da İstanbul’da doğan Ârif Hikmet Beyefendi, kazaskerlerden İbrahim İsmet Bey’in oğludur. Eğitimini tamamladıktan sonra 1813’te haca gitmiştir. 1815’te Kudüs kadılığına atanmıştır. 1820’de Mısır ve Kahire kadılıklarına atanarak mevleviyet payesi almış, 1831’de İstanbul payesine yükseltilmiş, ardından aynı yıl İstanbul kadılığına getirilmiştir. 1832’de nekâbet görevine, 1833’te Anadolu payesiyle Anadolu kazaskerliğine yükselmiştir. 1838’de Rumeli payesiyle Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Ardından Meclis-i Vala-yi Ahkâm-ı Adliyye üyeliğine atanmıştır.

1840’da Rumeli müfettişliğine, oradan da Dar-ı Şura-yı Askeri müftülüğüne yükselmiştir. 21 Kasım 1846 tarihinde meşihata getirilmiştir. 7 yıl bu görevde kaldıktan sonra 1854’te yaşlılığı nedeniyle azledilmiştir. Evinde kendini ibadete vermiş, yeniden haca gitmek üzereyken 1859’da vefat etmiştir. Divan sahibidir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri vardır.¹¹⁴ Ârif Hikmet Beyefendi’ye Meşhûrî beş, Keçecizade İzzet Molla bir kaside yazmıştır.

1.1.38. Seyyid Mehmed Sadeddin Efendi (d. 1798 – ö. 1866)

1798’de İstanbul’da doğmuştur. Eğitimini tamamladıktan sonra kadılık mesleğine girmiş; Aydın, Kütahya ve Manisa gibi illerde kadılık görevlerinde bulunmuştur. 1839’da Tanzimat’ın ilan edilmesiyle Aydın muhassıllığına gönderilmiştir. Eyalet teşkilatında yapılan değişiklikte defterdarlık idaresinin kurulması üzerine İstanbul’a çağrılarak Maliye Bakanlığı kâtipliği ve Ziraat Meclisi

¹¹³ Altunsu, a.g.e., 175 – 176.

¹¹⁴ Altunsu, a.g.e., 188 – 189.

üyeliğine atanmıştır. 1845'te ise Trabzon Evkaf müfettişliğine atanmıştır. Aynı yıl kendisine Mekke payesi de verilmiştir. Sekiz yıl bu görevde kaldıktan sonra İstanbul payesine yükseltilerek Maliye Muhasebe Meclisi üyeliğine atanmıştır. 1857'de Anadolu sadrı payesine ulaşmış, ardından Meclis-i Vala üyeliğine getirilmiştir.

27 Aralık 1858'de meşihat makamına getirilmiş, 4 yıl 10 ay şeyhülişlâmlık görevinde bulunduktan sonra 23 Kasım 1863'te Sultan Aziz tarafından azledilmiştir. Azline sebep olarak doğru ve toksözlü olması gösterilmiştir. 1866 yılında İstanbul'da vefat etmiş, Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir.¹¹⁵ Kendisine Yenişehirli Avnî tarafından bir kaside yazılmıştır.

---

¹¹⁵ Altunsu, a.g.e., 192 -193.

1.2. ŞEYHÜLİSLÂMLARA KASİDE YAZAN ŞAİRLER

Devlet kademelerinde önemli bir mevki sahibi olan şeyhülişlâmlar, gerek buldukları konum gereği gerek sanatla iç içe olmalarından dolayı şairler tarafından bir koruyucu, velinimet olarak görülmüştür. Bu bağlamda şairler, çeşitli sebeplerle şeyhülişlâmlara kasideler sunmuştur. Çalışmamızda şeyhülişlâmlara kaside sunduğunu tespit ettiğimiz şairler aşağıda verilmiştir.

1.2.1. Sehî Bey (ö. 1548)

Sehî Bey, Fatih Sultan Mehmet zamanında Edirne’de doğmuştur. Asıl adı ve doğum tarihi bilinmemektedir. Rum bir devşirme olduğu düşünülen Sehî Bey, Necâtî Bey’in yanında yetişmiştir. Necâtî Bey, şehzade hocası ve nişancı olarak Şehzade Mahmut ile Manisa’ya gittiğinde, Sehî Bey de yanlarında yer almıştır. Mora’da da bulunan Sehî Bey, Şehzade Mahmut’un ölümü üzerine İstanbul’a döner ve orada divan kâtibi olarak görev yapmaya devam eder. 1513 yılında Şehzade Süleyman (Kanuni)’in Manisa sancağına çıkmasıyla kendisine divan kâtibi olarak tekrar Manisa’ya gider. Kanuni’nin tahta çıkmasıyla bir süre İstanbul’da bulunan Sehî Bey, daha sonra Edirne’de ikâmet etmeye başlar. İstanbul’a dönmek için çeşitli girişimlerde bulunsa da buna muvaffak olamaz. Tasavvuf ehli de olduğu düşünülen Sehî Bey, 1548 yılında vefat eder.

Sehî Bey, edebiyat tarihinde şairliğinden çok Heşt Bihişt tezkiresiyle bilinir. Anadolu sahasındaki ilk şuarâ tezkiresi olan Heşt Bihişt, Sehî Bey’in divanını gölgede bırakmıştır. Âşık Çelebi ve Latîfî gibi tezkireciler, Sehî Bey’in şairliğini yeterli görmezler. Onun şiirde Necâtî Bey’in takipçisi olduğunu ve orijinal şiir ortaya koymaktan uzak olduğunu ifade ederler. Tezkire yazarı Hasan Çelebi ise Sehî’yi şairlik yönüyle övmüştür. Kazasker Fenârîzade Muhyiddin Çelebi, Sehî’nin Divanı’nı tertip etmesini sağlamıştır. Fenârîzade daha sonra şeyhülişlâm da olmuştur. Sehî Divanı’nda Fenârîzade’ye bir kaside yazılmıştır.

Sehî Bey şiirde Hüsrev-i Rûm olarak gördüğü Necâtî Bey’in takipçisi olmuş ve Divanı’nda sade, yalın bir dil kullanmıştır. Sanat endişesinden uzak bir dil tercih eden sanatçı, uzun tamlamalardan uzak durmuş, samimi bir Türkçe kullanmaya özen göstermiştir. Eserlerinde dil ve içerik bakımından mahallî unsurlara yer veren şair,

döneminin mahallileşme temsilcisi olarak görülmektedir. Şairin Divanı ve Heşt Bihîşt isimli tezkiresi bulunmaktadır.¹¹⁶

1.2.2. Âşık Çelebi (ö. 1572)

Âşık Çelebi, 1520 yılında bugün Kosova sınırları içinde bulunan Prizren’de doğmuştur. Devlet görevlerinde bulunan bir soydan gelen Âşık Çelebi, kadılıklarda bulunmuş Seyyid Ali’nin beş oğlundan biridir. Önce annesini, on dört yaşında iken de babasını kaybetmiş; bu sebeple de birçok sıkıntı yaşamıştır. Rumeli’den on beş yaşında iken İstanbul’a gelen Âşık Çelebi, burada dönemin ünlü âlimlerinden dersler almış, birçok şairle tanışmıştır. 1541 – 1546 yılları arasında Bursa’da çeşitli memurluklarda bulunmuştur. 1546’da İstanbul’a dönüp mahkeme kâtipliği, ardından da Ebussuud Efendi’nin fetva kâtipliğini yapmıştır. 1550’de Silivri kadısı olmuş ve ölüm tarihi olan 1572’ye kadar sırasıyla Piriştine, Serfice, Narda, Alaiye, Niğbolu, Çernovi ve Üsküp’te kadılık yapmıştır. Divanı’nı da Serfice’de kadı iken tertip etmiştir.

Kaynaklar Âşık Çelebi’nin cömert, açık sözlü, rint tabiatlı, güzellere ve şaraba düşkün, neşeli bir yaratılışa sahip olduğunu ifade eder. Şiire ve musikiye düşkündür. Latife, nükte ve hezelleri dilden dile dolaşmıştır. Küçük yaşlardan itibaren önemli âlimlerden ders aldığı için sağlam bir edebî kültüre ve medrese bilgisine sahiptir. Şiirde basit ve sade bir üslup tercih etmiştir. Deyimlere, atasözlerine, devrin âdetlerine sıkça yer vermiştir. Âşık Çelebi’nin Divanı, Meşâirü’ş-şu’arâ adlı şairler tezkiresi, Ravzâtü’ş-Şühedâ, Şakaiku’nnu’maniye, Et-Tibre’l-mesbûk, Ravzu’l-ahyâr, Miracu’l-ayâle ve Minhacü’l-adâle adlı tercümelemleri ile Zeyl-i Şakayık’ı, Mecmua-i Sükûk adlı ilâmları ve elimizde bulunmayan Sigetvarnâme ile Şehrengiz-i Bursa adlı mesnevileri vardır.¹¹⁷ Divanı’nda şeyhülislâmlar için yazılmış üç kaside yer almaktadır. Bunlardan biri Fenârîzade Muhyiddin Çelebi’ye diğer ikisi Ebussuud Efendi’ye yazılmıştır.

¹¹⁶ Hakan Yekbaş, *Sehî Bey Divânı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010, 23 - 50.

¹¹⁷ Erişim: Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi Divanı*, [http://ekitap.kulturizm.gov.tr/dosya/1-213614/h/asikcelebidivanifilizkilig.pdf], 3 – 10, (Erişim Tarihi: 17.12.2009).

1.2.3. Cinânî (ö. 1595 - 96)

16. yüzyılda yaşamış, doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Mustafa Cinânî, Bursa'da doğmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra mülâzım olan şair, daha sonra çeşitli memurluklarda bulunmuştur. Memurluk hayatından sonra ilmiyeye geçmek için çalışmış ve Köşeler Medresesinde müderris olmuştur. Bundan sonra bazı yerlerde müderrislik ve fetva tayini memurluğu yapmıştır. Şair, Bursa İvaz Paşa müderrisi iken vefat etmiştir. 1566 yılında Divanı'nı telif eden Cinânî, divan edebiyatının büyük temsilcileri ile aynı dönemde yaşamıştır. Bu da onun büyük şairlerin gölgesinde kalmasına sebep olmuştur. Üç dilde şiir yazacak kudrete sahip olduğunu tezkireler ifade etmektedir. Türkçe ve Farsça şiirleri bulunmakla beraber mısra hariç Arapça şiirine rast gelinmemiştir. Fars şairlerinden Nizâmî, Hüsrev, Câmî, Attar ve Firdevsî'nin etkisinde kalmıştır. Ayrıca fikir olarak Mevlânâ'dan etkilenmiştir. Bazı beyitlerinin Mevlânâ'dan tercüme olduğu hissedilir. Cinânî gerek kendi döneminde yaşamış gerekse kendinden önceki birçok şaire nazireler yazmıştır. Cinânî'nin Divanı, Riyâzü'l-Cinân ve Cilâlu'l-Kulûb isimli mesnevileri ve hikâyelerden meydana gelen Bedayü'l-Âsâr isimli mensur bir eseri vardır.¹¹⁸ Divanı'nda şeyhülislâmlar için yazılmış yedi kaside bulunmaktadır. Bunlardan ikisini padişah hocası iken Hoca Sadeddin'e, birini Anadolu kazaskeri iken Çivizade Hacı Mehmed'e, ikisini Bayramzade Zekeriya Efendi'ye, birini Rumeli kazaskeri iken Sunullah Efendi'ye, birini Bostanzade Mehmed Efendi'ye yazmıştır.

1.2.4. Filibeli Vecdî (ö. 1599)

Filibeli Abdurrahman Vecdî, kaynakların belirttiğine göre Vecdî mahlasını kullanan 9 şairden biridir. 16. yüzyılda yaşadığı bilinen Filibeli Vecdî, Âşık Çelebi ile aynı dönemde yaşamıştır. Önceleri Bezmî mahlasını kullanan şair, Âşık Çelebi'den mahlas istemiş ve muhtemelen Vecdî mahlasını bundan sonra kullanmıştır. Vecdî hem Âşık Çelebi tezkiresinde hem de Kınalızade Hasan Çelebi tezkiresinde Bezmî mahlasıyla kayıtlıdır. Dervişzade Topal Kadı lakabıyla tanınan Vecdî, Sofya kadısı Derviş Çelebi'nin oğludur. İyi bir eğitim alan ve devrinin ilimlerine vâkıf olan Vecdî, müderrislik ve kadılık yapmıştır. Âşık Çelebi tarafından şairliği övülen Vecdî,

---

¹¹⁸ Cihan Okuyucu, *Cinânî Hayâtı Eserlerinin Dîvânının Tenkidli Metni*, TDK Yayınları, Ankara, 1994, III – XXXV.

kasidelerini lirizmden uzak ve kuru bir dille yazmıştır. Gazelleri daha lirik olan şair, şiir tekniğini iyi bilmekte ve aruzu rahat kullanmaktadır. Edebî sanatları pek kullanmamış, söylemek istediğini açık ve net olarak belirtmiştir. Bu da onun şiirini derinlikten yoksun bir duruma getirmiştir. Dili sade olan Vecdî, bazı şiirlerini kısa eklemeler ve isim değişikliğiyle başka kişilere sunmuştur. Eser olarak Divanı bulunmaktadır.¹¹⁹ Şeyhülislâmlar için beş kaside yazmıştır. Bunlardan dördünü Bayramzade Zekeriya Efendi'ye yazmıştır. Birisini de önce Baba Çelebi lakaplı Nakşibendî şeyhi Filibeli Rızâyî Mahmud Efendi'ye yazmış; daha sonra iki beyit ekleyerek ismi geçmeyen bir şeyhülislâma sunmuştur. Bu kasideye ayrıca yeni beyitler ekleyerek kasideyi başka kişilere de sunmuştur.

1.2.5. Bâkî (ö. 1600)

Bâkî 1526 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Fatih Camii müezzinlerinden Mehmet Efendi'dir. İlköğrenimini babasından almıştır. İyi bir tahsil gören Bâkî, İstanbul'un en ünlü hocaları Ahaveyn lakaplı Ahmet ve Mehmet kardeşlerden ders almıştır. 16. yüzyılın büyük şair ve âlimleri arasında yer alan Nev'î, Hoca Saadeddin Efendi ve Üsküplü Vâlihî, Bâkî'nin medresede beraber eğitim gördüğü kişilerdir. Bâkî, bu yıllarda hem medrese eğitimine devam etmiş hem de şiirle ilgilenmiştir. Genç şairler için üstat sayılan ve remilci dükkânı edebî bir okul mahiyeti taşıyan Zâtî'nin yanında bulunmuş, onun dükkânına devam edenler arasında yer almıştır. Hocası Karamani Mehmet Efendi'ye yazdığı sünbül redifli kasidesi ile şairliğini ispat etmiştir. Bâkî, ayrıca Kadızade Şemseddin Ahmed Efendi'den de ders almıştır. Kanuni'ye bir nûniye sunarak ihsanlar elde eden Bâkî, Hoca Şemseddin ile Halep'e gitmiş, orada beş yıl kalmıştır. Halep dönüşü Konya'ya uğramış, Konya'da bulunana Ebussuud Efendi'nin oğlundan babasına götürmek için bir tavsiye mektubu almıştır. Bu tavsiye mektubu ile birlikte Ebussuud Efendi'ye Lâmiye Kasidesini sunarak ilgi görmüştür. İstanbul'un çeşitli medreselerinde müderrislik yapan şair, padişah ve sadrazam Semiz Ali Paşa'nın ve daha sonra Sokullu Mehmed Paşa'nın ilgisini de kazanmış; önemli bir

---

¹¹⁹ Erişim: Hasan Kavruk – Bahir Selçuk, *Filibeli Vecdî ve Divân'ı*, [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292405/h/filibeli-vecdi-divani.pdf], 3 – 10, (Erişim Tarihi: 27.12.2012).

şair olarak kendini kabul ettirmiştir. 1566'da Kanuni'nin ölümü üzerine yazdığı Kanûnî Mersiyesi edebiyatımızda mersiye türünün şaheserlerinden kabul edilmiştir. II. Selim'den beklediği ilgiyi görememiş, müderrislikten azledilmiştir. Ancak Sokullu Mehmet Paşa tarafından himaye edilmiştir. İlerleyen yaşlarında Selimiye Medresesinde müderrislik, Mekke ve Medine'de kadılık, İstanbul'da kadılık, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği yapmıştır. Şeyhülislâm olmak istemişse de buna muvaffak olamamış ve 1600'de vefat etmiştir.

Sultanu'ş-Şuarâ unvanına sahip Bâkî, 16. yüzyılın en büyük şairidir. Tezkireler onun eşsiz bir şair olduğu görüşünü ileri sürerler. Bâkî, gelenek içinde farklı bir şiir işlemiştir. Onun büyük bir şair olmasındaki etkenler kişisel şiir yeteneği, içinde yetiştiği edebî kültür ve ilim çevresidir. Kendinden önceki Türk ve İranlı şairlerin fikirlerinden kendine uygun olanı alıp işlemiştir. Ömrün kısa olduğunu ve hayattan zevk alınması gerektiğini ifade etmiştir. Şair tasavvufa yönelmemiştir. Şiirleri duygu bakımından zengin olmakla beraber coşkunun bir lirizmden uzaktır. Akıl, onun şiirlerinde daha görünür bir durumdadır. Şiirlerinde mahalli çizgiler, soyuttan çok gözle görünür unsurlar, İstanbul'un mehtaplı geceleri, güzelleri ve doğa yer alır. Doğaya, zevk ve eğlenceye açıklığı, üslubu ile Şeyhülislâm Yahyâ ve Nedîm'in öncüsü sayılmıştır. Nükte, zarafet ve sanat onun şiirlerinin önemli bir yönüdür. Nazım tekniği sağlam olan şiirleri, şekil bakımından kusursuzdur. Bâkî dünyaya dönük tarafını, rindliğini Divanı'nda aksettirmiştir. Dinî yönünü, dinî konulardaki derin bilgisini ise mensur eserlerinde göstermiştir. Me'âlimü'l-Yakîn fî Sîreti Seyyîdi'l-Mürselîn, Fezâ'ilü'l-Cihâd, Fezâ'il-i Mekke, Hadîs-i Erba'în Tercümesi onun dinî konularda yazdığı mensur eserleridir.¹²⁰ Divanı'nda, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi için yazdığı bir kaside bulunmaktadır.

1.2.6. Süheylî (ö. 1634?)

Doğum tarihi bilinmeyen Süheylî, Şam'da doğup büyümüş ve öğrenimini büyük ölçüde orada yapmıştır. Babası Eğri kalesinin fethinde şehit olan Hemdem Kethudâ'dır. Şam'dan İstanbul'a gelerek orada yaşayan şair, Halep muhasebeciliği ve Mısır'da divan kâtipliği yapmıştır. Ayrıca Bağdat'ta da bulunmuştur. Süheylî,

¹²⁰ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi Metinler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, 157 – 162.; Halûk İpekten, *Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, 11 – 38.

İstanbul'daki şiir çevresinde şairliği öğrendiğini söyler. Tarihçi – yazar olarak ünlenen Süheylî, Özdemiroğlu Osman Paşa ile Tebriz seferine katılmış ve münşilik yapmıştır. Orada gerçekleştirdiği görevler onun bir tarih yazıcısı olduğunu göstermektedir. Cafer Paşa'nın himayesini görmüş ve onun hizmetinde bulunmuştur. Cerrah Mehmet Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Mısır valisi Mehmet Paşa da Süheylî'yi himaye eden devlet görevlileri arasında yer almıştır. Cerrah Mehmet Paşa'nın azledilmesiyle İstanbul'dan ayrılan şair, uzun yıllar İstanbul'a dönememiştir. Kendisini himaye eden Mısır valisi Mehmet Paşa, İstanbul'a gitse de Süheylî'yi yanına almamış ve onu himaye etmeyi bırakmıştır. Ölüm tarihi ve nerede öldüğü kesin olarak bilinmemektedir.

Süheylî, manzum ve mensur eserleriyle hem bir mütercim hem de bir müelliftir. Üç dilde eser verecek bilgi ve kabiliyete sahiptir. Şairliğinden önce hikâyeciliği ve tarih yazıcılığı ile öne çıkmıştır. Şiire İstanbul'da başlamış ancak daha şiir çevrelerince tanınmadan oradan ayrılmak zorunda kalmıştır. Ancak edebî birikimden haberdar bir şairdir. Hem büyük İranlı şairleri hem de büyük Türk şairleri okuduğu, Divanı'ndaki şiirlerinden anlaşılmaktadır. Şairin Acâ'ibü'l-Me'âsir ve Garâ'ibü'n-Nevâdir, Fezâ'il-i Şâm, Münşeât, Târîh-i Mescid-i Harâm, Târîh-i Mısır-ı Kadîm, Târîh-i Mısır-ı Cedîd, Târîh-i Şâhî isimli eserleri ve Divanı bulunmaktadır.¹²¹ Divanı'nda şeyhülislâmlara yazılmış iki kaside vardır. Bunlardan biri Şeyhülislâm Yahyâ'ya yazılmıştır. Medhiye olmayan diğer kaside ise “Şeyhü'l-islâm-ı kadîm Müftî Kadri Efendi'ye nazîre dinmişdür” başlığını taşımaktadır. Ancak Kadri isimli bir şeyhülislâm yoktur. Bu sebeple söz konusu kaside, çalışmamızda değerlendirmeye alınmamıştır.

1.2.7. Şeyhî (ö. 1634-35)

Şeyhî Mehmed Efendi, Eğirdir'de dünyaya gelmiştir. Allâme Şeyhî olarak tanınmıştır. Babası Seyyid Burhaneddin'dir. Birçok medresede müderrislik yapmıştır. Uzun süre nakibüleşraflık da yapmış, daha sonra azledilerek Mekke'ye gönderilmiştir. Cidde'de bulunduğu sırada ölmüştür. Eser olarak Divanı vardır. Divanı'nda Arapça ve Farsça ibarelere çok yer vermekle birlikte dili anlaşılırdır. Kur'an kıssaları, mesnevi

¹²¹ Erişim: M. Esat Harmancı, *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kedhudâ Dîvân*, [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83439/suheyli-divani.html], 13 – 41, (Erişim Tarihi: 17.12.2009).

kahramanlarını ve mitolojik kişilikleri geleneğin izinde giderek şiirlerinde işler.¹²² Şeyhî, Divanı'nda şeyhülislâmlara dört kaside yazmıştır. Bunlardan bir tanesinin kime yazıldığı belli değildir. Diğer kasidelerin ikisi Şeyhülislâm Ebu'l-Meyamin Mustafa Efendi'ye biri de Şeyhülislâm Yahyâ'ya yazılmıştır.

1.2.8. Nef'î (ö. 1635)

Asıl adı Ömer olan Nef'î, Erzurum'un Pasinler ilçesinde doğmuştur. 1572'de doğduğu tahmin edilmektedir. Soylu bir aileye mensup olan Nef'î, Pasinler Sancakbeyi Mirza Ali'nin torunu, Mıcingerd Sancakbeyi Mehmet Bey'in oğludur. Eğitimine Pasinler'de başlayıp Erzurum'da devam etmiştir. İyi derecede Farsça bildiği, Fars kültürüne vâkıf olduğu, iyi bir eğitim aldığı bilinmektedir. Ayrıca Erzurum defterdarı Ali'den de ders almıştır. 17. yüzyılın önemli şairlerinden olan Nef'î, İran edebiyatının tanınmış şairlerini takip etmiştir. Nef'î mahlasından önce Darrî mahlasını kullandığı rivayet edilir. 1603'ten sonra I. Ahmet zamanında İstanbul'a gitmiştir. Hayatının yaklaşık otuz yılı İstanbul'da geçmiştir. Memurlukla hayatını sürdüren şair, maden mukataacılığı; mukataa kâtipliği; sürgüne gönderildiği Edirne'de, Muradiye mütevelliliği ve İstanbul'da cizye muhasebeciliği yapmıştır. Erzurum'da tarihçi – şair Gelibolulu Ali ile kurduğu yakınlığı İstanbul'da da sürdürmüştür. Dört ayrı padişahın saltanatı döneminde yaşamış, onların takdirini kazanarak çevrelerinde yer alan şairler arasına girmiştir. Padişahlarla birlikte diğer devlet ileri gelenleri ile bağlantı kurmuş, onlara kasideler sunmuş, beğeni kazanarak azımsanmayacak cizyeler elde etmiştir. Şiirdeki bu büyük başarısına rağmen, zaman zaman küfre varan, onur kırıcı hicivleri sebebiyle kurduğu bağları sürdürmemiştir. Sert ve hırçın mizacı yüzünden birçok yerde zor durumda kalmış, gözden düşmüş, bulunduğu görevlerden azledilmiştir. Aziller ve sürgünler Nef'î'yi durdurmamıştır. Dilini tutmamış, hicvetmeye devam etmiştir. Sultan Murat'ın fermanıyla saray odunluğunda 1635'te boğdurularak cesedi denize atılmıştır.

Klâsik Türk edebiyatının en büyük kaside şairi olarak kabul gören Nef'î, kendinden ve sanatından emin, gür sesli bir kişiliktir. Sevgisini de öfkesini de dile getirirken seslenişleri yüksek perdedendir. Bildiklerini söylemekten çekinmez. Şiirle

---

¹²² Oktay Nar, *Şeyhî Hayatı ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007, 1 – 11.

uğraştığı ilk dönemlerde, doğu klâsiklerini, özellikle de İran edebiyatını ve şairlerini yakından takip edip birçok İran şairine üstün olduğunu iddia eder. Kasidede mübalağa gücü yönüyle Urfi ve Enverî'den etkilenir. Söyleyişte Bâkî'yle yakınlaşır. Kasidede işlediği konular, ifade biçimi ve üslubu ile bir ekol haline gelir. Sergilediği hayaller ile insan mantığını hayrete düşüren kasidelerinin bütün bölümlerini aynı başarı ile yazar. Medhiye ve fahriyedeki üstün başarısı, nesiblerde de görülür. Övmeye, övünmeye ve yermede büyük başarısını mübalağa ile sağlar. Şiir diline ve ölçüsüne olan hâkimiyeti, kendisine sonsuz bir güven verir. Güzel söz söylemede ustan olan şair, söylemek istediklerini saklamaz, açıkça ifade eder. Gazelde tercih ettiği zarif ifadeler ile aşıkâne ve rintçe anlatım sergiler. Ahenk birliğini sağlama çabasıyla oluşturduğu gazelleri kusursuz bir ses düzenine, ustalığa, dolgun bir anlama sahiptir. 17. yüzyılda hâkim olan Hind üslubu, Nef'î'yi de etkiler. O da dil bakımından dönemin diğer şairleriyle aynı özelliğe sahiptir. Bu sebeple bol yabancı kelime kullanımı, yaygın olmayan Arapça ve Farsça kelimelerle redif kullanımı, zincirleme tamlamalar Nef'î'de de bulunur. Şairin Türkçe Divanı, Farsça Divanı ve hicivlerini topladığı Sihâm-ı Kazâ isimli eserleri vardır.¹²³ Nef'î, Divan'ında şeyhülislâmlar için sekiz kaside yazmıştır. Bunlardan beş tanesini Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi'ye, iki tanesini Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad Efendi'ye, bir tanesini de Aziz Efendi isimli bir şeyhülislâma yazmıştır. Ancak Nef'î'nin yaşadığı dönemde Aziz Efendi isimli bir şeyhülislâm tespit edemedik.

1.2.9. Nev'îzade Atâyî (ö. 1635)

Atâyî, 1582 yılında İstanbul Anadoluhisarı'nda doğmuştur. Dedesi Halvetî tarikatı şeyhlerinden Pir Ali bin Nasuh Efendi, babası şair ve müderris Nev'î Yahyâ Efendi'dir. Nev'î; Hoca Sadeddin, Bâkî, Vâlihî, Muhyiddin Karamânî, Cevrî, Mecdî gibi devrin ileri gelen şair ve âlimleriyle beraber yetişmiştir. İlk eğitimini babası Nev'î'den alan Atâyî, daha sonra Kafzade Feyzullah ve Abdülhalim Efendi'den ders almıştır. Babasını henüz on yedi yaşında iken kaybeden Atâyî, ilim ve sanat çevresi tarafından himaye edilmiştir. Eğitiminden sonra 1605 yılında müderrisliğe başlar. 1608 yılında şeyhülislâm olan Mehmed Efendi'ye sunduğu kaside ile Lofça kadılığına tayin olur. 1610 yılında ise Babadağı kadısı olur. 1616 yılında Varna'ya, yine aynı yıl

¹²³ Metin Akkuş, *Nef'î Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, 13 – 37.

Ruşuk'a tayin olur. Dönemin padişahlarına ve vezirlerine sunduğu kasideler dikkate alınmaz. Çeşitli kazalarda kadılık yaptıktan sonra 1626 yılında azlolunur. 1627 yılında tekrar kadılığa atanır. Bu tarihten sonra birkaç kazada kadılık yapmış, kimi zaman da azledilerek İstanbul'a dönmüştür. 1634 yılında Üsküp kadılığından azledilerek İstanbul'a gelmiş ve bir yıl sonra da vefat etmiştir.

Babası da bir şair olan Atâyî, şair oğlu şair olmakla övünür. Önceleri babasının gölgesinde kaldığını, daha sonra kabiliyetinin farkına vararak bunu kullanmaya başladığını ifade eder. Şeyhülislâm Yahyâ'dan övgüyle söz eder. Onun şiirini, sanat örneği olarak sunar. Atâyî, kaynakların bildirdiğine göre asıl ününü şiirleriyle değil Şakâik Zeyli ve Hamsesi ile elde eder. Nesirlerinin nazmından daha başarılı olduğu vurgulanır. Kasidelerinde mübalağa sanatına çok yer verir. Sözün sade olması gerektiğini ifade eder. Divanı'nda devrin maddi – manevi değerlerini bulmak mümkündür. Açık ve anlaşılır söylemeye dikkat eder. Halinden şikâyet etse de rindâne tavır şiirlerinde kendini gösterir. Atâyî'nin Divanı; Sâki-nâme (Âlem-nümâ), Nefhatü'l-ezhâr, Sohbetü'l-ebkâr, Heft Hân ve Hilyetü'l-efkâr isimli mesnevilerden oluşan hamsesi; Hezliyyat'ı; Hadâ'ikü'l-hakâ'ik fi tekmileti's-şakâ'ik (Şakayık Zeyli), El-kavlü'l-hasen fi Cevâbi'l-lisân, Münşeat, Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Tûti-nâme Tercümesi isimli mensur eserleri bulunmaktadır.¹²⁴ Nev'îzade Atâyî'nin eserlerinde şeyhülislâmlara yazılmış on kaside bulunmaktadır. Beş tanesi Şeyhülislâm Yahyâ'ya yazılmıştır. Şeyhülislâm Yahyâ'ya yazılan beş kasideden biri Sohbetü'l-Ebkâr isimli mesnevide yer almaktadır. Diğer kasidelerin bir tanesi Cafer Efendizade Mustafa Sunullah Efendi'ye, bir tanesi Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi Efendi'ye, bir tanesi Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad Efendi'ye yazılmıştır. Kalan iki tanesinin hangi şeyhülislâm için yazıldığı belli değildir.

1.2.10. Râmî (ö. 1640)

Doğum tarihi bilinmeyen Râmî, 1640 yılında İstanbul'da ölmüştür. Asıl adı Abdurrahman, memleketi Şam'dır. Babası Rumeli kazaskerlerinden Molla Sünbül Ali'dir. Devlet kapısında kâtiplik yapmıştır. Hayatı sıkıntılarla geçen şair, dört kız kardeşini genç yaşta kaybetmiştir. Bir dönem memleketi Şam'da bulunan Râmî,

¹²⁴ Erişim: Saadet Karaköse, *Nev'îzade Atâyî Divânı*, [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275469/h/nevi-zade-atayi.pdf], 8 – 20, (Erişim Tarihi: 25.08.2012).

devirden, ilim ehlinin kıymetinin bilinmemesinden yakınır ve nüfuzlu kişilerden yardım ister. Hayatı hakkındaki bilgiler çok kısıtlıdır. Bilinen tek eseri Divanı'dır.¹²⁵ Divanı'nda Şeyhülislâm Yahyâ için yazılmış bir kaside bulunmaktadır.

1.2.11. Sehmî (ö. 1645)

Bursa'da doğan Sehmî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Adı Ahmet Sehmî Çelebi'dir. Şeyhülislâm Çivizade Mehmed Çelebi'den ders aldığı bilgisi dışında öğrenimiyle ilgili bir malumat bulunmamaktadır. Çivizade'den ders aldıktan sonra kadılık yapmıştır. Yüksek makamları arzulamış, ancak buna erişemediği için yaşadığı sıkıntılardan şikâyet etmiştir. Hayatı hakkında bilinenlerin sınırlı olduğu şair, 1645 yılında Bursa'da vefat etmiştir. Şairin Divanı, Manzum Kırk Hadis Tercümesi, Bursa'da Medfun Olan Evliya-yı Kiramın Menakıbı ve Câm-ı Gîtî-nümâ isimli eserleri vardır.¹²⁶ Divanı'nda şeyhülislâmlar için yazılmış sekiz kaside bulunmaktadır. Bunlardan üçünü Şeyhülislâm Yahyâ'ya, bir tanesini Şeyhülislan Hacı Abdurrahim Efendi'ye, ikisini Ahîzade Mehmed Hüseyin'e, ikisini hocası Çivizade Hacı Mehmed Çelebi'ye yazmıştır.

1.2.12. Sıdkî Paşa (ö. 1662)

Doğum tarihi bilinmeyen Sıdkî Paşa'nın asıl adı Mustafa, doğum yeri Tosya kasabasıdır. Eğitimi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Sadrazam Hüseyin Paşa'nın tezkirecisi, defter emini ve reisülküttaplık görevlerinde bulunmuş, Tamaşvar valiliği yapmıştır. Kaynaklar daha çok devlet adamı kişiliğinden söz etmekle beraber, şiir ve nesirde maharetli olduğunu kaydeder. Kendisi de kasidelerin fahriyelerinde şiir konusunda yetenekli olduğunu ifade eder. Devlet adamı olması ve savaşlarda bulunması şiirine de yansımış, rezm âlemiyle ilgili kavramları kullanmıştır. 1662 yılında vefat eden Sıdkî Paşa'nın Divanı, Berf ü Bahar ve Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi isimli eserleri vardır.¹²⁷ Divanı'nda Şeyhülislâm Yahyâ için yazılmış bir kaside bulunmaktadır.

¹²⁵ Erdal Hamami, *Râmî Dîvânı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, 5 – 15.

¹²⁶ Elif Dirican, *Sehmî Divanı İnceleme Metin Dizin*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, 1 – 14.

¹²⁷ Mehtap Erdoğan, *Sıdkî Pâşâ Dîvânı*, (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2005, 7 – 19.

1.2.13. Beyânî (ö. 1664-65)

Asıl adı Ahmed'dir. Kadılık görevinde bulunmuş olan babasının adı Abdurrahman'dır. Doğum tarihi bilinmeyen şair, Germiyan'a bağlı Şuhut'ta doğmuştur. Medreseli olan Beyânî, Bursa'da eğitim görmüştür. Kaynaklarda ilim sahibi biri olduğu vurgulanmıştır. Bu ve babasının kadı olması, onun iyi bir eğitim aldığını göstermektedir. Eğitimini tamamladıktan sonra müderrislik yapmış, daha sonra da kadılık göreviyle birçok yeri dolaşmıştır. Şair, İstanbul'da vefat etmiştir. Klâsik Türk edebiyatının belirlediği gelenek dairesinde şiir yazan Beyânî'nin Divanı vardır.¹²⁸ Esad Efendizade Ebu Said Mehmed Efendi'ye üç kaside yazmıştır.

1.2.14. Nâ'ilî (ö. 1666)

Tanzimat Dönemi'nde Encümen-i Şuarâ şairi Manastırlı Nâ'ilî'nin yetişmesiyle Nâ'ilî-i Kadîm olarak anılmıştır. İstanbullu olan şairin asıl adı Mustafa'dır. 1608 – 1611 yılları arasında doğduğu düşünülmektedir. Öğrenimiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak şiirlerine bakılarak iyi bir eğitim gördüğü söylenmektedir. Efendi değil de Çelebi olarak anılması, medrese eğitimi bitirmediğini göstermektedir. Mâden kaleminde memurluğa başlamış ve orada baş halifelğe kadar yükselmiş, hayatını orta halli bir memur olarak devam ettirmiştir. Padişah ve diğer devlet adamlarına kasideler sunarak onlardan yardım beklemiştir. Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa tarafından, hayatının son dönemlerinde, 1661 yılının sonlarına doğru İstanbul'dan uzaklaştırılmış, Edirne'ye sürülmüştür. Bu sürgünden yaklaşık dört yıl kadar sonra Fazıl Ahmet Paşa'ya sunduğu kasidelerle bağışlanmış ve İstanbul'a geri dönmüştür. Hastalıklı, zayıf, duygusal ve çabuk incinen bir tabiata sahiptir. Şiirlerinden Halvetî olduğu anlaşılan Nâ'ilî, 1666 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Şiirde yeni bir çığır açtığı, görülmeyen bir üslup geliştirdiği söylenen Nâ'ilî, Sebki Hindî'ye mensup bir şairdir. Hind üslubunun bütün özellikleri onun şiirlerinde görülür. Dış ortamdan ziyade insanın iç dünyası, onun şiirinin konusudur. O, söz güzelliğinden çok anlam derinliğine önem vermiş; acıları, sevinçleri, umut ve

¹²⁸ Erişim: Fatih Başpınar, *Beyânî Dîvânı*, [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-90174/beyani-divani.html], 9 – 54, (Erişim Tarihi: 25.08.2012).

umutsuzlukları, ihtirasları anlatmıştır. Zengin, renkli ve ince hayalleri, soyut kavramlar üzerine kurulmuştur. İnsan ruhunun ıstırapları, onun şiirine girmiştir. Şiirinin başlıca özelliklerinden biri de mübalağadır. Onda anlam sözden, hayal gerçekten üstündür. Yeni mazmun arayışında olan şair, daha önceki yüzyıllarda kullanılmamış yeni mazmun ve benzetmelere şiirlerinde yer vermiştir. Şiirlerini derin bir tasavvuf düşüncesi ekseninde yazan Nâ'î'nin dili süslü ve ağdalıdır. Bu durum Sebki Hindî etkisiyle doğrudan ilgilidir. Ağdalı yapısına rağmen, ince, zarif bir üsluba sahiptir. Yabancı kelimeler, uzun ve zincirleme tamlamalar, onun şiirinde çoktur. Bu durum onun şiirlerinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Çapraz kafiyeli asıl şarkının ilk örneklerini veren Nâ'î, şarkılarında daha sade bir dil kullanmıştır.¹²⁹ Nâ'î, Divanı'nda şeyhülislâmlar için dört kaside yazmıştır. Bunlardan ikisini Şeyhülislâm Yahyâ'ya, birini Sunizade Mehmed Emin'e, birini de Mehmed Bahâyî Efendi'ye yazmıştır.

1.2.15. Nâmî (ö. 1673)

Asıl adı Ahmed'dir. Aslen Niğdelidir. 1600 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Çocukluk ve gençlik yılları ile ilgili bilgi yoktur. Medrese eğitimi görmüştür. Dönemin Anadolu kazaskeri Ebussuud'dan mülâzemet olarak müderrisliğe başlayıp müderrislikte yükselmiştir. Daha sonra kadı olmuş ve Konya, İçel, Niğde, Balıkesir, Seydişehir, Bor, Arapkir, Eğin gibi Anadolu'nun değişik şehir ve kasabalarında müderrislik ve kadılık yapmıştır. Şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla maddi bir sıkıntısı olmamıştır. Saraya kabul hırsı onda yoktur. Ancak dönemin şeyhülislâmlarına kasideler yazarak onlardan ihsanlar görmüştür.

Kadılıktan azledildikten sonra bir nakşî tekkesinde inzivaya çekilmiş, hayatının kalanını bu şekilde geçirmiştir. Bu durum onun sanatını da etkilemiş; Divanı'nı, Hüsn-i Hakikî ve Hüsn-i Mecâzî olarak ikiye ayırmış ve bunları ayrı ayrı tertip etmiştir. Nazire yazmayan Nâmî, muhteva bakımından farklı iki divan tertip eden tek kişidir. Nâmî, mecazî güzellikleri ve aşkları dile getirdiği divana Hüsn-i Mecâzî; gerçek yani tasavvufî aşkı ifade ettiği divana da Hüsn-i Hakikî adını vererek muhtevayı bu konuda belirleyici kılmıştır. Tarih düşürmede kabiliyetli olan şair, 1673 yılında vefat etmiştir.

---

¹²⁹ Halûk İpekten, *Nâ'î Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, 11 – 18.

Nâmî'nin Divanı dışında Farsça Divançe ve kendisine ait olduğu şüpheli olan Fetih-nâme Der Hakk-ı Gürcistan isimli eserleri vardır.¹³⁰ Nâmî, şeyhülislâmlar için iki kaside yazmıştır. Bunlardan biri Muîd Ahmed Efendi'ye, diğeri Bolevî Mustafa Efendi'ye yazılmıştır.

1.2.16. Nazîf (ö. 1693)

Asıl adı Mehmed'dir. Tırhala'da doğuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Genç yaşlarda iken İstanbul'a gidip eğitim görmüştür. İstanbul'da kalmayı arzulamışsa da eğitiminden sonra Rumeli'ye tayin olmuş ve doğduğu Tırhala'da müderrislik, kadılık, müftülük yapmıştır. Klâsik Türk şiirinin genel çerçevesi içinde şiir yazan Mehmet Nazîf, 1693 yılında Tırhala'da vefat etmiştir.¹³¹ Nazîf, Şeyhülislâm Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi için üç kaside yazmıştır.

1.2.17. Sa'dî Çelebi (ö. 1693)

Sa'dî'nin nerede ve hangi tarihte doğduğu bilinmiyor. Seyyid Mehmed olarak bilinmektedir. Babası, Zeyrekzade Hâfız olarak tanınan Mustafa Efendi'dir. Annesi Esadzade Esseyyit Mehmet Saîd Efendi'nin kızıdır. Babası Mustafa Efendi aslen Kastamonuludur. Kültürlü bir aileden gelen Sa'dî, kaynakların ifadesine göre iyi bir eğitim görmüş, mana ilimlerine vakıf biridir. Dönemin çeşitli medreselerinde müderris olarak çalışmış, şeyhülislâmların yardımını görmüştür. Şiirde müstesna bir yere sahip olduğu söylenen Sa'dî, iyi derecede Arapça ve Farsça bilmektedir. Kadı Mir Hüseyin El-Meybedî'nin Câm-ı Gîtî-nümâ isimli eserini Farsçadan Arapçaya çevirmiştir. Âlim şairler arasında değerlendirilir. Şiirlerinden tasavvufa ilgisi olduğu ve tasavvufi kavramları samimiyetle kullandığı görülür. 1693 yılında ölen Sa'dî'nin Divanı ve yukarıda zikrettiğimiz tercüme eseri bulunmaktadır.¹³² Divanı'nda şeyhülislâmlara iki kaside yazmıştır. Bu kasideleri hangi şeyhülislâmlara yazdığını tespit edemedik.

¹³⁰ Erişim: Ahmet Yenikale, *Ahmet Nâmî Dîvânı*, [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83436/nami-divani.html], XII – XVI, (Erişim Tarihi: 17.12.2009).

¹³¹ Murat Darıcık, *Nazîf Dîvânı*, (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2006, 8 – 12.

¹³² Hasan Ali Esir, *Hafız-zade Seyyid Mehmed Sa'dî Çelebi Dîvânı*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1994, 12 – 38.

1.2.18. Edirneli Fâiz (ö. 1717)

Doğum tarihi bilinmemektedir. Edirne’de doğmuştur. Asıl adı Mustafa, lakabı Börekçizade’dir. Fâiz mahlasını kullanan on şairden biridir. Az sayıdaki gazelinde Feyzî mahlasını da kullanmıştır. Ailesiyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Medrese eğitimi gördüğü, eğitimde kendini iyi yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Hat sanatında makbul bir kişi olarak bilinmektedir. Eğitimini tamamladıktan sonra 1688 yılında, Edirne Abdülvâsî medresesinin ilk müderrisi olarak atanmıştır. Öldüğü tarih olan 1717 yılına kadar birçok medresede müderrislik yapmıştır. Son görev yeri Edirne’de Sultan Beyazid Medresesidir. Nazik latifler söyleyen, ilim ve edep sahibi bir kişiliği olduğu belirtilir. Kadirî tarikatına mensup olduğu düşünülür. Fâiz’in şiirlerinden övgüyle söz edilmiş ve âşıkâne gazellerine dikkat çekilmiştir. Şair, şiirlerini sade ve temiz bir İstanbul Türkçesi ile yazmıştır. Ayrıca, Nâbî’den etkilenip ona nazireler söylemiştir.¹³³ Fâiz, Divanı’nda Şeyhülislâm Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi için bir kaside yazmıştır.

1.2.19. Vahyî (ö. 1718)

Asıl adı Muhammed’dir. 1660 yılında, İstanbul’da doğduğu düşünülmektedir. İyi bir eğitim almıştır. Halvetî tarikatının Sümbüliye kolunun altıncı şeyhidir. Ferruh Kethüdâ tekkesinin şeyhliğini ve Kılıç Ali Paşa Camisi, Eyüp Sultan Camisi, Sultan Selim Camisi’nde vaizlik yapmıştır. Babası, Balat şeyhi Hasan en-Nûrî Efendi’dir. Vahyî, Sivasî şeyhlerinden Muhammed Nazmî Efendi’nin kızı ile evlenmiş ve iki çocukları olmuştur. 1718 yılında İstanbul’da vefat etmiştir. Mübalağanın çok kullanıldığı şiirlerinde, gerçeklerden çok hayal ön plandadır. 17. yüzyılın somutlamaya müsait dili onun şiirlerinde de görülür. Bu özellik, hayalleri somutlaştırabilmesini sağlamıştır. Hint üslubunun etkisiyle Vahyî de şiirlerinde tezatlarla yer verir. Arapça ve Farsça sözcükleri sıklıkla kullanan şair, edebî sanatlara ustalıklarla yer verir.¹³⁴ Vahyî, Divanı’nda Şeyhülislâm İmam-ı Şehrîyârî Mahmud Efendi için bir kaside yazmıştır.

¹³³ Tarık Demir, *Edirneli Fâiz Divanı İnceleme-Metin-Dizin*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, 3 – 119.

¹³⁴ Erişim: Hakan Taş, *Vahyî Divanı ve İncelenmesi*, [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83441/vahyi-divani.html], 4 – 17, (Erişim Tarihi: 17.12.2009).

1.2.20. Kâmî (ö. 1724)

Kâmî'nin asıl adı Mehmed'dir. Edirnelidir ve Edirneli Efendi olarak bilinir. 1641 – 1650 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Gülşenî tarikatı şeyhlerinden Derviş İbrahim-i Gülşenî'nin oğludur. Kâmî, eğitimine genç yaşta Edirne'de başlamış, İstanbul'da sürdürmüştür. Medrese eğitimiyle beraber Gülşenî tarikatında tasavvufî terbiye de almıştır. Böylece iki yönlü olarak gelişen Kâmî, tahsilini tamamladıktan sonra memurluğa başlamış; müderrislik, fetva eminliği, kadılık ve evkaf müfettişliği yapmıştır. Kırk yıla varan memurluk hayatında, birçok görev değişikliği yaşamıştır. 1724 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Edebî şahsiyetinin oluşmasında ailesi etkili olan Kâmî, tasavvuf ve edebiyat kültürüyle yetişmiştir. Farsça ile Arapçayı, birbirine tercüme edecek kadar bilmektedir. 17. yüzyıldaki şairlerin kendilerini İranlı şairlerle kıyaslayıp onlara karşı üstünlük iddiası Kâmî'de yoktur. Kaynaklar, onun usta bir şair olduğunu belirtir. Şiirde dilin Türkçe olması da Kâmî'nin önem verdiği hususlardandır. Türkçe söylemeye önem veren şair; söze ruh katan şeyin mana ile mazmun olduğunu, ancak bu mazmunun da Türkçe söylenmiş olmasının daha makbul ve hüner gerektiren bir iş olduğunu söyler. Şairlerin başka dillerde ne kadar usta olduklarını iddia etmelerine karşılık asıl hünerin Türkçe söylemek olduğunu savunur. Bundan dolayı şiirlerinde gözle görülen bir sadelik ve akıcılık vardır. Dinî, ahlâkî, edebî sahalarda yazmış olduğu, bazıları günümüze ulaşmayan birçok eseri vardır. Divan, Âsaf-name, Behcetü'l-feyhâ, Firuz-name, Tuhfetü'z-zevrâ onun manzum eserleri; Fetâvâ-yi Kâ'idiyye, Huz Mâ Safâ, Mehâmmü'l-fukahâ Fî-Tabakâti'l-Hanefiyye, Metâlib-i Sâ'ire, Nefise-i Uhreviyye, Riyâzü'l-kâsimîn, Şerh-i Hicv-i Şifâî mensur eserleridir.¹³⁵ Kâmî Divanı'nda şeyhülislâmlar için yazılmış dört kaside bulunmaktadır. Bunlardan biri Ebu Saidzade Feyzullah Efendi'ye, ikisi Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi'ye, biri Ebezade Abdullah Efendi'ye yazılmıştır.

---

¹³⁵ Erişim: Gülgün Erişen Yazıcı, *Edirneli Kâmî Ve Dîvânı*, [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275465/h/kami.pdf], 16 – 40, (Erişim Tarihi: 12.06.2011).

1.2.21. Seyyid Vehbî (ö. 1736)

18. yüzyıl şairlerinden Seyyid Vehbî, İstanbul'da doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemekle beraber, yaklaşık olarak 1674'te doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı Hüseyin'dir. Kaynakların bildirdiğine göre, Vehbî ehl-i beyttendir ve nesebini Şeyhü'ş-Şuyûh Hüsameddin Efendi'ye dayandırmaktadır. Bu sebeple de şiir söylemeğe başladığı ilk yıllarda Hüsamî mahlasını kullanmıştır. Daha sonra başka bir mahlas arayışına giren şaire, hocası Mirzazade Ahmed Neylî, Vehbî mahlasını uygun görmüştür. Ehl-i beytten olması sebebiyle de isminin başına Seyyid unvanını getirmiştir. Seyyid Vehbî, zamanın ünlü hocalarından iyi bir medrese eğitimi almış, ayrıca hat dersi görmüştür. 1696'da, genç yaşta mülâzım olmuş, müderrisliğe başlamış ve kademe kademe yükselerek 1722'de Sahn-ı Seman müderrisliğine getirilmiştir. 1723 yılında kibâr-ı müderrisîn sınıfına yükseltilmiş ve mevleviyetlere tayin edilmiştir. İbrahim Paşa'nın Aynî Tarihi'ni Arapçadan Türkçeye çevirmek için oluşturduğu kurulda yer almış; ayrıca Halep'e naip olarak gitmiştir. 1725'te, Tebriz'in ikinci fethinde, oraya kadı olmuş; daha sonra Kayseri, Manisa, Halep mevleviyetlerinde bulunmuştur. Bundan sonra azledildiği ve sıkıntı, yokluk içinde kaldığını şiirlerinden öğrendiğimiz Vehbî, 1734 -1735 tarihinde hacca gitmiştir. Hac dönüşünde bir süre Aksaray'daki evinde kalan şair, hastalanmış ve 1736'da vefat etmiştir.

Vehbî, zekâsı ve yüksek çevrelere karşı yumuşak, sevimli davranışları ile menfaatlerini koruyan bir şair olmuştur. Bazı şiirlerindeki şuh, rint ve neşeli tavırla Nedîm'e; bazı şiirlerindeki, histen uzak, kuru ve hikemî tavırla Nâbî'ye yaklaşmıştır. Ancak genel olarak Nâbî'nin etkisindedir. Klâsik Türk edebiyatı şairlerince daha önce söylenmiş konuları tekrarlamış, yeni bir buluşu olmamıştır. Şiirlerinde, mahalli tablolar oluşturmuş, yaşadığı mekânları aksettirmiştir. Arapça Farsça kelime ve tamlamalar onun da şiirlerinde görülür. Ancak şiirleri, gözle görülür bir sadeliğe sahiptir. Deyimler ve konuşma kalıpları şiirlerinde görülen diğer bir unsurdur. Manzum ve mensur birçok eseri vardır. Bunlar Divan, Hadîs-i Erba'in Tercümesi, Leylâ vü Mecnun (Kâf-zade Faizî'nin eksik kalan eseri), Sulhiyye, Safâyî Tezkiresi'ne

Takriz ve Sûr-nâme'dir.¹³⁶ Seyyid Vehbî'nin Divanı'nda şeyhülislâmlar için yazılmış altı kaside vardır. Bunlardan biri miraciyyedir; ancak Ebu İshak İsmail Efendizade İshak Efendi bu miraciyyede methedilmiştir. Kasidelerden bir tanesi de Şeyhülislâm Damadzade Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi ile Defteri İzzet Ali Paşa'ya birden yazılmıştır. Kalan dört kasidenin ikisi Paşmakçızade Seyyid Abdullah'a, biri Ebu İshak İsmail Efendizade İshak Efendi'ye, biri yine Damadzade Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi'ye yazılmıştır.

1.2.22. Neylî (ö. 1748)

Asıl adı Ahmed olan Neylî, İstanbul kadılığı yapmış, âlim bir kişi olan Mirzâ Mehmed Efendi'nin oğludur. Şeyhülislâm Mirzâzade Mehmed Efendi ve Müderris Mustafa Efendi'nin kardeşidir. Yine Şeyhülislâm Mehmed Saîd Efendi, Neylî'nin yeğenidir. Kendisi de Mirzâzade diye anılmıştır. Kadılık yapmış ve şair olarak da bilinen Mehmed Hamîd Efendi ile müderrislik yapmış Mehmed Efendi adında iki oğlu vardır. Kendisi İstanbul'da, 1673'te doğmuştur. İlmiye sınıfına mensup bir ailede yetişmesi, iyi bir eğitim almasını, genç yaşında ilmi görevler almasını sağlamış ve önemli mevkilerde erken yükselmesine vesile olmuştur. Seyyid Vehbî, Neylî'nin talebelerinden olmuş ve Vehbî mahlasını da ondan almıştır. Neylî müderrislik, kadılık, mevleviyet görevi, Anadolu kazaskerliği, Rumeli kazaskerliği yapmıştır. Rumeli kazaskeri iken hastalığından dolayı 1748 yılında istifa etmiş ve yine bu tarihte vefat etmiştir.

Âlim bir kişilik olan Neylî, iyi derecede Arapça ve Farsça bilmekteydi. Şiirleri kolaylıkla söylenmiş izlenimi verir. Akıcıdır. Güzel düşünüp fasih yazmıştır. Taklide kaçtığı da olmuştur. Bazı mısraları, halk arasında dilden dile dolaşmıştır. Devrin şairlerinde görülen sadeleşme ve mahallileşme eğilimi Neylî'de de görülür. Neylî'nin Divanı'ndan başka El-Fazlü'l-vehbî fi-tercemeti'l-Cânibi'l-garbî isimli Farsçadan Türkçeye çeviri olan eseri; El-Evfâ fi-tercemeti'l-Vefâ isimli Arapçadan Türkçeye

---

¹³⁶ Hamit Dikmen, *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1991, XVI – XCI.

çeviri olan eseri ve Şerh-i Lügat-ı Târih-i Vassâf isimli şerh eseri vardır.¹³⁷ Divanı'nda, Şeyhülislâm Seyyid Mehmed Feyzullah için yazılmış üç kaside vardır.

1.2.23. Şeyhülislâm Esad (ö. 1753)

Kendisine Kaside Yazılan Şeyhülislâmlar bölümünde hayatıyla ilgili bilgi verdiğimiz Şeyhülislâm Esad Efendi, Divanı'nda Şeyhülislâm Paşmakçızade Abdullah Efendi için bir kaside yazmıştır.

1.2.24. Belîğ (Mehmed Emin) (ö. 1760-61)

Asıl adı Mehmed Emin olan şair, Mora Yenişehirlidir. Hayatıyla ilgili bilinenler sınırlıdır. Eğitimine küçük yaşlarda başlamıştır. İstanbul'a gelerek hem kadılık yapmış hem de eğitimini ilerletmiştir. İstanbul'da kıymetinin bilinmediğinden yakılarak oradan ayrılmıştır. İstanbul dışında görevine devam ederek yoksulluk içinde ömrünü sürdürmüştür. 1760-1761 yıllarında, daha önce de görev yaptığı Eski Zağra'da kadı iken vefat etmiştir. Gazellerinde, farklı hayallere rastlamak mümkündür. Tasvirleri, dönemin mahalli unsurlarını yansıtmada başarılıdır. Mazmunları renkli ve orijinaldir. Toplumsal gerçeklere değindiği hikemî şiirler de yazmıştır. Keskin bir zekâyâ sahip olduğunu gösteren mizahî yön, şiirlerinde karşılaşılan diğer bir unsurdur. Eleştirel tavrı ve hicivleri oldukça başarılıdır. Belîğ'in Divanı, Keşşer-nâme, Berber-nâme, Hayyat-nâme ve Hammâm-nâme isimli eserleri vardır.¹³⁸ Belîğ'in Divanı'nda şeyhülislâmlar için yazılmış üç kaside bulunmaktadır. Bunlardan ikisini Şeyhülislâm Esad Efendi'ye, birini Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi'ye yazmıştır.

1.2.25. Haşmet (ö. 1768)

Haşmet, İstanbul'da, tahminen 1720 – 1730 yılları arasında doğmuştur. Asıl adı Mehmed'dir. Yenişehirli Kazasker Abbâs Ebu'l-Hayr Efendi'nin oğludur. Bu sebeple Abbâs Efendizade olarak tanınmıştır. Koca Ragıp Paşa ve Fıtnat Hanım ile yakın dostluğu olmuştur. Biyografik eserler ondan; hiciv şiirleri, Koca Ragıp Paşa ve

---

¹³⁷ Sadık Erdem, *Neylî ve Divânı*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, 1 – 32.; Atabey Kılıç, *Ahmed Neylî Divanı*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1994, 1 -142.

¹³⁸ H. Gamze Demirel, *Belîğ Mehmed Emin Divânı*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2005, 6 – 56.

Fıtnat Hanım'la aralarında geçen açık saçık fıkraları sebebiyle söz eder. İlk eğitimini babasından almıştır. Daha sonra medreseye devam etmiştir. Arapça, Farsçayı; bu dillerin edebiyatlarını öğrenmiştir. Medreseden mülazım olduktan sonra müderrisliğe terfi etmiş, müderrislikte sahna kadar yükselmiştir.

1759'da Bursa'ya, daha sonra İzmir'e sürülmüştür. Bursa'da, meclisinde bulunan arkadaşı İmamzade Mehmed Said, Haşmet'in şiirlerini toplayarak Divanı'nı tertip etmiştir. Ayrıca Divanı'na ön söz de eklemiştir. Ön sözde, Haşmet'in ok atmada, kılıç ve tüfek kullanmada, şairliği kadar iyi olduğunu söylemiştir. Kısa bir süre Halep'te de kaldığı bilinen şair, 1768 yılında Rodos'ta vefat etmiştir.

Farklı bir kişiliğe sahip olan Haşmet, keskin bir zekâyaya sahiptir. Bu yönünü yazdığı şiirlere aksettirmiştir. Hicivleri, latifeleri ve fıkralarıyla dikkat çekmiş bir şairdir. Şairin Divanı, Senedü'ş-şuarâ, Vilâdet-nâme, İntisâbü'l-mülûk isimli eserleri vardır. Bu eserler "Haşmet Külliyyatı" başlığıyla Mehmet Arslan ve İsmail Hakkı Aksoyak tarafından yayımlanmıştır.¹³⁹ Haşmet Divanı'nda şeyhülislâmlara yazılmış beş kaside yer almaktadır. Bunlardan birinin kime yazıldığı belli değildir. Bir tanesi Çelebizade İsmail Asım Efendi'ye, biri Ebu İshak İsmail Efendizade Mehmed Esad Efendi'ye, biri Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi'ye, biri Hacı Veliyüddin Efendi'ye yazılmıştır.

1.2.26. Şehdî (ö. 1769)

Asıl adı Osman olan Şehdî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Saraybosna'ya bağlı olan Akovalıdır. Hayatının büyük kısmını orduda geçirmiştir. Şiirlerinden Eyüp'te oturduğu tahmin edilen Şehdî'nin, Hâtem mahlasını kullanan Ahmet isimli şair bir oğlu vardır. Şehdî, Çavuşlar Kâtipliği, kethüdalık, Yeniçeri Kâtibi, ordu defterdarı, Rus sefirliği gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Rusya izlenimlerini anlattığı bir Sefaret-nâmesi de bulunmaktadır. Şehdî, Anadolu'da kütüphane kurma ve medreseler yapma eğilimine destek vermiş ve kitaplarını Konya Hâdim Kütüphanesi'ne bağışlamıştır.

¹³⁹ Erişim: Mehmet Arslan – İsmail Hakkı Aksoyak, *Haşmet Külliyyatı*, [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83426/hasmet-kulliyati.html], 8 – 13, (Erişim Tarihi: 17.12.2009).

Münşi yönüyle öne çıkan Şehdî, tarih düşürmede ve lügaz yazmada maharetli bir kişiliktir. Divanı'ndaki tarihler büyük bir çoğunluk oluşturmaktadır. Mahallileşme hareketine de katılmış olan şair, bu yönüyle Nedîm'in etkisindedir. Dili sade, anlaşılır ve günlük konuşma diline yakındır. Ordudaki görevinden dolayı hesap yapmayla haşır neşir olmuş ve hesapla ilgili kelimeleri şiirlerinde sık sık kullanmıştır. Şehdî, Bender Ordusu'nun sefer dönüşünde, 1769 yılının Eylül ayında vefat etmiştir. Divanı ve Sefaret-nâmesi bulunmaktadır.¹⁴⁰ Şehdî, Şeyhülislâm Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi'nin Mekke kadılığından Anadolu kazaskerliğine terfi edilmesine bir kaside yazmıştır.

1.2.27. Nazîr İbrahim (ö 1774)

Asıl adı İbrahim olan şair, Nazîr mahlasını kullanmıştır. 1694'te Edirne'de doğmuştur. Âlim ve şair bir aileden gelmektedir. Şair Kâmî, amcasıdır. Müderris Şeyh Hacı Mustafa Efendi'nin oğlu, Gülşenî tarikatı şeyhlerinden Derviş İbrahim Gülşenî'nin torunudur. Dedesi Derviş İbrahim Gülşenî, Manisalı Semerci Dede'nin oğludur. Nazîr İbrahim'in kardeşi de müderrislik yapmış, 18. yüzyıl şairlerinden Lebîb Ahmet'tir. İbrahim'in eğitimi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Ancak eğitimini Edirne'de tamamladığı bilinmektedir.

İbrahim'in, âlim bir aileden geldiği için iyi bir eğitim aldığı öngörülmektedir. Edirne'de iken Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin öldürülmesi olayına şahit olmuştur. Müderrislik, Edirne mahkemesinde kâtiplik, kadı naipliği ve kadılık yapmıştır. Mutasavvıf bir kişi olan şair, Nazîr İbrahim Gülşenî olarak da bilinmektedir. Gülşenî tarikatı, Hâletiyeye ve Sezâiyeye olarak iki kola ayrılmıştır. Nazîr de Hasan Sezâî'ye bağlı kalarak Sezâiyeye müntesibi olmuştur. Hasan Sezâî ile birlikte La'li Mehmed Fenâyî de Nazîr İbrahim'e şeyhlik yapmışlardır. Tasavvufta sülûkunu Hasan Sezâî'den tamamlamıştır. Ancak şair, Sezâî değil Gülşenî olduğunu dile getirmiştir. İbrahim, Eski Zağra kadılığından sonra o yakınlarında bulunan, Kesri veya Erkeri Kesri diye bilinen bir köyde tekke yaptırmış ve ömrünün geri kalanını orada geçirmiştir. 1774 yılında vefat etmiştir.

---

¹⁴⁰ Şeyda Bayındır, *Şehdî Divanı*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008, 4 – 47.

Şair başkaları adına kıt'a, beyit ve tarih kıt'aları yazmıştır. Mutasavvıf bir şair olmasına rağmen, klâsik edebiyatın sanat anlayışını, estetik endişesini göz önünde bulundurarak eser vermiştir. Dili süslüdür. Divanı, Muammeyât-ı Manzûme, Manzûme-yi Ahlâkiyye, Beyân-ı Hurûf-ı Teheccî, Risâle-i Ehâdîs-i Erbaîn-i Sülâsiyye, Risâle-i Erbaîn ale'l-Kelimeteyn ve Tercüme-i Kasîde-yi Münferice isimli manzum eserleri; İnsan-nâme, Behcetü'l-ebrâr ve lem'atü'l-esrâr, Câmiu'l-mu'cizât, Muhtasar Târîh-i Osmânî, Muhtasar Târîh-i Edirne, Beyân-ı Rûh bâ-Akvâl-i Sahîha, Risâle-i Ehâdîs-i Kudsiyye, Risâle-i Nuût-ı Şerife, Risâletü'l-furûk, Şerh-i Gazel-i Mevlânâ, Şerh-i Gazel-i Niyâzî-i Mısrî, Şerh-i Gazel-i Usûlî, Şerh-i Kıt'a-i Aynân Aynân, Tuhfe-i Gülşeniyye / Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî, Tuhfetü'z-zevrâ, Tuhfetü's-sâlikîn, Tuhfetü'l-letâif, Tercüme-i Câmiu'l-hikâyât, Tercüme-i Risâle-i Etvâr-ı Seb'a, Münci'l-melâl ve mûsılı'l-kemâl, Letâif-i İmâm-ı A'zam, Kavsiye Bâ-Ehâdîs-i Şerife ve Ebyât-ı Latife Der-tîr-Endâzî ve Mecmûa-yı Mekâtib isimli mensur eserleri bulunmaktadır.¹⁴¹ Nazîr İbrahim, Divanı'nda, Şeyhülislâm Paşmakçızade Seyyid Abdullah Efendi'ye bir kaside yazmıştır.

1.2.28. Ebu Bekir Kânî (ö. 1791)

Ebu Bekir Kânî, 1712 yılında Tokat'ta doğmuştur. Eğitimine Tokat'ta başlamıştır. Gençlik yıllarında derbeder bir hayat sürmüş, içki müptelası olmuş, ayrıca nükteli söz ve şiirleriyle meşhur olmuştur. Mevlevî şeyhi Abdülahad Dede ile tanıştıktan sonra Mevlevî olmuş, derbeder hayatını bırakmış ve 39 – 40 yaşına kadar Tokat Mevlevîhanesi'ne devam etmiştir. Şiir ve inşada başarılı bir isim olan Kânî, Trabzon valisi iken sadrazam olan ve Trabzon'dan İstanbul'a giderken Tokat'a uğrayan Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunduğu kaside ile dikkat çekmiş, 1755 yılında Paşa'nın maiyetinde İstanbul'a gitmiştir. Bu tanışma, Kânî'nin şöhretini sağlamıştır. İstanbul'da Dîvân-ı Hümayûn kaleminde eğitim almış ve başarı göstermiştir.

İstanbul'dan sıkılan Kânî, Hekimoğlu Ali Paşa'nın Silistre'ye sürülmesi ile Paşa'nın divan kâtibi olarak Silistre'ye gitmiştir. Silistre'de bir müddet bulunduktan sonra Eflak ve Rusçuk'a gitmiştir. Bu dönemde Eflak Voyvodası İskerletzade Konstantin Bey'in Bükreş'te özel kâtipliğini yapmıştır. Ayrıca Voyvoda'nın yeğenine

¹⁴¹ Necdet Şengün, *Nazîr İbrahim Ve Dîvânı*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi), İzmir, 2006, 1 - 73.

Türkçe dersleri vermiştir. Kaynaklar, Kânî'nin Bükreş'te yıllarını müptelce yaşadığını ve içki müptelası olarak geçirdiğini yazar. Divanı'nın Hasb-i Hâl bölümünde burada yaşadıklarını anlatmıştır.

1782 yılında, Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa'nın davetiyle İstanbul'a gelen Kânî, Paşa'nın ve başka bazı devlet adamının divan kâtipliklerini yapmıştır. Burada saray âdâbına uyum sağlamayan şair, Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa ile senli-benli ilişkileri, Paşa'ya ait sırları ifşa etmesi yüzünden idama mahkûm edilmiştir. Ancak Reisülküttâb Hayri Efendi'nin aracılığıyla idamdan kurtulmuş, malları müsadere edilerek kalebent olarak Limni'ye sürülmüştür. Limni'de yokluk ve sıkıntı içinde yaşamıştır. Ömrünün sonlarına doğru affedilerek İstanbul'a dönmüş ve 1791 yılında vefat etmiştir.

Ebu Bekir Kânî, edebiyat alanında şiirlerinden çok nesirleri ile bilinen bir kişiliktir. Mizah ve hicivde başarılı bir isimdir. Bu özelliği mektuplarında ve Letâif-nâme isimli eserinde çok açık olarak görülür. Divanı'nda klâsik edebiyat geleneğine bağlı kalmakla beraber mizah ve hicvi eksik etmez. Ancak Divanı'ndaki türlerde değişiklik yapmıştır. Kaside nazım şekliyle yazılan tevhid, münâcat, na't ve medhiye örneklerini Kânî, gazel formuyla yazmıştır. Şiirlerinde yalın ve sade bir anlatım, halk arasında yaygın olan deyim ve atasözlerini kullanma gibi özellikler görülmektedir. Şairin Divanı, Münşeâtı, Letâif-nâme ve Be-nâm-ı Havâriyyûn-ı Bürûc-ı Fünûn isimli eserleri vardır.¹⁴² Kânî Divanı'nda şeyhülislâmlar için yazılmış iki kaside bulunmaktadır. Bir tanesi, Reiszade Mustafa Aşir Efendi'ye Rumeli kazaskerliği sırasında yazılmıştır. Diğeri Pirizade Osman Sâhib Efendi'ye yazılmıştır.

1.2.29. Feyzî (Halil Bey) (d. 1793)

*Feyzî Halil Bey Divânı Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divânı'nın İncelemesi*¹⁴³ isimli yüksek lisans çalışmasında Şeyhülislâm Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi'ye yazılmış bir kaside tespit ederek çalışmamıza dâhil ettik. Yukarıda

¹⁴² Erişim: İlyas Yazar, *Kânî Divânı*, [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292407/h/kani-divani.pdf], 14 – 37, (Erişim Tarihi: 27.12.2012).

¹⁴³ M. Nurullah Yurtaş, *Feyzî Halil Bey Divânı Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divânı'nın İncelemesi*, (Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2007.

ismi zikredilen yüksek lisans çalışmasında, Feyzî Halil Bey'in doğum tarihi 1793 olarak verilmiş, ölüm tarihi ise verilmemiştir. Çalışmanın metin kısmını incelediğimizde Şeyhülislâm Pirizade Mehmed Sâhib Efendi'nin meşihatına tarih düşürüldüğünü gördük.¹⁴⁴ Ancak Pîrîzade Mehmed Sâhib Efendi 1745'te şeyhülislâm olmuş ve 1748'de de ölmüştür. Dolayısıyla Pirizade Mehmed Sâhib Efendi şeyhülislâm olduğunda Feyzî Halil Bey henüz doğmamıştır. Ayrıca metin kısmındaki ikinci kasidenin yazıldığı Arabzade Abdurrahman Efendi, III. Ahmet (1703-1730)'in başıamamıdır. Yani bu kaside yazıldığında da Feyzî Halil Bey henüz doğmamıştır. Bu bilgilere göre, yukarıdaki çalışmada hayatı verilen Feyzî ile divan metni hazırlanan Feyzî farklı kişilerdir. Sözü edilen çalışmada, 51 tane Feyzî mahlaslı şair tespit edildiğine de değinilmiştir.¹⁴⁵ Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde¹⁴⁶ yaptığımız taramada da Feyzî Halil Bey ile ilgili yukarıdaki çalışmada verilen bilgilerin aynısı yer almaktadır. Yine, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde, yukarıdaki çalışmada verilen şiirleri yazan Feyzî isimli başka bir şairi ise tespit edemedik. Şiirleri verilen Feyzî ile hayatı verilen Feyzî farklı kişiler olduğu için de burada şairin hayatına ayrıca değinmeyi gerekli görmedik.

1.2.30. Sünbülzade Vehbî (ö. 1809)

Vehbî mahlasını kullanan şairin asıl adı Mehmed'dir. Babasının adı Râşid, dedesinin adı Mehmed'dir. Maraşlı Sünbülzadeler olarak bilinen köklü bir aileden gelmektedir. Dedesi zamanının Maraş müftüsüdür. Vehbî'nin 1718 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. İlk eğitimini Maraş'ta almıştır. Genç iken İstanbul'a gitmiş, orada eğitimine devam etmiştir. Müderrislik ve kadılık yapmıştır. Zamanının ileri gelenlerine kasideler sunarak dostluklar kurmuş; bu dostlukların vesilesiyle Anadolu ve Rumeli'de kadılıklara nail olmuştur. Yaş ve Bükreş'te uzun yıllar kadılık yapmış, Eflak, Boğdan ve Siroz'da bulunmuştur. Kendisine bir dönem nâme-i hümayûn müsveddeleri yazdırılmış, bunlar beğenilince de kadılıktan hâcegânlık mesleğine terfi ettirilmiştir.

---

¹⁴⁴ M. Nurullah Yurttaş, a.g.e., 320.

¹⁴⁵ Yurttaş, a.g.e., 3.

¹⁴⁶ Erişim: *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*,

[http://www.turkedebiyatilisimleri-sozlu-gu.com/index.php?sayfa=arama_sonucu&genel_arama=Feyzi&p=4], (Erişim Tarihi: 10.05.2019).

Elde ettiği güven ve Farsçayı iyi bilmesi sayesinde 1776 yılında İnan'a elçi olarak gönderilmiştir. Ancak elçilik görevinde Ömer Paşa ile anlaşmazlığa düşmüş, Ömer Paşa, Vehbî'yi şikâyet etmiş ve Sultan I. Abdülhamit, Vehbî'nin idamını istemiştir. Bunun üzerine gizli yollarla İstanbul'a dönmüş, bir arkadaşının evinde saklanmıştır. İdamdan bu şekilde kurtulan, ancak gözden düşen Vehbî, uzun bir süre yokluk içinde yaşamıştır. Yedi yılın sonunda, Halil Hamit Paşa sayesinde kadılığa geri dönmüştür. Rodos kadısı iken, ihanet eden Şahin Giray'ın yakalanmasında katkısı olduğu için tekrar sarayın dikkatini çekmiştir. Böylece Silistre naipliği, Avusturya seferi sırasında ordu kadılığı naipliği, Eskizağra kadılığı görevlerine getirilmiştir. Eskizağra'da arkadaşı Sürûrî, kendisine kethüdalık yapmıştır. Kendi ifadesine göre Şahin Giray'ın adamları, intikam için mahkemesini basmış, ailesi ve adamlarıyla birlikte Vehbî'yi kırk beş gün hapsedmiştir. Bunun üzerine kadılıktan azledilmiştir. Ancak Divanı'nı ikinci kez tertip ederek III. Selim'e sunmuş, onun iltifatını görmüştür. Böylece tekrar itibara ulaşmıştır. Padişah'tan "sultanü'ş-şuarâ" ünvanı almıştır. Bu dönemde Manisa, Siroz ve Bolu kadılığı yapmıştır. Ömrünün son yıllarını varlık içinde İstanbul'da geçirmiş ve 1809 yılında vefat etmiştir.

Vehbî, Divanı'ndaki Arapça şiirleri, Farsça Divançesi, Farsça-Türkçe manzum sözlük olan Tuhfe-i Vehbî'si ile bu dillere hâkimiyetini ortaya koymuştur. Şiirlerinin lirizmden yoksun ve kuru olduğu, ancak kolay şiir söylediği belirtilmektedir. Şiirleri teknik olarak sağlam, dili sade ve anlaşılırdır. Divanı, klâsik edebiyatımızın en hacimli divanlarından ve kasideler burada önemli yer tutmaktadır. Tarih düşürmekte de maharetli bir kişiliktir. Mesnevi alanında da eserleriyle öne çıkmıştır. Sünbülzade Vehbî'nin Divanı, Lutfiyye, Tuhfe-i Vehbî, Nuhbe-i Vehbî, Şevk-engîz ve Münşeât isimli eserleri bulunmaktadır.¹⁴⁷ Vehbî'nin Divanı'nda şeyhülislâmlara yazılmış on iki kaside bulunmaktadır. Bu on iki kasidenin biri Çelebizade İsmail Asım Efendi'ye, üçü Pirizade Osman Sâhib Efendi'ye, üçü Vessafzade (İrânîzade) Mehmed Esad Efendi'ye, üçü İshak Efendizade Mehmed Şerif Efendi'ye, ikisi Esseyyid Mehmed Kâmil Efendi'ye yazılmıştır.

---

¹⁴⁷ Erişim: Ahmet Yenikale, *Sünbül-zade Vehbî Dîvânı*, [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292567/h/sunbul-zade-vehbi.pdf], 12 – 24, (Erişim Tarihi: 27.12.2012).

1.2.31. Keçecizade İzzet Molla (ö. 1829)

Şairin asıl adı Mehmed İzzet'tir. 1785'te İstanbul'da doğmuştur. Babası Kazasker Mehmed Salih'tir. Konya'dan İstanbul'a göçen; ilim, edebiyat ve siyasette önemli rol oynamış Keçecizadeler ailesine mensuptur. Henüz on dört yaşında iken babasını kaybetmiştir. Kazasker Moralızade Hamid Efendi'nin himayesinde yetişmiştir. Şiirle bağı da Hamid Efendi sayesinde olmuştur. Ancak baba yokluğu yüzünden umutsuzluk içinde büyümüş, zevk ve eğlenceye dalmış, içkiye başlamış, geçim sıkıntısına düşmüştür. Bu durum onu intihara sürüklemiş, intihardan son anda vazgeçmiştir. Bu olay vesilesiyle Halet Efendi ile tanışmış ve ona sohbet arkadaşı olmuştur. Halet Efendi sayesinde Rikâb-ı Hümâyûn kethüdâlığını elde etmiş, II. Mahmut'la tanışma fırsatı bulmuştur. Padişahın iltifat gören İzzet Molla, Bursa'ya müfettiş olarak tayin edilmiştir. Daha sonra Galata kadılığına kadar yükselmiştir. Dört oğlundan Fuat Paşa, Tanzimat döneminde sadrazam olmuştur. 1822'de Halet Efendi'nin azledilip idam edilmesiyle İzzet Molla da gözden düşmüş ve bir süre sonra Gelibolu yakınlarındaki Keşân kasabasına sürülmüştür. Ancak Galata kadılığı elinden alınmamıştır. Bu uygulama ilk defa karşılaşılan bir durum olmuştur. Molla, Gâlib Mehmet Paşa'ya yazdığı kaside ile affedilmiş ve 1824'te İstanbul'a dönmüştür. Döndükten sonra tekrar padişahın ilgisini kazanmış; sırasıyla Mekke ve İstanbul payelerine nail olmuş; Haremeyn müftüsü olmuş ve ardından eyaletlerin tevzî defterleri müfettişi olmuştur. Fakat Rusya ile savaşın konuşulduğu, devlet ileri gelenlerinin bulunduğu bir mecliste, savaşmamayı ileri sürdüğü için Sivas'a kalebent göreviyle sürgün edilmiştir. Osmanlı ordusunun Ruslar karşısındaki ağır yenilgisi, İzzet Molla'nın savaşmama fikrini haklı çıkarmıştır. Böylece Molla affedilmiş, ancak af fermanı Sivas'a ulaşmadan 1829 yılında vefat etmiştir. Molla'nın zehirlenerek öldüğü veya kalp rahatsızlığından öldüğü şeklinde farklı rivayetler vardır.

Keçecizade İzzet Molla, okumayı çok seven bir kişiliktir. Bu, onun edebî kişiliğinin şekillenmesinde rol oynamıştır. Yenilik arayışlarının olduğu edebî bir dönemde yetişmiştir. Dil ve anlatımını basmakalıp ifadelerden kurtarmaya çalışmıştır. Kırk dört yıllık ömrüne önemli eserler sığdırmıştır. Geniş hayal sahibi, ince fikirli, geleneğe bağlı bir şairdir. Şiirleri tekdüze değildir. Klâsik şiirin muhtevasını, o da işlemiştir. Şekilden çok anlam ve içeriğe önem vermiştir. Kasideleri, çalkantılı devrin

portresini çizer. O da kendini Fars şairleriyle kıyaslamıştır. Şiirleri akıcıdır, okuyucuyu sıkmaz. İzzet Molla'nın *Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr* isimli divanı, *Dîvânçe-i Hazân-ı Âsâr* isimli divançesi, *Mihnet-keşân* ve *Gülşen-i Aşk* isimli mesnevileri, *Devhatü'l-Mehâmîd Fî Tercemeti'l-Vâlid* isimli babasını anlattığı biyografik eseri, *Şerh-i Lûgaz-i Koca Râgıb Paşa* isimli lûgaz şerhi, *Lâyihalar* isimli devlet işleriyle ilgili düşüncelerini anlattığı eserleri vardır.¹⁴⁸ Keçecizade İzzet Molla, biri Dürrîzade Esseyid Abdullah Efendi ve biri Ârif Hikmet Beyefendi olmak üzere şeyhülislâmlara iki kaside yazmıştır.

1.2.32. Meşhûrî (ö. 1857)

Asıl adı Ahmed'dir. Selânikli Mehmet Çavuş isimli bir kişinin oğludur. 1783-84'te Selânik'te doğmuştur. Eğitimi hakkında yeterli bilgi yoktur. Ancak Selanik'te medrese eğitimini tamamladığı bilinmektedir. Debbâğlar babalığı, Filibe nâzırı kitâbeti, voyvoda kâtipliği gibi görevler yapmıştır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet'e sunduğu bir kasideyle Edirne müderrisliğine tayin edilmiştir. Ancak bu görevi çok sürdürmemiş, daha sonra Selanik'te çiftçilikle uğraşmış, isteyenlere Farsça dersleri vermiştir. Şiirleri Selanik tarihiyle ilgili önemli bilgiler içermektedir. 1857'de Selanik'te vefat etmiştir. Eskileri tekrarlamadığını, yeni şeyler söylediğini iddia eden Meşhûrî, diğer şairlere de hocalık yaptığını söylemektedir. İyi bir şair olduğunu şiirlerinde tekrar etmektedir. Çiftçilikle uğraşması sebebiyle at onun şiirlerinde geniş yer tutar. Şiir sahasını bir hipodroma, kendisini ise bir süvariye benzetir. Ancak şiirlerinde çok tekrara düştüğü görülür. Gazel ve musammatlarında sade bir dil kullanır. Şairin bilinen tek eseri *Divanı'dır*.¹⁴⁹ *Divanı'nda* Ârif Hikmet Beyefendi'ye yazılmış beş kaside bulunmaktadır.

1.2.33. Yenişehirli Avnî (ö. 1883)

Avnî, bugün Yunanistan sınırları içinde kalan Yenişehir (Larisse)'de doğmuştur. Asıl adı Hüseyin'dir. 1826-1827'de doğduğu tahmin edilmektedir. Avnî, şiir merkezli bir çevrede büyümüştür. Abdurrahman Sami Paşa'dan ders almıştır. Bu

¹⁴⁸ Ömür Ceylan – Ozan Yılmaz, *Hazâna Sürgün Bahâr Keçecizade İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr*, Sahhaflar Kitap Sarayı Yayınları, İstanbul, 2005, 11 – 40.

¹⁴⁹ Erişim: Yaşar Aydemir – Halil Çeltik, *Meşhûrî Divanı*, [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83433/meshuri-divani.html], XI – XX, (Erişim Tarihi: 17.12.2009).

sebeple Paşa, Avnî'nin hayatında önemli bir yer tutmaktadır. İyi derecede Farsça, Arapça, Rumca ve biraz da Fransızca bilmektedir. Gelibolu'da ve Edirne'de memurluk yapmıştır. Bir dönem Mustafa Paşa'nın divan kâtibi olarak Bağdat'a gitmiş olan şair, ayrıca Üsküdar bidayet mahkemesi üyeliği yapmıştır. 1883 tarihinde vefat etmiştir. Eşinin ve hemen ardından oğlunun ölümü, hayatı geçim sıkıntısıyla geçen şairi derinden etkilemiştir. Eşi veremden ölmüştür. Eşinin ölümüne tarih düşürdüğü şiirde, hastalık sürecini eşinin ağzından anlatmıştır. Bu durum, klâsik şiirde görülen bir ilktir. Bu üzücü olaylardan sonra içkiye başladığını kaynaklar yazmaktadır.

Şairliğinden övgüyle söz edilen, iyi derecede Farsça bilen ve Fars edebiyatını yakından takip eden Avnî, yeni edebiyata karşıdır. Ancak dilin, günün şartlarına göre değişmesinden yanadır. O dönemde, devlet politikası olarak desteklendiği için, tabir-i caizse, Mevlevî olmak bir moda halini almıştır. Avnî de bir Mevlevî'dir. Onun Mevlevîliği modaya uymak için değildir. Mevlevîlik onda henüz erken yaşlarda, Yenişehir'de başlamıştır. Ancak o Mevlevîliği yaşayışına taşımamış, fikri boyutta benimsemiştir. Ayrıca Alevî olduğuna dair emareler de mevcuttur. Klâsik şiirin son temsilcilerinden sayılan Avnî, eserlerini bu doğrultuda vermiştir. Fakat yeni edebiyatın başladığı bu dönemde, o da çevresinden ayrı kalmamış, şiirlerinde ufak muhteva ve dil değişiklikleri görülmüştür. Şairin Divan'ı, Âteş-kede, Mir'ât-ı Cünûn isimli eserleri vardır.¹⁵⁰ Avnî Bey, Şeyhülislâm Seyyid Mehmed Sadeddin Efendi'ye bir kaside yazmıştır.

---

¹⁵⁰ Lokman Turan, *Yenişehirli Avnî Bey Divanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin)*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1998, 20 – 65.

İKİNCİ BÖLÜM: KASİDELERE GÖRE ŞEYHÜLİSLÂMLARIN ÖZELLİKLERİ

2.1. Akıl Sahibi

Akıl, düşünme, kavrama, karar verebilme kabiliyetidir. Bilginin kaynağı olarak da kabul edilir. “Allah’ın insan bedenine öz olarak yerleştirdiği ruhanî bir cevher olup hak ile bâtulı, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini vs. ayırt etmeye yarar.”¹⁵¹ “Hakk’ın hitabını anlamak için âlet ve araçtır. İnsana, düşünme, kavrama ve bilgi elde etme gücü veren bir cevherdir. Akıl cevheri ve akletme kabiliyeti, yaratılan sayısız varlık içerisinde yalnızca insana verilmiştir.”¹⁵² Divan şiirinde, akıl çoğunlukla tasavvufi düşünce etrafında ele alınır. Tasavvufi çerçevede akıl, zayıf ve güçsüz olarak kabul edilir. Akıl karşısına gönül veya aşk unsuru konulur. Çünkü ebedî ve ezeli gerçeklerin akıl değil, aşk yoluyla elde edilebileceği düşünülür.

Maveraya nüfuz etmekte akıl yetersiz olarak görülse de tamamen reddedilmez. İlim ve âlim söz konusu olduğu zaman, akıl muhakkak aranılan bir unsurdur. Çünkü ilim akıl ile elde edilmektedir. “Divan şairleri, mahiyetinden ve görevlerinden bahsederken, akli ‘ilmin ve marifetin sermayedarı ve irfan hazinesinin paha biçilemeyen bir cevheri olan, insanı hayvandan ayıran ve üstün kılan, bu âlemdeki eşya, düzen ve hakikatleri kavrayan, duyulardan aldığı duyumları sistemleştirip anlamlandıran, insan davranışlarını düzenleyen, faydalı bilgiyi edinmeye yarayan bir kaynak, rehber ve ilâhî bir nur’ şeklinde nitelemişlerdir.”¹⁵³

Şeyhülislâmlar, ilmiye sınıfının başı oldukları için, hem ilimden hem hukuktan hem de şeriatın uygulanmasından sorumlu oldukları için akıl kendilerinde muhakkak olması gereken bir haslet olarak görülmüştür. Adaletle muamele etmeleri, iyiyi kötüyü ayırt etmeleri akli gerekli kılmıştır. Şairler, yazdıkları kasidelerde şeyhülislâmların akıl sahibi olmalarına değinmiştir. Bu husus ele alınırken “hıred, fikir, zekâ, fehm etme, endîşe, derk, idrâk, dâniş” gibi kavramlar akıl ile özdeşleştirilir.

¹⁵¹ İskender Pala, “Akıl”, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayıncılık, İstanbul, 2002, 26.

¹⁵² Hüseyin Güftâ, *Divan Şiirinde İlim*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, 29.

¹⁵³ Güftâ, a.g.e., 30.

Sehmî, Şeyhülislâm Yahyâ için yazdığı kasidede, Yahyâ'nın düşüncesinin süratini öne çıkarır. Düşüncede süratli olmak, akıl melekesini işleyip hızlı ve yerinde kararlar almak bir şeyhülislâm için olması gereken hasletlerdendir. Şair, bundan hareketle Yahyâ'nın düşüncesinin, aklının çok süratli işlediğini, rüzgârla eşleştirerek vermektedir. Sehmî'ye göre, rüzgâr eğer Yahyâ'nın düşüncesinin süratindeki gidişi görseydi, bir solukta dünyayı ayağının altına alırdı:

Alurdu bir nefesde dehri zîr-i pâ-y-ı teshîre

Sabâ ger sür'at-i endîşesinden görse refâtı

Sehmî K.11/15

Râmî de Şeyhülislâm Yahyâ'ya yazdığı kasidede, akılı belirtmek için zekâ, fehm etme, dakik fikir kavramlarından faydalanır. Bir âlimin zekî olması, fehm etme kudretine sahip olması ve fikrinin dakik olması, bulunduğu makam için taşıması gereken akılı işaret eder. Şeyhülislâm Yahyâ da makamda bulunduğu sırada, ulemâ arasında en yetkin kişidir. Ulemâ arasında en yetkin ismin anlayış, idrâk ve zekâ olarak da yetkin olması gerekmektedir. Yahyâ, Râmî'ye göre ince fikirlere sahip, akılı yetkin bir kişidir. Bu özelliğiyle âlimler arasında zekâ ve idrâk olarak en üstün isim Yahyâ'dır:

Şimdi fikr-i dakika-dânı ile

'Ulemâda odur zekî vü fehîm

Râmî K.14/46

Beliğ Mehmed Emin, Şeyhülislâm Esad'a yazdığı kasidesinde, onun akıl ve ilim konusundaki üstünlüğünü, ilim alanında yazılmış eserlerin kaybolma ihtimlî üzerinden ifade eder. Eğer ilim alanında yazılmış eserler kaybolursa, akıl sahibi insanlar bu eserlerin tümünü bir ebeced nüshası gibi Esad Efendi'nin hafızasında bulurlar. Aynı kasidenin bir sonraki beytinde Beliğ, Esad'ın denize benzeyen tabiatında bir mana cevheri olduğunu ifade eder. Bu mana cevheri, denizlerdeki incileri utançtan kırağı gibi eritir. Dolayısıyla Esad'ın kâmûsu hıfz eden eşsiz akılı, anlam cevherlerini taşımada da eşsizdir. Onun anlama idraki ve akılı burada bir inciye benzer; ancak inciden üstündür:

[Gom]¹⁵⁴ olsa nüshalar ‘âlemde erbâb-ı hured cümle

Bulurlar nüsha-i ebced gibi hıfzında kâmûsı Belîğ K.3/25

Zuhur itdükçe ma’nâ gevheri ‘ummân-ı tab’ından

Hacâletten erir şebnem gibi deryânun incüsi Belîğ K.3/26

Haşmet, Çelebizade İsmail Asım Efendi için yazdığı kasidede akıllı aynaya benzetir. Akıl aynası, onun suretinde görünür. Yani onu görenler, bir akıl aynası ile karşı karşıyadır. Ondan yansıyan her şey, akıldır. İsmail Asım Efendi, bu ifadeyle, adeta aklın vücut bulmuş hâlidir. Öte yandan ayna bir süs, süslenme malzemesidir. Kişi kendi güzelliğini aynadan seyrederek görür. Akıl da bu bağlamda güzelliği etrafa yansıyan bir unsur olarak görülür. Ayna ayrıca saf, pürüzsüz olmasıyla bilinir. İsmail Asım Efendi’nin aklının da saf ve temiz olduğu, olumsuzluklardan uzak olduğu bu yolla ifade edilir. Akıllı bu şekilde vasf edilen İsmail Asım’ın kişiliği ise dünyada faziletin görüntüsüdür:

Mir’ât-ı hured sende olur kâbil-i sûret

Zâtındır olan dehre nümûdâr-ı fazilet Haşmet K.12/7

Haşmet aynı kasidede başka bir hususiyeti de dile getirir. Burada akıl bir meşaleye benzetilir. Bu ifadeyle aklın, idrakin bir meşale gibi yolu aydınlattığı belirtilir. Akıl meşalesinin aydınlattığı yol ise, hidayet yoludur. Hidayete ermek için İsmail Asım’ın bir meşale hükmünde olan idrakinin aydınlattığı yolu takip etmek gerektiği mesajı verilir. Onun akıl meşalesinin aydınlattığı yolu takip edip hidayete ermesi gerekenler ise fazilet kafilisinin öncüleridir. Fazilet kafilisinin ileri gelenlerinin menzile ulaşmaları, İsmail Asım Efendi’nin idrak meşalesine bağlıdır:

Ger eylemese meşale-i derki hidâyet

Reh-yâb olamaz kâfile-sâlâr-ı fazilet Haşmet K.12/16

¹⁵⁴ Belîğ Divanı’nın hazırlanmış olan tenkitli metninde bu sözcük “kim” olarak okunmuştur. Ancak beytin bağlamı göz önüne alındığında bu sözcüğün kaybolmak anlamına gelen Farsça “gom” olacağı kanaatine vardık. Bkz. H. Gamze Demirel, *Belîğ Mehmed Emîn Dîvânı*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2005.

Sünbülzade Vehbî, Vessafzade (Îrânîzade) Mehmed Esad Efendi'ye yazdığı kasidenin akla vurgu yaptığı beytinde, onu, Akl-ı Evvel olarak da anılan Aristo'yla karşılaştırır. Buna göre Mehmed Esad'ın idrak cevheri, akıl cevheri çok üstündür. Akl-ı Evvel olan Aristo, onun bu akıl cevherine ikinci bile olamaz. Yani, Mehmed Esad'ın akıl bakımından üstünlüğü göz önüne alındığında, Aristo onun takipçisi olacak durumda değildir. Onun kişiliğinde bir araya gelen pak, temiz unsurlar kemal gülistanında dört gül gibidir. Beyitte geçen “sânî” kelimesi, Akl-ı Sâni olarak da bilinen Fârâbî'yi işaret eder. Akl-ı Evvel Aristo, Akl-ı Sâni Fârâbî'dir. Bu kullanımla Şeyhülislâm, akıl ve idrak olarak onlarla karşılaştırılır ve üstünlüğü vurgulanır:

'Akl-ı Evvel cevher-i idrâkine sâni degil

'Unsur-ı pâkin gülistân-ı kemâle çâr gül Sünbülzade Vehbî K.38/26

Nev'îzade Atâyî, Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi Efendi için yazdığı kasidede bilgiden, ilimden söz ederek dolaylı olarak akla da vurgu yapar. Buna göre Şerif Mehmed'in diviti hikmet bostanının dalgalı havuzudur. Kamıştan olan kalemi ise bilgi gülistanının meyve yüklü fidanıdır. Akıl cevheriyle kullandığı divit ve kalemi hikmet ve ilim etrafında iş görmektedir:

Devâtı büstân-ı hikmetün havz-ı pür-emvâcî

Yerâ'ı gülsitân-ı dânişün nahl-ı girân-bârî Nev'îzade Atâyî K.8/25

2.2. Adaletli

Sözlüklerde “*hakka riayetkârlık, hak tanırılık, haklılık, doğruluk*”¹⁵⁵, “*hak hukuk, tarafsız hüküm, hakkaniyet*”¹⁵⁶ şeklinde tanımlanan adalet, divan edebiyatında şairlerin çokça söz ettiği kavramlardandır. Türk edebiyatında adalet üzerine pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu kavramlar genellikle ahlak ve siyaset türü eserlerde ele alınır. Edebiyatımızda bunun en eski örneklerinden biri *Kelile ve Dimne Tercümesi*'dir. Divan edebiyatında sultan - köle, âşık - maşuk ilişkilerinde karşılaştığımız adalet fikrinin, didaktik mahiyette işlendiği en önemli kaynak ise Yusuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig* adlı eseridir. Devlet idaresiyle ilgili olan bu eser,

¹⁵⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2004., 8.

¹⁵⁶ Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006, 930.

yönetenle yönetilen arasındaki adalet ilişkisini alegorik olarak işlemektedir. Âşık - maşuk ilişkilerinde ise tasavvufî göndermeler dışında padişah - köle hiyerarşisine dayanan adalet anlayışı söz konusudur.¹⁵⁷

Mesneviler, ahlak ve siyaset kitapları gibi didaktik eserlerin yanı sıra kasidelerde de adalet kavramı sıklıkla yer almaktadır. Genellikle şairlerin kaside sundukları devlet erkânından kimseleri övmek için onlarda gördükleri/görmek istedikleri özelliklerden biri de âdil olmalarıdır. Kaside sunma geleneği içerisinde kendisine bir hamî arayan şairler, padişahı veya diğer ileri gelenleri adaletli, zulmetmeyen, hakkı teslim eden, işleri yerinde ve zamanında yapan, insaflı, eline geçirdiği mevki makamı kendi gayesine ve heveslerine göre değil, halkın hakkına uygun şekilde kullanan şahsiyetler olarak tanımlar. Şeyhülislâmlara sunulan kasidelerde de benzer bir durum göze çarpar. Ayrıca adalet kavramı güneş, ay, yıldızlar, seyyareler gibi kozmik unsurlara; gül, bostan, bahar, bahçe, çiçek gibi tabiat unsurlarına teşbih edilerek kullanılır.

Âşık Çelebî, Ebusuud Efendi'ye sunduğu kasidesinde adaleti bir güneş kılıcına benzetirken adaletsizlik ve eşitsizliği de karanlık geceye benzetir. Onun adaleti, güneşin sabah vaktinde doğup gece karanlığını yok etmesi gibi adaletsizlikleri ve zulmü yok eder:

Tîg-i mihr-i 'adlin itse subh-girdâr âşikâr
Zulmet-i şeb gibi nâ-peydâ ide zulmi hemîn Âşık Çelebî K.12/31

Şair Cinânî, Bayramzade Zekerîya Efendi'ye sunduğu kasidede adalet ve doğruluk gibi kavramların felekde övünmesinin sebebi olarak şeyhülislâmı görür. Şer'i hükümlerin övücünün kaynağı da her zaman onun verdiği hükümler sayesinde:

Nâmûnladur felekde mübâhât-ı 'adl ü dâd
Râyunladur hemîşe senün iftihâr-ı şer' Cinânî K.10/2

---

¹⁵⁷ Günay Kut, "Divan Edebiyatında Adl ve Adalet Üzerine Klişeler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1, İstanbul, 2008, 191-193.

Adalet kavramını çokça kullanan şairlerden biri de Nefî'dir. Kasidelerinin büyük bir bölümünü sunduğu Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi'den bahsederken onun adaletli oluşuna sık sık göndermede bulunur.

Onun yüce ve adalet buyuran sedası yıldızlara dek ulaşır. Âlem, baştanbaşa onun adaletinin gölgesinde uyur ve onun adalet buyruğu yıldızların gözünde uyku bırakmaz. Şairin yıldızların uyumaması ifadesi ile eski kültürümüzde bahsedilen “bir insanın yıldızının uyanık olması, yani talihinin açık olması” hususu akla gelmektedir:

Serteser sâye-i adlinde uyurdu âlem

Sıyt-ı iclâli kosa çeşm-i kevâkibde menâm Nefî K.50/32

O şeyhülislamın adil yönetim sergilediği bir devirde, adalet bağının ilkbaharında, hile ve aldatmacalar bostanının gülleri açamaz:

Nevbahâr-ı çemen-i bâğ-ı adâlet k'olamaz

Devr-i adlinde güşâde gül-i bostân-ı hiyel Nefî K.53/26

Eğer onun adaleti dünya zararlarını yani daha önceden yapılmış olan haksızlıkları gidermek istese, bu sayede yılanın zehirli iğnesi bile ilaç yerine geçer:

Adli ger istese islâh-ı mazarrât-ı cihân

Nûş-dârû-yı şifâ-sâz ola nîş-i erkam Nefî K.51/28

Nefî, övgüde de yergide de mübalağayı seven bir şairdir. Şeyhülislâmın adaletinin ve koruyuculuğunun boyutundan bahsederken de bunu yapmaktan geri durmaz. Onun adaleti ve koruyuculuğu suyu bile terbiye etmeye kalksa, tek bir damla bin yıl boyunca ateş saçan küreye dönerdi:

Ger mizâc-ı âba verse hıfz u adli terbiyet

Kûre-i âteş-fürûz olurdu bin yıl bir habâb Nefî K.55/20

Beliğ de şeyhülislâmın adaletini anlatmak için aslan ile av hayvanı arasındaki ölme ve öldürme macerasını alegorik bir dönüşüme uğratar. Buna göre şeyhülislâmın adaletinin döneminde aslanın gözündeki parlaklık, av hayvanının evindeki neşe saçan lambaya dönüşür:

Zamân-ı ma'deletinde fûrûg-ı dîde-i şîr

Olur çerâg-ı tarabgâh-ı hâne-i nahçîr Belîğ K.6/47

Cinânî, Bayramzade Zekeriya Efendi'nin adaletini, şeriatı sağlamlaştırması ile birlikte anmaktadır. O, şeriat hisarını öyle bir sağlamlaştırmıştır ki hiç kimsenin gücü oradan bir taş oynatmaya yetmez:

Kâdir degül kimesne gelüp taş koparmağa

Müstahkem oldı ma'deletünle hisâr-ı şer' Cinânî K.10/5

Nev'îzade Atâyî de şeyhülislâmın adalet köşkünün gölgeliğinin Cebrâil'in kanadından yapıldığını söyleyerek adalet ile din hukuku arasındaki bağı gözler önüne serer. Onun devletinin dergâhını da Ashab-ı Kehf hadisesindeki gibi acizler için sığınılacak bir mağara olarak görmektedir:

Sâye-bân-ı kasr-ı 'adlün şeh-per-i rûhü'l-emîn

Âsitân-ı devletün 'âcizlere kehfü'l-emân Nev'îzade Atâyî K.7/29

Seyyid Vehbî de Şeyhülislâm Paşmakçızade Seyyid Abdullah Efendi'ye sunduğu kasidede adaletiyle ün salmış İran'ın mitolojik kahramanlarından Nûşîrevân'a telmihte bulunur. Şeyhülislâmın adaleti ve bağıışı, bu zamana Nûşîrevân'ın adı ile yiğitliğin adını inşa etmiştir:

'Adl ü 'atâsı eyledi inşa zemâneye

Nûşîrevânun adı ile bir mekiyyenün Seyyid Vehbî K.64/22

Neylî, Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi'yi medhederken onun çare arayanların sığınılacak yeri, arzu ve isteklerinin bağışlayıcısı, adaletle iş gören olduğunu söyler. Onun dergâhı doğruluk isteyenlerin sığınacağı bir yerdir:

Penâh-ı çâre-sâzâ kâm-bahşâ ma'delet-kârâ

Ki dergâhın melâz u mültecâ-yı dâd-ı hâhândur Neylî K.7/21

Haşmet, Hacı Veliyüddin Efendi'ye yazdığı kasidede onun adaletini bir gül bahçesine benzetir. Onun bu bahçesi, yardım rüzgârıyla renklenip güzelliğe erişsin. Makamının olduğu meclise ise sümbül amberden tütsü olsun:

Gülşen-i adli bula revnak-ı bâd-ı tevfik

Bezm-i câhına ola dūd-ı mu'anber sünbül Haşmet K.21/50

2.3. Dinî ve Tarihî Şahsiyetlerle Özdeşleştirme

Şeyhülislâmlar, Osmanlı devletinde din kurumunun başında yer alırlar. Her kararları şeriata uygun olmak durumundadır. En başta Hz. Peygamber'in halifesi konumundadırlar. Bu özellikleri dolayısıyla önceki dönemlerde yaşamış din büyüklerine ve tarihî kişiliklere benzetilirler.

Sehî Bey, Fenârîzade Muhyiddin Çelebi'yi övdüğü kasidesinde medhiyenin sonlarına doğru gelirken onu Hz. Süleyman'a benzetir. Sehî, şanı yüce olan Fenârîzade'yi övmenin haddi olmadığını, edepli davranarak övgüyü sonlandırması gerektiğini söyler. Yaptığı övgüyü, karıncanın Hz. Süleyman'ı vasfetmesine benzeterek budalalıkta bulunduğunu ifade eder:

Edebdür ko ne haddündür o 'âlî-şânı vasf itmek

Süleymân vasfını karınca itmek hod hamakâtdür Sehî Bey K.18/45

Bâkî, Ebussuud Efendi'yi Ebû Hanîfe'ye benzeterek onun ikinci Ebû Hanîfe olduğunu hatırlatır. Erdemli kişiler fazilet içerisinde Ebussuud'un ıyâli, maiyeti olmuştur:

Ebû Hanîfe-i sâni Ebu's-su'ûd ol kim

Fezâ'il içre efâzıl olupdur ana 'ıyâl Bâkî K.21/15

Âşık Çelebi de Fenârîzade Muhyiddin Çelebi'yi Hz. İsa'ya benzetir. Fenârîzade gelmeden önce âlem ölü, halk donuk ve cansız bir haldedir. O, adaletle gelip yetişmiştir. Hz. İsa gibi âlemi ve halkı ihya ederek, onlara hayat vermiştir:

Zihî mu'ciz ki 'âlem mürde halk efsürde olmuşken

İrişdü'n 'adl ile mânend-i 'İsâ eyledün ihyâ Âşık Çelebi K.1/11

Âşık Çelebi'nin yanı sıra başka pek çok şair de şeyhülislâmları Hz. İsa'ya benzetir. Hz. İsa, ölüleri dirilttiği için bu benzerlik ilgisi kurulur.

Âşık Çelebi, Fenârîzade'yi ayrıca yazmaya başladığı ancak tamalayamadığı tefsiri hasebiyle Zemahşerî'yle ilişkilendirmiştir. Onun yazdığı tefsiri, Zemahşerî'nin Keşşâf isimli tefsirine benzetmiştir. Bu tefsir sayesinde Meşârik ile Mesâbih isimli hadis kitapları da anlaşılmalı, anlamları gün gibi ortaya çıkmıştır:

Eger 'ilm-i tefâsîri hadisün olmasa Keşşâf
Meşârikle Mesâbih olmaz idi gün gibi peydâ Âşık Çelebi K.1/18

17. yüzyıl şairlerinden Şeyhî, Şeyhülislâm Yahyâ ile İbrahim Edhem arasında ilgi kurmaktadır. İbrahim Edhem, varlıklı bir hayata sahip iken veya bir padişah oğlu iken tasavvuf yolunu seçerek bundan vazgeçmiştir. Yahyâ'nın zamanı ile Edhem'in zamanı Şeyhî tarafından aynı görülür. Çünkü Yahyâ'nın şeyhülislâm olduğu dönemde balıklar suyun dibine düşen olta iğnelerini geri vermektedir:

Himmetle nola mâhîler düşün sûzenleri
Sâhibine virse İbrâhîm Edhem devridür Şeyhî K.11/14

Nefî, Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi ile Eflâtun arasında ilgi kurmaktadır. Şerif Mehmed, hikmetin ağır giden atının seyisidir. Eflâtun'un onun önünce hızlı ve rahvan giden bir ulak olması, onun şanına yaraşır bir durumdur:

O çâpük-râyiz-i rahş-ı girân-refâtâr-ı hikmet ki
Revâdır olsa Eflâtun önünce peyk-i reh-vârı Nefî K.49/23

Şerif Mehmed Çelebi, huy ve ahlak güzelliği ülkesinin hükümdarıdır. Bu saltanatı ile Fars hükümdarı Dârâ'ya benzemektedir. Gönül ehli olanlar, onun bu vasıflarına bin can ile meftundurlar:

Zihî Dârâ-yı dârü'l-mülk-i hüsn-i hulk u sîret ki
Olur erbâb-ı dil bin cânile meftûn-ı etvârı Nefî K.49/25

Şerif Mehmed Çelebi'nin makamı Cem'in makamıyla özdeştir. O sebeple feleklerin develerinin yularları, onun ikbalinin kılavuzluğuna verilmiştir:

Sadr-ı Cem-pâye ki cemmâze-keşân-ı eflâk
Eylemiş kâ'id-i ikbâline teslîm-i zimâm Nefî K.50/26

Şerif Mehmed Çelebi'nin kahr elinin çarpmasıyla Behram'ın kılıcındaki mücevherler yerlere dökülür. Behrâm, Mars (Merih, Mirrih)'ın diğer adıdır ve eski astoronomi inancına göre feleğin başkomutanıdır. Elinde bir kılıç tuttuğu düşünülür. Behrâm ayrıca Behrâm-ı Gûr olarak anılan İranlı hükümdârlardan birinin adıdır:

Ger dokunsa feleğe sadme-i dest-i kahrı

Dökülürdü yere hep cevher-i tîg-ı Behrâm Nefî K.50/29

Nefî'ye göre Şerif Mehmed Çelebi Hz. Ömer'in adaletine, Hz. Ali'nin ilmine, Aristo'nun hikmetine, Hızır'ın bilgisine, Ahmed'in (Hz. Peygamber'in) yoluna, Hz. İsa'nın nefesine sahiptir:

Ey Ömer-adl ü Ali-ilm ü Aristo-hikmet

V'ey Hızır-dâniş ü Ahmed-reviş ü İsâ-dem Nefî K.51/39

Nefî, Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad'ı överken de benzer bir yola başvurur. Ona göre Mehmed Esad Efendi, Mehdi İsa nefeslidir. Numân ve Hâtem gibi cömerttir. Yüzünün güzelliği Hızır ve Hz. Yusuf ile özdeştir. Eflâtun ve İskender'in büyüklüğüne sahiptir. Huyları Hz. Ali ile Hz. Osman'ın huyları gibidir. Yönetimde Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer gibi davranmaktadır. Hz. Muhammed'in ashabının yolunu takip etmektedir. O, din ehlinin imamıdır:

Mehdî-i İsâ-nefes Numân-ı Hâtem-mekrûmet

Hızır-ı Yûsuf-tal'at Eflâtûn-ı İskender-cenâb Nefî K.55/9

Peyrev-i ashâb-ı Peygamber imâm-ı ehl-i dîn

Haydar-ı 'Osmân-şiyem Sıddîk-ı Fârûk-ıhtisâb Nefî K.55/10

Sehmî, Âhîzade Mehmed Hüseyin Efendi'den elde edeceği feyzi Cemşîd'in kadehine benzetir. Onun tabiatından gelecek feyiz, hidayete erdiren Cemşîd'in kadehi gibidir. O, bununla şuurları saçmaktadır. Sehmî'nin eksik aklı da bu şuurlarını beklemekte, onu talep etmektedir:

Misâl-i câm-ı Cemşîd-i hidayet feyz-i tâbundan

Salur nûr-ı şu'ûrî 'akl-ı kâsır irtiyâd üzre Sehmî K.8/15

Kâmî, Ebezade Abdullah Efendi'yi Efrâsiyâb'a benzettir. Abdullah Efendi'nin yaralayan kalemi ehil olmayan kişiler üzerinedir. O, ehil olmayana kaleminin, bilgisinin, yazdığı fetvaların kudretiyle darbelere uğrattır. Bilginler ise Abdullah Efendi'den lütuf görürler. Yaptığı lütfu asla onların başına kakmaz. Onlara iyiliğini, sessiz, habersiz bir şekilde yerine getirir:

Nâ-ehle kilik-i zahme-i Efrâsiyâbdur

Dânişvârâna lutfını bî-îmtinân ider

Kâmî K.23/14

Seyyid Vehbî, miraciye türünde yazdığı ve Ebu İshak İsmail Efendizade İshak Efendi'yi övdüğü kasidesinde, onun ile Ebû Hanîfe'nin talebesi, hukukçu, müçtehid ve ilk kadilkuzât (kadınların başı) olan Ebû Yûsuf arasında ilgi kurar. Eğer İshak Efendi'nin eserini fıkıh pazarında satılığa çıkarsalar, Ebû Yûsuf can varlığıyla ona alıcı olacaktır. İshak Efendi'nin fıkıhta, Ebû Yûsuf'tan çok daha ileri olduğu bu şekilde ifade edilmektedir:

Nakd-i cân ile harîdârı Ebû Yûsuf olur

Eserin eyleseler sük-ı fekâhetde harâc

Seyyid Vehbî M./30

Seyyid Vehbî, Paşmakçızade Seyyid Abdullah'ı adaletiyle ün salmış Nûşîrevân'a benzettir. Şeyhülislâmın adaleti ve bağıışı, bu zamana Nûşîrevân'ın adı ile yiğitliğin adını inşa etmiştir. Seyyid Abdullah ayrıca adil olması bakımından İskender'e de benzetilmektedir. Hamiyet sahibi bir İskender olan Abdullah Efendi'nin adaletiyle saltanatın halinin sonu övgüye layık oldu:

'Adl ü 'atâsı eyledi inşa zemâneye

Nûşîrevânun adı ile bir mekiyyenin

Seyyid Vehbî K.64/22

Mahmûd oldı 'âkıbet-i hâl-i saltanat

'Adliyle ol Sikender-i sâhib-hamiyyenin

Seyyid Vehbî K.64/23

Neylî, Seyyid Feyzullah Efendi için mersiye türünde yazdığı kasidede, onu Hz. Hüseyin'e benzettir. Feyzullah Efendi, 1703 yılında Edirne olayı da denilen Yeniçeri ayaklanmasında Yeniçeriler tarafından öldürülmüştür. Neylî, bu olay üzerine Feyzullah Efendi'ye mersiye yazmıştır. Mersiyede, Feyzullah Efendi'nin içinde

bulunup öldürüldüğü olaylar Kerbela'ya, kendisi de Hz. Hüseyin'e benzetilmiştir. Onu öldürenler ise Yezid'in izinde gidenlerdir. Feyzullah Efendi'nin yaşadıkları Hz. Fatıma'nın (Betül'ün) çocuklarının mateme düştüğü olay gibidir. Bu olay bütün yaraları tazelemiştir. Resullah'ın ailesinin düşmanları, bu olay ile Yezid'in ruhuna safa vermişlerdir:

Ne vak'adır bu ki mâtem-keşân-ı âl-i Betül
Bunula tazeledi dâğ-ı hasreti hayfâ Neylî K.3/2

Ne vak'adır bu ki a'dâ-yı hânedân-ı Resul
Bununla eyledi rûh-ı Yezîd'e bahş-ı safâ Neylî K.3/3

Neylî, başka bir kasidesinde Feyzullah Efendi'nin Adnân soyundan geldiğini söylemektedir. Seyyid olması, bu ilginin kurulmasında etkilidir. Adnân, Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in soyundandır. Hz. Muhammed ise Adnân'ın soyundandır. Neylî'nin ifadesine göre Feyzullah Efendi, risalet ailesinin gülü, seyitlik bahçesinin başıdır. O, Adnân neslinin kabile bağının çimenini donatan kişidir:

Gül-i âl-i risâlet server-i sebz-i siyâdet kim
Çemen-pîrâ-yı bâğ-ı dūd-mân-ı nesl-i 'Adnândır Neylî K.7/15

Beliğ, İsmail Efendizade Mehmed Esad Efendi ile Hanefî fakîhi ve felsefeci Tûsî arasında ilgi kurmaktadır. Esad Efendi, fazilet ve cömertlik kaynağının efendisidir. Allâme olan Tûsî, ona kıyasla ebced okuyan, okula, okumaya yeni başlayan bir çocuktur:

Cenâb-ı menba'-ı fazl u 'atâ Esad Efendi kim
Yanında tıfl-ı ebced-h'ân olur 'allâme-i Tûsî Beliğ K.3/24

Ebu Bekir Kânî, Reiszade Mustafa Aşir Efendi'yi birçok âlim ve tarihî şahsiyete benzetir. Buna göre Keşşâf isimli tefsirin yazarı âlim Zemahşerî, elde irfan kalabalığının sancağıyla, can verircesine Aşir Efendi'nin bayrağının altına yetişmeye çalışır. O ne kadar büyük âlim olsa da ilim irfanda varmak istediği yer, Aşir Efendi'nin bayrağının altıdır. Râzî, sözlerinin toplanmış halini, kitap olmuş halini görerek onları

över. Örfî, onun edepli şeriatının yanında günahkâr sayılır. Feyzî ise onun marifeti karşısında utanmaktadır. Şâfi'î, onun fazilet kervanına işarettir:

Sancak be-dest-i mahşer-i 'irfân Zemahşerî
Zîr-i livâsına yetişüp cân-sipâr olur Ebu Bekir Kânî K.31/32

Râzî cevâmi 'ul-kelemin görse fahr idüp
Şîrâz mecmû' mü'ellif-i şîrâzedâr olur Ebu Bekir Kânî K.31/39

'Örfî şerî'at-ı edebinde günâhkâr
Feyzî görüp ma'ârifet şermsâr olur Ebu Bekir Kânî K.31/40

Nu'mân-ı Bû Hanîfe eger sâbit eylese
Fazlında Şâfi'î dahî şef'-i katâr olur Ebu Bekir Kânî K.31/41

Sünbülzade Vehbî, Çelebizade İsmail Asım Efendi'yi övdüğü kasidede, onu birçok tarihî şahsiyet ve âlimle ilişkilendirir. O, öyle bir fazilete sahiptir ki, bilginler kapısına iltica etmiştir. İbn-i Hâcib de kapısında bir mülazımdır. O, milletin yardımcısidir. Âlemin şimdiki Beyzâvî'sidir. Hil'at-i beyza'yı (şeyhülislâmlık hilatı) giyebilmesi bundandır. Eflâtûn, onun faziletinin yanında utanmış bir sarhoş olarak kaldı ve Aristo gibi sohbet meclisine heyûlâ (cisimlerin kendisinden evrildiği sayılan ilk madde) getiremez oldu. Eğer o, ilmiyle Hanefî mezhebinin fakîh ve müfessirlerinden olan Ebül'-Leys'i sohbet pençesine alırsa, Gazâlî korku ve dehşetle تنها çöllere düşer. Onun ilmi yanında kimse duramaz:

Ne fâzıl kim mülâzımdır derinde İbn-i Hâcib hem
Fuhûle mültecâ etmiş Hudâ ol bâb-ı 'ulyâyı Sünbülzade Vehbî K.34/13

Mu'in-i millet-i beyzâ vü Beyzâvî-i 'âlemdir
Bu esbâb ile giymiş hil'at-i zîbâ-yı beyzâyı Sünbülzade Vehbî K.34/17

Felâtûn hum-nişîn-i şermsârı kaldı fazlından
Getirmez meclis-i bahse Aristo-veş heyûlâyı Sünbülzade Vehbî K.34/24

Mehâbetle alırsa pençe-i bahse Ebü'lleys'i
Gazâlî bîm ü dehşetden bulur bir deşt-i tenhâyı Sünbülzade Vehbî K.34/26

Sünbülzade Vehbî, Vessafzade (Îrânîzade) Mehmed Esad Efendi'yi makamının yüksekliği sebebiyle Hümâ'ya benzettiği bir beytinde Hz. Peygamber'in amcasıoğlu olan Hz. Cafer'den söz eder. Hz. Cafer, Bi'r-i Maûne savaşında iki kolu kesilerek şehit olmuştur. Kesilen kollarının yerine iki kanat çıktığı ve bu halde cennete uçtuğu rivayet edilmektedir. Bu nedenle kendisine Cafer-i Tayyar denilmektedir. Sünbülzade'ye göre Mehmed Esad Efendi, yüce göklerde olan bir Hümâ'dır. Rüzgârın elinde Cafer-i Tayyar olsa da onun gölgesini bulamaz:

Bir Hümâ-yı evc-i rif'atdır ki bulmaz sâyesin

Olsa da dest-i sabâda Ca'fer-i Tayyâr gül Sünbülzade Vehbî K.38/18

İshak Efendizade Mehmed Şerif Efendi, Sünbülzade'ye göre Murtazâ (Hz. Ali) yaratılışlı, insan ve cinin peygamberi olan Hz. Muhammed namlı, Hz. Osman tabiatlı ve Hz. Ebubekir kerametlidir. İrfan mülkünün sahibidir ve Ebû Hanîfe'nin huyuna sahiptir. İlim erbabının önderidir, İbn-i Hâcib kapıcısı olmaya taliptir. Takvası ve fetvadaki üstünlüğü sebebiyle Şakâyık'ta vasıfları Nu'mân gibi yazılmaktadır. Onun hikmetlerini ne İbn-i Sînâ ne de Eflâtûn bilmektedir. Evveli ve sonrası, Hasan Basri'ye açılrsa, açıklansa elbette beğenilecektir:

Murtazâ-tînet ü hem-nâm-ı Resûl-i Sakaleyn

'Ömerî-haslet ü Sıddîk-i kerâmet- 'unvân Sünbülzade Vehbî K.43/23

Ahmedî-hilkat ü dâna-yı Muhammed-sîret

Bu Hanîfe-şiyem ü mâlik-i mülk-i 'irfân Sünbülzade Vehbî K.43/24

Bâb-ı 'ulyâsı me'âb-ı 'ulemâ-yı a'lâm

İbn-i Hâcib dahi tâlibdir ederse derbân Sünbülzade Vehbî K.43/24

Behce-i ravza-i takvâ vu 'aleyhi'l-fetvâ

Yazılır vasfı Şakâyık'da misâl-i Nu'mân Sünbülzade Vehbî K.43/26

İbn-i Sînâ vu Felâtûn bilemez hikmetini

Re'y-i tedbîrine dem-beste 'ukûl ü ezhân Sünbülzade Vehbî K.43/34

Münkeşif olsa bekâda Hasan-ı Basrî'ye

Vera' u zühdünü elbette eder istihsân Sünbülzade Vehbî K.43/42

Sünbülzade Vehbî'ye göre Esseyid Mehmed Kâmil Efendi'nin sahip olduğu kıymeti Saadeddin, Timur'dan görmemiştir. Sadeddin Taftazanî, Timur tarafından Semerkand'a davet edilen, büyük ilgi ve saygı duyulan bir âlimdir. Mehmed Kâmil Efendi, oldukça kıymetli, kadirşinas bir kişidir. Ona gösterilen kadirşinaslığı Timur, ayağının aksaklığındaki özrü beyan ederek Sadeddin'e göstermemiştir:

Kadr-dânlık cünbişinde 'özü-i leng izhâr edip

Etmedi Tîmûr Sa'de'ddîn'e böyle ihtirâm Sünbülzade Vehbî K.45/26

Meşhûrî, Ârif Hikmet Bey ile Hâtem-i Tay arasında ilgi kurar. Bağış meclisindeki aşırı ilgiyi Hâtem-i Tay görseydi, ona köle olmayı talep ederdi:

Olurdu Hâtem-i Tay bir kulu olmaklığa tâlib

Göreydi bezl-i cûdun böyle fart-ı ihtimâm üzre Meşhûrî K.12/30

Meşhûrî, Ârif Hikmet Bey'in kölelerini ise Kârûn'a benzetir. Ârif Hikmet, eğer kereminin aşırılığıyla bir kölesini zengin yaparsa, kölesi zenginlikte Kârûn ile eşit olur:

Kârûn ile hem-pâye eder fart-ı keremle

Bir bendesini kim ede ağnâ-yı mekârim Meşhûrî K.19/19

Yenişehirli Avnî, Seyyid Mehmed Sadeddin Efendi'nin lütuflarını ve gazabını bir arada anar. Lütfü bereket taşıyan bir buluttur. Gazabı ise bir şimşek kıvılcımıdır. Onun bu gazabı âlemin gül bahçesini ateşe dönüştürür. Lütfü ise Nemrûd'un Hz. İbrahim'i yakmak için tutuşturduğu ateşi serin ve selametli bir hale getirir:

Feyz- ebr-i keremi şu'le-i berk-i gadabı

Ki biri mâye-i cândur biri cânsuz li'âm Yenişehirli Avnî K.28/29

Bu ider hey'et-i gül-zâr-ı cihânı âteş

O ider âteş-i Nemrûd-ı gamı berd ü selâm Yenişehirli Avnî K.28/30

2.4. Refaha Erdiren (İhtiyaç Gideren – Müşkil Çözen)

Padişah olmanın, devlet adamı olmanın gereklerinden biri halkın ihtiyaçlarına cevap vermek, onları refah ortamında yönetmektir. Bu büyüklüğün vageçilmez bir

gereğidir. Şeyhülislâmlar, konumları gereği insanların ihtiyaçlarına cevap vermesi, onlara ihsanlarıyla yardım etmesi gereken ve müreffeh bir ortamı sağlaması beklenen kişilerdir. Onlar gerek ilmi alanda gerek hukuksal alanda insanlara yaşanabilir ferah bir dünya sağlamakla yükümlüdürler. Ayrıca ihsanlarıyla, cömertlikleriyle de insanları maddî olarak sıkıntılardan kurtarması beklenen kişilerdir. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda, şeyhülislâmlar refahı hem maddî hem manevî anlamda sağlamalıdır. Şeyhülislâmlar hem bilgileriyle hem de fetvalarıyla zorlukları çözen, içinden çıkılması güç durumları açıklığa kavuşturan âlimler olarak görülür. Şeyhülislâmlar, mübalağalı bir ifadeyle şairler tarafından yedi iklimin müşkilatlarını çözen kişilerdir.

Nev'îzade Atâyî, Şeyhülislâm Yahyâ için Sohbetü'l-Ebkâr isimli mesnevisinde yazdığı kasidenin art arda gelen üç beytinde, Yahyâ'nın ihtiyaç sahiplerine yardımını dile getirir. Şeyhülislâm burada hem manevî hem de maddî yardımlarla fakirin, muhtacın ihtiyacını gidermektedir. Fakir halk eğer bir sorunun cevabına muhtaç ise, Yahyâ fetvalarıyla bu sıkıntıları giderir. Onun fetvaları, müşkil durumları açığa kavuşturan özellikler taşır. Eğer onun manevî yardımını karıncaya ulaşırsa, aslan postunu karıncadan kurtaramaz. O, hem dervişlerin hem de yoksulların, dilencilerin ihtiyaçlarına cevap verdiği için saygı duyulan muhterem bir kişidir. Kerem etmeyi şevkle semaya konduran Yahyâ'dır:

Olsa muhtaç su'âle fukara

Müşkilin hall ide bir kaç fetevâ Nev'îzade Atâyî SE./28

Himmeti olsa eğer mûra karin

Postın kurtaramaz şîr-i garîn Nev'îzade Atâyî SE./29

Oldı derviş ü gedâ muhteremi

Şevk-ıla koydı semâ'a keremi Nev'îzade Atâyî SE./30

Atâyî, yine Yahyâ için yazdığı başka bir kasidede müşkilleri çözen kişi olarak Yahyâ'yı işaret eder. Şair, kendini sıkıntılarla geçen ömrü yüzünden, alını kırışmış olarak yansıtır. Bu sıkıntıları giderecek, ömre refah getirip alınıdaki kırışığı giderecek kişi ise Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'dir:

Ümîd odur ide çîn-i cebînümüz münhal

Cenâb-ı müftî-i müşkil-güşâyâ yüz sürerüz Nev'îzade Atâyî K.27/8

Âşık Çelebi, Ebussud Efendi'nin muhtaçlara yardım ettiğini söyler. Onun kapısı fakir fukara için sığınılacak bir yerdir. Onun eşiği garibanlar için bir barınaktır:

Fukarâyâ penâh babundur

İşigündür garîb olanlara câ Âşık Çelebi K.2/13

Nef'î, Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi'ye yazdığı kasidede, bütün âlem halkının baştan başa muhtaçlık derdiyle hasta olduğunu söyler. Halkın muhtaçlık derdinin hastalığıyla kıvrandığı bu durumun kurtarıcısı Şeyhülislâm Şerif Mehmed'dir. Zaman bir hastahane, bir şifa kapısı ise Şerif Mehmed'in lütfu da muhtaçlığı gideren, refaha erdiren şefkatli bir tabiptir:

Halk-ı âlem serteser bîmâr-ı derd-i ihtiyâc

Dehr bir dârüşşifâ lutfun tabîb-i mihrîbân Nef'î K.52/42

Şeyhülislam Hacı Abdurrahim Efendi'ye yazdığı kasidesinde Sehmî, onu cömert bir büyük, kıymeti göklerde olan bir güneş olarak över. Bu övgü ifadelerinden sonra onun, manevi yardımlarıyla kimsesizleri maksadına erdirdiğini dile getirir:

Hudâvend-i kerîmâ âftâb-ı âsmân-kadrâ

İderken himmetün her nâ-kesi maksûda îsâlî Sehmî K.4/18

Sıdkî Paşa, Şeyhülislâm Yahyâ'yı övdüğü kasidesinde müşkillerin açıldığı yer olarak, Yahyâ'nın kapısını gösterir. Her kimin bir müşkili varsa, açmak çözmek için başvuracakları yer, onun adalet eşiğidir. Bu yolla onun eşiği tavaf edilen, sa'y edilen bir yer haline gelmiştir:

Her kimin müşkili olsa anı feth eylemeğ

Der-geh-i ma'deletin oldı matâf u mes'â Sıdkî Paşa K. 16/14

Kâmî, zamanın allâmesi olarak niteledirdiği Ebezade Abdullah Efendi'yi, mutlulukla efendilerin gizli, örtülü müşkilatlarını çözen, bu müşkil durumları onlara beyan eden bir kişi olarak gösterir:

'Allâme-i zamâne ki sa 'd ile seyyidün
Ser-beste müşkilâtını hall ü beyân ider Kâmî K.23/9

Neylî, Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi'nin lütuf kapısını, dertlilerin şifa kapısı olarak görür. Hasta gönüllüler, çare arayan kişiler olarak Feyzullah Efendi'nin kapısına varıp ihtiyaçlarını orada gidermek istemektedirler. Bu ise şaşılacak bir durum değildir:

'Aceb mi haste-diller çâre-cûyân olsalar dâ'im
Der-i lutfında kim dârü'ş-şifâ-yı derd-mendândur Neylî K.7/18

Nazîr İbrahim, Paşmakçızade Seyyid Abdullah'ı mutluluk vesilesi olarak gösterir. O, insanlık kaynağıdır. Kişi ona, her halini zarif ve nazik bir şekilde ifade etmelidir. Bunu tasasız, kaygısız yapmalıdır. Halini arz eden herkesi mutlu edecek kişi Seyyid Abdullah'tır. Çünkü o, adeta insanlığın, yiğitliğin, mertiliğin kaynağıdır:

Seni mesrâr ider gam çekme ol kân-ı mürüvvetdür
Ana 'arz eyle her hâlin zarâfetle nezaketle Nazîr İbrahim K.6/9

Meşhûrî, benzer bir ifadeyle Ârif Hikmet Bey'in eşiğine ağlayarak gidenlerin gülücükler saçarak geri döndüğünü şu beyitle dile getirir:

Gelse bir kimse eğer dergehine nâle-künân
Handelerle eder ircaın onun istilzâm Meşhûrî K.11/27

Feyzî Halil Bey, Feyzullah Efendizade Mustafa'nın, gönüllerin derinlerinde yer alan ihtiyaçları yerine getirdiğini, gönülleri avutarak feraha erdirdiğini cömertliğiyle birlikte dile getirir:

Tesliyet-dâr-ı derûn-ı dil-i hâcetmendân
Kâm-bahşâ-yı mühim-sâz-ı hudâvend-i gayur Feyzî Halil K.3/3

Beyânî, Ebu Said Mehmed Efendi'nin her an yaptığı işin cihan halkını refaha erdirmek, onların ihtiyaçlarını gidermek, insanları ihya etmek olduğunu söyler. O, insanların refahını kendisine iş edinmiştir. Onun insanlar için yaptıklarını, bahar aylarında rüzgârın gül bahçesine yapmadığını ifade eder:

Kârı her demde cihân halkını ihyâ etmek

Gülşene fasl-ı bahâr etmeye bu kârı sabâ Beyânî K.7/25

2.5. Eşsiz ve Benzersiz Olmaları

Osmanlı İmparatorluğu göz önünde bulundurulunca vezirler, kazaskerler, müderrisler, kadılar birden çok olmakla birlikte şeyhülislâm, veziriazam ve en önemlisi de padişah tektir. İmparatorluk içinde yegâne makamın sahibi olmak, yegâne bir kişilik, fazilet, bilgi, birikim, nezaket ve merhamet gerektirir. Şairler de şeyhülislâmların bu özelliklerini, eşsiz ve benzersiz olduklarını söyleyerek dile getirmişlerdir.

Nef'î'ye göre Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi gibisi âleme gelmez. Rahimler, soyut ruhlara gebe kalsa bile âlem, o ince, nazik kişiliğin benzerini görmez. Burada Şerif Mehmed Çelebi, yumuşak huylu, merhamet sahibi olmasıyla meleklerle benzetilir. Soyut ruh olarak kast edilen meleklerdir. Rahimler, melekleri taşısı dahi Şerif Mehmed Çelebi gibisini doğuramaz:

Gelmeye âleme bir sencileyin zât-ı latîf

Olsa ger hâmil-i ervâh-ı mücerred erhâm Nef'î K.50/37

Şeyhülislâmlar, nazik, ince kişiliğin yanı sıra fazilet bakımından da benzersiz olmalıdır. Nef'î, yine Şerif Mehmed Çelebi'yi övdüğü bir başka kasidesinde, onun fazilet bakımından da eşsiz ve benzersiz olduğunu söyler. Ona göre felekler döndüğünden beri Şerif Mehmed Efendi'den daha üstün, daha faziletli bir kişi görmemiştir:

Sensin ol fâzıl-i bî-misl ü muâdil ki felek

Görmemiştir dahi devr edeli senden efdal Nef'î K.53/31

Cafer Efendizade Mustafa Sunullah Efendi, Nev'îzade Atâyî tarafından cihanda bir benzeri bulunmayan kişi olarak gösterilir. Dünya ile beden ve Mustafa Sunullah ile can arasında benzerlik kurulur. Can bedende nasıl bir tane ise Mustafa Sunullah Efendi'nin de dünya içerisinde bir tane olduğu muhakkaktır:

Ol ki misli olmaya peydâ cihânda bir dahi

Kim mukarrerdür bedende bir olur elbette cân Nev'îzade Atâyî K.7/13

Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad Efendi de Atâyî tarafından benzersiz bir kişi olarak kabul edilir. Mehmed Esad Efendi, Atâyî'ye göre fazilet tahtına hükmeden bir hükümdardır. Âlem sarayında bu hükümdarın eşi benzeri oturmamıştır:

Ol hüsrev-i serîr-i fezâ'il ki gelmedi

Mânend ü misli bir dahi 'âlem-serâyına Nev'îzade Atâyî K.9/13

Sehmî, Ahîzade Mehmed Hüseyin'in kişiliğini cevhere benzeterек eşsizliğine vurgu yapar. Toprağının sadeliği seçim yapmak için bin yıl dönse, felek bin yıl devr etse dahi, varlık madenine Mehmed Hüseyin gibi cevher gelmez:

Felek zâtı gibi gevher getirmez kân-ı imkâna

Basît-i hâki bin yıl devr iderse intihâb üzre Sehmî K.8/14

Şeyhülislâm Yahyâ'yı övdüğü kasidesinde Râmî, onun gibisinin dünyaya gelemeyeceğini söyler. Ona göre kısır bir ihtiyar olan dünya hamile kalsa da Yahyâ gibisini vücuda getiremez. Kısır bir varlığın hamile kalması imkânsızdır. Yahyâ'nın benzerinin olması da bu şekilde imkân dâhilinde değildir:

Gelmez anun vücûde akrânı

Hâmile olsa zâl-i dehr-i 'akîm Râmî K.14/49

Sünbülzade Vehbî, Çelebizade İsmail Asım Efendi'yi övdüğü kasidesinde onun eşsizliğini hamd ederek dile getirir. Ona göre İsmail Asım Efendi, eşsiz benzersiz bir allâmedir. Felek, kabiliyet erbabına bu vasıflara sahip birini göstermiştir:

Bi-hamdi'llâh felek erbâb-ı isti'dâda gösterdi

Bu evsâf üzre bir 'allâme-i bî-misl ü hemtâyı Sünbülzade Vehbî K.34/11

Meşhûrî, Ârif Hikmet Bey'in eşsizliğini ifade derken onu daha öncekilerle karşılaştırır. Ârif Hikmet Bey'in temiz kişiliğinin benzerinin, ondaki güzelliğın, huyların selef arasında olamayacağını tecâhül-i ârif yoluyla anlatır:

Aceb eslâfda gelmiş görülmüş var mıdır bilmem

Nazîr-i zât-ı pâkin bu mehâsin bu şiyâm üzre

Meşhûrî K.12/41

2.6. Ahlaklı ve Güzel Huylu

İslam dairesinde içtimâî bir düzenin hâkim olduğu Osmanlı devletinde dinî kurumun başında yer alan şeyhülislâmın ahlakî olarak örnek şahıslar arasında yer alması gerekir. Onların sahip olması gereken bu özellikler, kendilerine yazılan kasidelerde dile getirilmiştir.

Sehî Bey, Fenârîzade Muhyiddin Çelebi için yazdığı kasidede, onun ahlak sahibi kişiliğine yer verir. Şair, gönlünün Fenârîzade'nin sahip olduğu vasıfları zikretmek istediğini; ancak onun vasıflarının, ahlakından gelen niteliklerinin sonsuz olduğunu, bunları dile getirmenin olamayacak bir durum olduğunu ifade eder:

Egerçi vasf-ı ahvâlin gönül zikr itmek ister lik

Anun evsâf-ı ahlâkı dinilmez bî-nihâyetdür

Sehî K18/46

Nâ'ilî, Sunizade Esseyyid Mehmed Emin'e yazdığı kasidede, onun ahlaklı kişiliğini, şerefli bir fazilet ve neseple özdeşleştirerek dile getirir. Nâ'ilî'ye göre Mehmed Emin Efendi, ahlakıyla, edebiyle, şerefli fazileti ve soyuyla hem âlemin iftihar kaynağıdır hem de bu yönüyle bütün dünyada tektir:

Ahlâk u edeble şeref-i fazl u neseble

Hem müftehir-i 'âlem ü hem âlemiyânsın

Nâ'ilî K.XXV/33

Nâmî, Muid Ahmed Efendi'yi övdüğü kasidede onun huy ve ahlak olarak vefalı olduğunu belirtir. Ondaki vefalı huy ve ahlak din âdâbının adeta toplandığı yerdir. Feyiz dolu sözleri birer marifet bulutudur:

Hulk u hûy-ı pür-vefâsı hey'et-i âdâb-ı dîn

Güft u gûy-ı feyz-bahşâsı sehâb-ı ma'rifet

Nâmî K.18/19

Nef'î, Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi için yazdığı bahariyede, şeyhülislâmın ahlakını ilkbaharda güzel kokular taşıyan bir esintiye benzeter. Ahlak kokan bu esintiyi anan bir şairin tek düşüncesi ise aktar dükkânın sermayesi olur.

Şairin, ahlakın esintisini anmasıyla fikrinde yer edinen şey bir aktar dükkânıdır, güzel kokulardır:

Nesîm-i nev-bahâr-ı hulkunu yâdetse bir şâir

Olur endîşesi sermâye-i dükkân-ı attârî Nef'î K.49/33

Nef'î, Şerif Mehmed Çelebi'nin tabiatının, huyunun feyiz dolu ab-ı hayat çeşmesi olduğunu ifade eder. Hâlkârî kalemi ise bu çeşmenin oluşudur. Hâlkârî, sulu altınla yapılan gölgeli süslemeye denir:

Çeşme-i âb-ı hayât-ı feyzedur tab'ın nola

Kilk-i halkârî olursa ana zerrîn-nâvdân Nef'î K.52/43

Şerif Mehmed Çelebi'nin ahlakı Nef'î tarafından güzel kokular ve bahar ile ilişkilendirilir. Onun ahlak çimeninin misk saçan güzel kokusunu, baharın anber yayanları koklasa, rüzgâr gül bahçesine ıtır yakmak için lale havanında ham amberi dövmezdi:

Nûkhet-i nâfe-güşâ-yı çemen-i hulkunu ger

Etseler galiye-sâyân-ı bahâr istişmâm Nef'î K.50/30

Itr-sûz olmağ için bezm-i güle dahi nesîm

Hâven-i lâlede sahik etmez idi anber-i hâm Nef'î K.50/31

Kâmî, Ebu Saidzade Feyzullah Efendi'nin ahlakını överken Nef'î'yle yakınlaşır. Eğer Feyzullah Efendi'nin ahlakının kokusu bağa yönelirse körpe gül guncasının dimağı çatlayacaktır. Onun ahlakının güzel kokusu, gül guncasının kokusu ile karşılaştırılır:

Teveccüh eyleyicek bâğa buy-ı hulkından

Dimâğı çatladı gül-gonce-i mutarrânun Kâmî K.20/24

Beliğ, Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi için yazdığı kasidede, onun hayâ ve yumuşak huyluluğunu bahçe içindeki güle, güneşi de kırağıya benzetir. Âlemi elinde tutan, zapteden güneş, o gülü ilgiyle izleyen, ona ilgiyle bakan bir kırağıdır.

Güneş ışıklarının gül üzerine düşmesi hüsn-i tâlille ve güneşin kırağıya benzetilmesiyle sanatlı bir şekilde ifade edilmiştir:

Gül-i hadîka-i hilm ü hayâna şebnem mi

İder be-rişte nigeş âfitâb-ı 'âlem-gîr Belîğ K.6/33

Haşmet, Hacı Veliyüddin Efendi için yazdığı kasidede onun huyunu, meşrebini gül bahçesi ile ilişkilendirir. Eğer gül bahçesi, Hacı Veliyüddin Efendi'nin huyundan feyiz alırsa, bahçedeki sümbüller her bir kadehini kevser lülesi yapar. Gül bahçesinin kokuları, Hacı Veliyüddin Efendi'nin huyu ile benzerlik ilişkisi içinde verilmiş. Ayrıca sümbül kadehe benzetilmiştir:

Meşrebinden alıcak neş'e-i feyzi gülşen

Kıldı her bir kadehin lûle-i kevser sünbül Haşmet K.21/24

Sümbülzade Vehbî, Pirizade Osman Sâhib Efendi'yi överken onun ahlakı ve huyu ile gülü karşılaştırır. Gül, Osman Sâhib Efendi'nin risalet övücünün cömert ahlakıyla ıtrılı, güzel kokulara kavuşmuştur. Gül, ayrıca Osman Sâhib Efendi'nin huyunun güzel kokusuyla meşhur olmuştur. Şeyhülislâmın ahlakı, bunun yanı sıra risalet övücünü taşımaktadır. Şeyhülislâmın, Hz. Peygamber'in halefi konumunda olduğu bu ifadeyle belirtilmektedir. Risalet övücüyü yoğrulmuş olan bu ahlak, cömertlik, eli açıklık gibi vasıflara da sahiptir:

Hulk-ı kerîm-i fahr-i risâletle 'utr-nâk

Buldu şemîm-i hûyu ile iştihâr gül Sümbülzade Vehbî K.37/20

Sümbülzade Vehbî, İshak Efendizade Mehmed Şerif'in ahlakını da güzel kokuya benzettirir. Onun ahlakından yayılan güzel koku, meleklerin meclisine tütsü kokuları saçmaktadır. Dolayısıyla Şerif Mehmed Çelebi'nin ahlakı ile melekler arasında bir bağ kurulmaktadır. Güneş, onun ahlakından yayılan güzel kokunun altın buhurdanı, ay ise gümüş buhurdanıdır:

Bahûr etmekte bezm-i kudsiyâna şemme-i hulkun

Meh ü hurşîd-i devrân sîm ü zerden iki micmerdir Sümbülzade Vehbî K.41/24

Şeyhülislâmların ahlakî özellikleri, huyları yukarıda gördüğümüz örneklerde olduğu gibi daha çok güzel kokularla ilişkilendirilerek verilmektedir. Onların ahlakları, gül gibi, misk, amber gibi, tütsü gibi güzel kokular saçmaktadır.

2.7. Düzen Sağlayıcı

Şeyhülislâmlar, hukuk ve adaletten sorumlu olduklarından düzenin devam etmesi, karmaşanın ortadan kalkması, emniyetin sağlanması gibi meselelerde sistemin önemli bir parçasıdır. Dünyanın veya devletin emin bir yer olması onlara bağlanmıştır. Rüşvet, onların dirayetiyle ortadan kalkmalıdır. Onların düzeni sağlamada gösterdikleri çaba, uğraş şairler tarafından kasidelerde ele alınmıştır.

Nef'î, dünyanın emniyetle dolu bir yer olmasını Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi'nin şeyhülislâm olmasına bağlamaktadır. Onun emniyeti sağladığı bu dönemde, fitnenin olduğu yerler, ancak güzelin kaşının kenarındır. Divan şiirinde sevgilinin kaşları, siyahlığı sebebiyle fitne çıkarıcı bir unsur olarak kullanılır. Nef'î, Şerif Mehmed Çelebi zamanında düzenin sağlandığını, fitnenin sadece güzellere yazılan şiirlerde, güzellerin kaşlarının kenarında kaldığını söylemektedir:

Şöyle pür-emn oldu devrânında dünyâ ki senin

Cây-ı fitne kûşe-i ebrû-yı dilberdir hemân Nef'î K.52/39

Sehmî, Şeyhülislâm Yahyâ'nın donmuş bir kalıp hâlini alan bu düzende cisimleşmiş bir ruh olduğunu söyler. Dünya, zaman donmuş, ruhsuzlaşmışken Yahyâ varlığıyla ona ruh olmuştur. Sabrın eseri, kaynağı da Yahyâ'dır. Aman dileyenlerin emniyeti Yahyâ sayesinde olmaktadır:

Füsürde kâleb-i devrân ol rûh-ı mücessemsin

Ki âsâr-ı sebât u bâ'is-i emn-i amânîdür Sehmî K.3/20

Seyyid Vehbî, Ebu İshak İsmail Efendizade İshak Efendi'nin rüşveti ortadan kaldırdığını iki beyitle dile getirir. İshak Efendi, rüşveti eleştirmiş ve alay ile uzaklaştırmıştır. Onun devrinde rüşvet kalmamıştır, rüşvetin sözü dahi edilememektedir. Vehbî, bu durumda, rüşvetin bari şairlerin yazdıkları şiirler karşılığında aldıkları hediyeler seviyesinde kalmasını ve şairlerin övgü şiirlerini yazabilmesini arzulamaktadır:

Rişveti hezl ü tehekkümle idüp tard didün
Nereden geldün ise turma heman hoş geldün Seyyid Vehbî K.65/35

Rişvetün bâri kelâmiyyesi makbul olsa
Dese řâ'irlere ey ehl-i beyân hoş geldün Seyyid Vehbî K.65/36

Seyyid Vehbî, Paşmakçızade Seyyid Abdullah'a yazdığı kasidesinde, Kayseri halkını şikâyet etmektedir. şikâyetini dile getirirken Seyyid Abdullah'ın düzeni sağlamasını, emniyeti tesis etmesini kasidenin birçok beytinde dile getirmektedir. Buna göre Kostantiniye beldesinin düzen mayası Seyyid Abdullah Efendi'dir. Onun zamanında zararlı durumların def edildiği, hafiyelerin kötülüklerine tedbir bulunduğu apaçık ortadadır. Allah bilir ki din ve devleti sağlamlaştıran odur. Bu durum, bütün temiz yaratılışlı kişilerce de bilinmektedir. Devlet kurumlarının düzen şirazesi Abdullah Efendi'dir. O meşihata geçtiğinden beri insanlar arasındaki düzen, süslenmiş yollara dönüştü. Onun gelişiyle bütün şerler hayra, mutluluğa evrildi. Belalar ise şevke dönüştü. Fesat ehlini yok eden yine odur. Onun kutlu bahtı sayesinde azgınlık, haksızlık edenlerin ismi dahi kalmamıştır. Onun kılıcı sayesinde, haydutların çürük vücutları, devletin eteğinden dökülmüş; devletin eteği bu sayede pak ve temiz hale gelmiştir:

Ey mâye-i nizâmı bilâdun 'ale'l-husûs
Dârü'l-hilâfa belde-i Kostantiniyye'nün Seyyid Vehbî K.64/7

Oldı celî zemânedede def'-i mazarratı
Tedbîrün ile nice şürûr-ı hafiyyenün Seyyid Vehbî K.64/9

Te'yîd-i mülk ü dîne sebebsin Hudâ 'alîm
Ma'lûmudur bu cümle tıbâ'-ı safiyyenün Seyyid Vehbî K.64/11

Şîrâze-i nizâmısın eczâ-yı devletün
Mecmû'a-i kemâli sıfât-ı seniyyenün Seyyid Vehbî K.64/12

Teşrîf itdi idelü taht-ı hilâfeti
Oldı nesâk-tırâzı nizâm-ı beriyyenün Seyyid Vehbî K.64/21

Şûr u şürûrı sûr u sürûr itdi makdemi

Şevka temessülin hele gördün beliyyenüm Seyyid Vehbî K.64/24

Lâ-siyyemâ izâle-i ehl-i fesâd ile

Tâkına asdı tîği simâk-i semiyenün Seyyid Vehbî K.64/25

Minnnet Hudâ 'ya yâri-i baht-ı sa'îd ile

Kalmadı nâm u şanı şerâr-ı bağıyyenün Seyyid Vehbî K.64/26

Pâk oldu âb-ı seyf ile dâmân-ı mülkden

Çürük vücûdı bunca nüfûs-ı şakiyyenün Seyyid Vehbî K.64/27

Neylî, Seyyid Mehmed Feyzullah'ın âlemin düzenini tesis etmeyi gece gündüz kendine iş edindiğini söyler. Sabah akşam Feyzullah'ın düşüncesi, endişesi din ve doğruluk, barış, huzur olmuştur:

Nizâm-ı 'âlem idi rûz u şeb heme kârı

Salâh u dîn idi endişesi sabâh u mesâ Neylî K.3/8

Feyzî Halil, Feyzullah Efendizade Mustafa'nın hak ile batılı ayırdığını ifade eder. Eğer Allah, Mustafa Efendi'yi fetva makamına memur kılmasaydı hak ile batıl ayrılmazdı:

Hakk ile bâtil olur muydu cihânda tefrik

Emr-i fetvâya seni itmese Mevlâ me'mûr Feyzî Halil K.3/22

Sünbülzade Vehbî, İshak Efendizade Mehmed Şerif Efendi'nin şeriat düzenini sağlamak için kadılığın veya mahkemenin kapısına levha astığını söyler. Mehmed Şerif Efendi, bir hüküm vermiştir. Bu hükme göre şeriata muhalif olmaya kim cesaret ederse, mahvedilecek, yok edilecektir. Bu hüküm, sözde kalmamış, Mehmed Şerif Efendi, bunu celî hat ile yazarak mahkemenin kapısına asmıştır. Bilindiği gibi celî hat, normal sülûs yazının yaklaşık dört kat büyüklüğünde yazılıp cami, türbe vb. gibi yerlerin kitabe ve levhalarında kullanılmaktadır:

Kazâ bâbında bu hükmü celî hattıyla yazmış kim

Hilâf-ı şer'e her kim cür'et eylerse müdemmerdir Sünbülzade Vehbî K.41/28

2.8. Himmet Sahibi

Himmet, sözlükte “*gayret etme, çalışma, çabalama*”¹⁵⁸ veya “*meyil, istek, arzu, azim*”¹⁵⁹ olarak tanımlanır. Himmet tasavvufta, gönlün bir amaç doğrultusunda yönlendirilmesi olarak kabul edilir. Mürşidin manevî yardımına da himmet denir.¹⁶⁰ Tasavvufta ayrıca “*Bir kemal halini veya diğer bir şeyi elde etmek için bütün ruhani güçleriyle birlikte kalbin Hakk’a yönelmesi... Ermiş kişilerin maksadı hâsıl eden, iş bitiren ve dilediklerini yerine getiren manevi güçleri*”¹⁶¹ şeklinde de tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda himmet, kişinin doğruya ulaşması için manevî gayreti olarak izah edildiği gibi, bir din büyüğünün, evliyanın veya mürşidin manevî gücü ve yardımı olarak da kabul edilmektedir. Divan şairleri, yardımlarını beklediği kişilerin himmetini yani manevî desteğini dilemektedirler. Aşk konulu şiirlerde himmeti beklenen kişi daha çok, sevgilidir. Kaside gibi övgü şiirlerinde ise manevî yardımı, desteği istenen kişi övülendir. Şeyhülislâmlar, konumları itibariyle kendisinden yardım beklenen din büyükleridir. Şairler, içine düştükleri sıkıntılardan kurtulmak için şeyhülislâmlardan yardım istemişlerdir. Bu yardım istekleri maddî olarak da görülür. Şeyhülislâmların himmetleri beyitlerde fazilet, cömertlik, bağış yapma, lütufta bulunma gibi nitelikleriyle birlikte anılır.

Nazîr İbrahim, Paşmakçızade Seyyid Abdullah Efendi’ye yazdığı kasidede, onun himmetiyle dert sahiplerine yardım ettiğini söyler. Seyyid Abdullah’ın basit bir himmeti bile, dert düşkünlerini dertlerinden kurtarıp mutluluğa, sevince erdirmektedir. Onun himmet eden bir kişi olduğunu bütün cihan bilmektedir. Çünkü o, iyilikleriyle, cömertliğiyle dünyada şöhret bulmuştur:

Bir ednâ himmetiyle derd-mendânı ider mesrûr

Cihânda şöhreti zîrâ ki cevdetle sehâvetle

Nazîr İbrahim K.6/7

Nâ’îlî, Mehmed Bahâyî Efendi’ye yazdığı kasidesinde onun himmetini bir mimara benzeter. Onun himmet mimarında öyle bir kudret vardır ki denizlerin olduğu

¹⁵⁸ Devellioğlu, a.g.e., 371.

¹⁵⁹ Erişim: Mehmet Demirci, “Himmet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, [https://islamansiklopedisi.org.tr/himmet], (Erişim: 05.06.2019).

¹⁶⁰ Pala, “Himmet”, a.g.e., 221.

¹⁶¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2005, 170.

bölgede, karşıya geçmek isteyenler için yapılması gereken köprünün, kemerin kurucusu, bânîsi olur:

Mi'mâr-ı himmetinde var ol iktidâr kim

Bahr-ı muhîte bânî-i tâk-ı ubûr olur Nâ'ilî K.XXIV/11

Haşmet, Hacı Veliyüddin Efendi'nin himmetini bağ ile ilişkili olarak dile getirir. Eğer sümbül, Veliyüddin Efendi'nin himmet kapısının bağından bir feyiz alabilirse, boyunu hurma fidanının boyundan daha yüce hâle getirecektir:

Bâg-ı dâd-ı himemden alabilse bir feyz

Nahl-i hurma-veş eder kaddini ber-ter sünbül Haşmet K.21/22

Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi, Feyzî Halil Bey'e göre himmetiyle istek köşkünü imar edecek kişidir. Onun cömertlik mimarı olan eli eğer himmet ederse, tek bir işaretle istek köşkünü kuracak, imar edecektir. Mustafa Efendi'nin himmeti, kerem sahibi bir mimarın eline benzetilmiştir. O mimarın inşa edeceği bina ise, arzu köşküdür. İnsanların arzuları, onun himmet eliyle yerine gelebilmektedir:

Dest-i mi'mâr-ı kerem-sâzun iderse himmet

Kasr-ı kâmi bir işaretle idersin ma'mûr Feyzî Halil K.3/28

Haşmet de Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi'nin himmetini dile getirir. O da himmeti el ile benzerlik ilişkisi içinde kullanır. Mustafa Efendi'nin himmeti derya kadar, deniz kadar bol olan bir eldir. Dünyanın eteği ve cebi, istek cevheriyle dolsun. Çünkü Mustafa Efendi'nin bağıışı derya kadar olan himmet eli, mücevher saçmaktadır:

Pür etsin cevher-i maksûd ceyb ü dâmen-i dehri

Kef-i deryâ-nevâl-i himmetin gevher-nisâr olsun Haşmet K.18/6

Sünbülzade Vehbî, hem Çelebizade İsmail Asım Efendi'ye hem Pirizade Osman Sâhib Efendi'ye hem de Vessafzade (İrânîzade) Mehmed Esad Efendi'ye yazdığı kasidelerinde onların himmetini dile getirir. İsmail Asım'ın himmeti, efsanevî varlıklarla benzerlik ilişkisi içinde anılır. Onun himmetinin yüceliği, yüksek Kaf dağının zirvesine kadar ulaşmıştır. Onun bu yüce himmeti, Anka'nın kanatlarını felek dergâhına süpürge yapmaktadır. Efsanevî Anka kuşu, çoğu zaman devlet kuşu, talih

kuşu olarak kabul edilmektedir. Bu kuşun kanatları, İsmail Asım Efendi'nin himmeti yanında ancak bir süpürge seviyesindedir:

'Ulüvv-i himmetin kûh-ı bülehd-i Kâf ile hem-ser

Felek dergâhına cârüb eder şehbâl-i 'Ankâ'yı Sünbülzade Vehbî K.34/35

Pirizade Osman Sâhib Efendi'nin himmeti ise bir taca benzemektedir. Bu taç, başı dönen felekte güneşin tekme yemiş kafasına takılsa yeridir. Onun himmet tacı, felekte bütün dünyayı ısıtan, yaşam kaynağı olan güneşin başına takılmaya layıktır:

Himmeti iklîlinin ser-geştesi eflâkde

Olsa lâyıkdır leked-kûb-ı kafâ-yı âfitâb Sünbülzade Vehbî K.35/32

Vessafzade Mehmed Esad Efendi'in himmeti ise Sünbülzade tarafından ilkbahara benzetilir. Onun yeni bir bahar olan himmeti, cihanın güzelliğini artıran, göz alıcı bir özelliğe sahiptir. Onun himmetine kavuşan gül, artık kurumuş yapraklarını ağaca dönüştürebilecektir:

Nevbahâr-ı himmetindir revnak-efzâ-yı cihân

Ba'd-ez-în her berg-i hüşkün eylesin eşcâr gül Sünbülzade Vehbî K.38/27

Şeyhülislâm Yahyâ'nın himmet damlaları, Nev'îzade Atâyî'yi kadehi kıskanmaya itmiştir. Atâyî, bir kadeh olmayı ve Yahyâ'nın himmet damlalarının kendine dökülmesini arzulamaktadır:

Cür'a-i himmet-i Şeyhü'l-İslâm

Tab'ımı eyledi reşk-âver-i câm Nev'îzade Atâyî SE./38

2.9. Hamilik

Şairler devlet büyüklerini bir velinimet olarak görmektedir. Çünkü onlar, şairlere bağışlar yapmakta, ihsanlarda bulunmaktadır. İlimin ve sanatın sürekliliği için devlet büyüklerinin yardımı gerekmektedir. Onlar da kendilerinden bekleneni yerine getirmekte, ilim ve sanat erbabını desteklemektedirler. Bu hususlar, şeyhülislâmlar için yazılan kasidelerde dile getirilen başka bir unsurdur.

Şeyhülislâmın velinimet olmalarında değinilen beyitlerde, onların ayrıca faziletli olmaları, ilim sahibi olmaları gibi özellikleri de dile getirilir.

Kendisi de şeyhülislâm olan Esad, Paşmakçızade Abdullah Efendi için yazdığı kasidede, onun âlemin velinimeti olduğunu dile getirir. O, âlemin velinimeti olmasının yanı sıra, himmeti olan gayretli, faziletli ve şerefli bir kişidir. Çok ağır olan kıymetli incidir. İffetin ve ilmin kaynağı Abdullah Efendi'dir:

Veliyy-i ni'met-i 'âlem hümâm ü fâzıl u eḫham

Le'âlî-i girân-mikdâr 'ilm ü 'iffetin kânı

Şeyhülislâm Esad K.8/24

Haşmet'in şeyhülislâmın velinimet olmasının ve ihsanlarının sayesinde, kadeh ehlinin kadeh çekmeyi bırakarak tespih çekmeye başladıklarını ifade eder. O, ihsan kıblesinin velinimetidir. İnsanlar, onun sayesinde güzel zikir dualarıyla tespih çekmektedir:

Bir veliyyü'n-niam-ı kible-geh-i ihsânın

Vird-i ezkâr-ı cemîliyle olur sübha-keşân

Haşmet K.20/21

Haşmet'e göre Hacı Veliyüddin Efendi asrın şeyhülislâmıdır. O, Haşmet'in velinimetidir. Fetva üzerine kondurduğu imzası ise bir sümbüle benzemektedir:

Şeyhu'l-islâm-ı asr yanî veliyyü'n-niamım

Zîr-i fetvâdaki imzâsına benzer sünbül

Haşmet K.21/20

Cinânî, Çivizade Hacı Mehmed Efendi için yazdığı kasidede, onun ilim ehline sahip çıkarak onları tehlikelerden kurtardığını ifade etmektedir. O, ulu emir olan işin başına geçtiğinden beri, yani görev üstlendiğinden beri ilim ehline sahip çıkmış, onları tehlikelere karşı korumuştur:

Hatardan halâs itdi erbâb-i 'ilmi

Olaldan bu emr-i hatîre mübâşir

Cinânî K.4/28

Seyyid Vehbî, Ebu İshak İsmail Efendizade İshak Efendi'nin meşihata gelmesine yazdığı kasidede, ilim sahiplerinin İshak Efendi'nin şeyhülislâm olmasından dolayı duydukları sevinci de dile getirir. Onun meşihata gelmesiyle ilim

erbabı, makamını tebrik ederek hoş geldin demişlerdir. Onların sevinci, İshak Efendi'nin ilim ehline sahip çıkan bir isim olması nedeniyledir:

Bir geliş geldün efendüm ki kulûb-i 'ulemâ

Didiler câhunı tebrik-künan hoş geldün Seyyid Vehbî K.65/16

2.10. Kozmik Unsurlarla Benzerlik

Kozmik âlem, divan şairleri tarafından çeşitli benzetmelerle işlenmiştir. Gökyüzü ve unsurları divan şiirinin her döneminde ilgi çekmiştir. Şairler, yazdıkları hemen hemen her şiirde, bu unsurları kullanmıştır. Gökyüzü, yüksekliği ve yüceliği sebebiyle kimi zaman sevgilinin veya övülen kişinin makamı olarak düşünülmüş; uğursuz olduğu düşünülen unsurları ise rakîp veya sevilmeyen diğer tiplerle özdeşleştirilmiştir. Kozmik âlem, şairlerin tahayyülünde, dönemin astronomi bilimiyle paralel bir seyir izlemiştir. Dönemin astronomi bilim ve inancına göre; “*Güneşin dünya çevresinde döndüğüne inanan eski astronomi âlimleri, güneşin bu seyri esnasında 12 eşit dilimden geçtiğine inanmışlar ve her dilime bir ad vermişlerdir. Bu adlar o dilim içindeki takımyıldızlara istinaden konulmuştur. Nitekim modern astronomi ilmi de zoydak üzerinde on iki takımyıldızın olduğunu kabul eder. İlm-i nücum ile ilgilenenlere göre her insan bir yıldızın tesirindedir. Bu yıldız o kişinin doğduğu zamanda güneşin, içinde bulunduğu burçtadır. Yıldızlar insanların duygu, ahlak, huy ve sıhhatleri üzerinde etkili olurlar. Her biri ayrı özellik arz ederler. İnsanlar da burçlarına göre iyi-kötü, cimri-cömert, şanslı-şanssız, esmer-sarışın vs. olurlar. Eskiler bu hususta üstükapalı bir yığın eser vücûda getirmişlerdir. ‘Yıldızı barışmak, yıldızı sönmek’ gibi deyimler buradan kalmaz. On iki burç şunlardır: Hamel (koç), sevr (boğa), cevzâ (ikizler), seretân (yengeç), esed (aslan), sünbüle (başak), mizân (terazi), akrep, kavs (yay), cedy (oğlak), delv (kova) ve hût (balık).”¹⁶² Bu astronomi anlayışına göre, dünya kainâtın merkezindedir. Dokuz kat gök ise onun üzerinde soğan gibi üst üste geçmiştir. Yedinci gök katına kadar her gök katında birer seyyâre bulunur. Sekizinci gök katında sabit yıldızlar ve burçlar vardır. Dokuzuncu gök katında ise bir şey yoktur; orada hiçbir yıldız veya başka bir şey olmadığından Çarh-ı Atlas (Atlas göğü) olarak adlandırılır. Yedinci gök katına kadar yer alan*

¹⁶² Pala, “Burc”, a.g.e., 86.

seyyâreler ise sırasıyla şöyledir: Ay, Utarit (Merkür), Zühre (Venüs), Güneş, Mirrîh (Mars), Müşteri (Jüpiter), Zühal (Satürn). Seyyârelerin huy, ahlak, duygu, düşünce, sağlık üzerine etkileri olduğu düşünülür. Ayrıca Güneş göğün sultanı, Ay bu sultanın veziri, Utarit kâtibi, Mirrîh başkomutanı, Müşteri kadısı, Zühal hazinedâr ve bekçisi, Zühre de oyuncu ve çalgıcısı olarak düşünülür.¹⁶³ Şeyhülislâmlara yazılan kasidelerde, onların makamlarının, rütbelerinin yüceliği, yüksekliği söz konusu edilerek, bunlar kozmik âlem unsurlarıyla özdeşleştirilir.

Bâkî, Ebussuud’u yıldızlar ile ilişkilendirir. O adaletli, dengeyi gözeten bir kişidir. Yıldızlar içinde Ülker gibi nizamla, dengeyle hareket eder. Onun hükmünün zamanında herhangi bir bozgunluk, vebal ortaya çıkmaz. Burada âlimler yıldızlara, Ebussuud ise yıldızlar içinde Ülker’e benzetilmiştir:

Nücûm içinde Süreyyâ terâzû ile yürür

Ki sâdır olmaya eyyâm-ı devletinde vebâl Bâkî K.21/19

17. yüzyılda yaşamış olan Şeyhî, memduhunun dergâhının çok yüce olduğunu ifade eder. Onun dergâhı o kadar yücedir ki, felekler onun ayağının altındaki dokuz katlı bir merdiven hükmündedir:

Ya ‘ni dergâh-ı Hüdâvend mu ‘azzam ki felek

Zîr-i pâyında dokuz pâyeli bir süllem olur Şeyhî K.10/11

Şeyhî, ayrıca Şeyhülislâm Yahyâ döneminin daha önce görülmediğini ifade eder. Feleğin gözü insanlık tarihinden beri onun gibi melek yaradılışlı, Müşteri çehreli birini görmemiştir. Müşteri yani Jüpiter, feleklerin kadısı olarak düşünülür. Şeyhî de şeyhülislâm olması hasebiyle Yahyâ’nın yüzünü Jüpiter’e benzetmektedir:

Devr-i âdemden beri görmüş degül çeşm-i felek

Müşterî tal ‘at melek haslet bir âdem devridür Şeyhî K.11/9

¹⁶³ Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı’nın Tahlili*, MEB Yayınları, İstanbul, 1996, 427 - 479.; Harun Tolasa, *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, 401 – 424.; Pala, “İlmü’n-nücüm”, age., 243; a.y., “Zühâl”, age., 507; a.y., “Zühre”, age., 507.; Halûk İpekten, *Nâ’îli Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, 104 -105.

Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi'nin görüşleri Nef'î'ye göre Müşteri, kalemi Utarit, eserleri Güneş'tir. Müşteri'nin kadı, Utarit'in kâtip, Güneş'in de sultan olarak tahayyül edildiği düşünülürse, bu benzetmelerin yerinde yapıldığı fark edilecektir. Gökyüzü çok hassas bir düzene sahiptir. Şeyhülislâmın ihtiyatı, tedbiri de göğün bu hassas düzeni gibidir. O, işlerini, kadılığa uygun olarak yürütmektedir. Hükümleri ise gökyüzü gibi sarsılmaz ve yerindedir:

Müşterî-re 'y ü utârid-kalem ü mihr âsâr

Arş-temkîn ü kazâ-temşiyet ü çarh-ahkâm Nef'î K.50/23

Nef'î'ye göre Şerif Mehmed Çelebi, makam ülkesinde felekler gibi sağlam bir dayanak, cihana adaletle hükmeden bir yönetici olmuştur. Lütuf mülkünde oturmuştur. Gezegenler onun maiyeti, ay ise kölesi durumundadır:

Kişver-i câha cihân-dâver-i gerdûn-mesned

Mülk-i lutfâ şeh-i meh-çaker-i seyyâre-haşem Nef'î K.51/19

Nev'îzade Atâyî, Şeyhülislâm Yahyâ'nın ilim irfân memleketinin hükümdarı olduğunu belirtir. Bundan dolayı Zühal onun kapısında zavallı bir köle, bekçi olmaya layıktır. Zühal, eski astronomi inancına göre, göğün bekçisi olarak tahayyül edilmektedir:

O şeh-r-yâr-ı memalik-sitân-ı dâniş kim

Revâdur olsa derinde Zühal kemîne-gulâm Nev'îzade Atâyî K.10/18

Yahyâ ayrıca Atâyî'ye göre mertebesi Zühal'e ulaşan bir güneştir. Onun sofrası dökülse, balık ve yengeç (balık ve yengeç burçları) o sofradan dökülen ekmek kırıntılarına tamah ederler:

Hurşîd-i Zühal-mertebe kim h'anı dökilse

Nân rîzeleri tam 'a-ı hût u seretândur Nev'îzade Atâyî K.11/24

Kâmî, Seyyid Feyzullah Efendi'nin rütbesinin yüceliği karşısında göğün en yüksek noktasının dahi alçak, aşağı kaldığını ifad eder. Yeryüzü onun makamının yüceliği dolayısıyla gökyüzüne karşı övünür. Feyzullah Efendi'nin makamının yüksekliği bu tezat ilişkisi içinde belirgin kılınmaya çalışılır:

Rif'at-i rütbesine evc-i felek oldı hazîz

Âsmâna bu tarîk ile ider fahr zemîn

Kâmî K.21/4

Feyzullah Efendi'nin rütbesinin bulunduğu alana felekler yükselmek istemektedir. Ancak bu mümkün değildir. Çünkü kehkeşân, felek atının ayağını bağlamıştır. Felek teraziye vursa, kendisi de Feyzullah Efendi'nin makamına eşdeğer olduğuna razı olmaz. O, hak ile batılı ayıran şeriatın makamında yer almaktadır:

Rütbe-i sahnına sanma yanaşur esb-i felek

Kehkeşân urdı anun pâ-yına pâ-bend-i metîn

Kâmî K.21/9

Ursa mîzâna felek kendi de râzı olmaz

Ki müsâvîsi ola menzilet-i şer'-i mübîn

Kâmî K.21/10

Ebu Bekir Kânî, Reiszade Mustafa Aşir Efendi'yi övdüğü kasidesinde kozmik unsurları kullanır. Sa'd, yani kutluluk onun kapısında mülâzım, nahs yani uğursuzluk ise meclisinde hizmetkârdır. Müşteri (Jüpiter), kutlu seyyare; Zühal (Satürn) ise uğursuz seyyare olarak düşünülür. Mustafa Aşir Efendi'nin kapısında feleğin kadısı olan Jüpiter bir mülâzım, meclisinde feleğin bekçisi olan Satürn ise hizmetkârdır:

Sa'd olmasa derinde mülâzım olurdu nahs

Rûh-ı 'isâm-ı bezmine hüdmet-güzâr olur

Ebu Bekir Kânî K.31/31

Sünbülzade Vehbî, Çelebizade Asım İsmail Efendi için yazdığı kasidede kozmik unsurları kullanan diğer bir şairdir. Asım İsmail Efendi'nin yaklaşan kutlu yıldızı, Ülker yıldızının gözlerini, yüce gökyüzünde mutlulukla ışık saçır hale getirmiştir. Ülker yıldızı, onun kutlu yıldızı sayesinde göğün en yüksek yerinde parlamaktadır:

Şerefle kevkeb-i sa'd-iktirânı burc-ı rif'atde

Fürûg-efşân-ı es'âd eylemiş çeşm-i Süreyyâ'yı

Sünbülzade Vehbî K.34/19

Pirizade Osman Sâhib Efendi de Sünbülzade tarafından övülürken kozmik unsurlar ile Osman Sâhib'in cömertliği arasında ilgi kurulur. Sünbülzade, eğer ay nurunu, ışığını güneşten bir ihsan, bağış olarak almasaydı memduhunu nurlu güneşe

benzetebileceğini söyler. Ancak güneşin aya olan ihsanı geçicidir. Osman Sâhib'in cömertliği, bağışı ise süreklidir:

Belki mihr-i enveri teşbîh ederdim tab'ına

Olmasaydı 'âriyet mâha 'atâ-yı âfitâb Sünbülzade Vehbî K.35/22

2.11. Azamet Sahibi

Azamet; büyüklük, ululuk, yücelik olarak bilinmektedir. Azametli; ihtişamlı, büyük, muhteşem olarak tanımlanır. Şeyhülislâmlar, konumları gereği azamete sahip olması gereken kişilerdir. Verdikleri kararlarla büyüklüklerini gösterirler. Şeriata uygun olmayan haller karşısında azametlerini kahr, hiddet ve gazap olarak uygularlar. Düzeni bozanlar, onların azametleri karşısında korkmalıdır. Kasidelerde şeyhülislâmların azametleri de bu vesilelerle dile getirilir. Bu bağlamda azametle beraber celal kavramı da kullanılır. Kendisinden daha çok lütuf beklenen, yardımı istenen şeyhülislâmların azametini, kahrını genellikle Nef'î dile getirir.

Nef'î, Şerif Mehmed Çelebi'nin celal sahibi olmasını makamı ile ilişkilendirir. Uzak boşlukta devreden gökleri görenler, şeyhülislâmın celal dergâhının tozlarını kasırga sanırlar. Onun celal ile hükmettiği dergâhının tozları, uzaydaki gezegenlerin dönüşüne, devretmesine benzetilmiştir:

Sanırlar girdbâd hâk-ı dergâh-ı celâlidir

Fezâ-yı lâ-mekân içre görenler çarh-ı devvârı Nef'î K.49/38

Nef'î, Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad'ın hiddetini söz konusu eder. Eğer rüzgârın huyu Mehmed Esad Efendi'nin azminin hiddetinden bir iz bulursa, artık sert ve sağlam dağlar sineğin kanadının esintisini dahi zapt edemeyecektir. Mehmed Esad'ın hiddetli azameti, dağ ile sinek kanadının esintisi arasında yapılan bir karşılaştırma ve mübalağa sanatı ile gözler önüne serilmektedir:

Bulsa ger hiddet-i azminden eser tab'-ı hevâ

Bâd-ı perr-i megesi sedd edemez kûh-ı hadîd Nef'î K.54/32

Mehmed Esad Efendi'nin kahr ve gazabının kuvveti eğer söğütten hançerin başı üzerinde büyüyüp genişleyecek olsaydı çeliğin dilini parçalara ayırırdı. Onun

kahr ve gazabı, çelikten daha serttir. Söğüt ağacından yapılan bir hançerin üzerine kahrı ve gazabı düşerse, o hançer, çeliği dahi parçalayacak kadar serttir:

Olsa ger nâmiyede kuvvet-i kahr u gazabı
Çâk ederdî dil-i pûlâdı ser-i hançer-i bîd Nef'î K.54/34

Mehmed Esad Efendi'nin kahrını, Nef'î tarafından ateşe de benzetilmektedir. Eğer onun kahrının harareti ateşin tabiatına takviyede bulunursa, denizin dibindeki mermerin dilini tutuşturur. Ateş, onun kahrının yanında sönüktür. Onun kahrından takviye bulan ateş, denizin dibinde bile sönmeyecektir. Nef'î, şeyhülislâmın kahrını dile getirirken tezat sanatına sık sık başvurmuştur. Yukarıdaki örnekte söğüt ağacı ile çelik tezatını kullanan şair, burada da deniz (su) ile ateş tezatını kullanmaktadır:

Verse tab'-ı âteşe ger tâb-ı kahrı takviyet
Ka'r-ı deryâda dil-i hârâdan eyler iltihâb Nef'î K.55/19

Mehmed Esad Efendi'nin azametinin ve yüksek mevkisinin ülkesi; kenarı, ucu bucağı olmayan bir mülktür. Azametiyle büyük olan bu mülkü, kaderin habercisi aşmak için acele etmektedir:

Kişver-i câh ü celâlidir o mülk-i bî-kerân
Ki anı tayy etmeğe peyk-i kader edip şitâb Nef'î K.55/31

Nef'î, şeyhülislâmın saldığı korkudan söz eder. Zamanın uğursuz olarak nitelendirildiğı beyitte, şeyhülislâm din yolunda dosdoğru ilerleyen övülmüş bir kişi olarak gösterilir. Onun saldığı korku ile uğursuz zaman kendisine muhalefet edemez:

Sütûde râst-rev-i râh-ı dîn ki havfinden
Ana muhâlefet etmez zamâne-i vârûn Nef'î K.58/23

Nef'î, şeyhülislâmın kahrını, teşhis sanatı ve rüzgâr - dağ tezatıyla ifade etmektedir. Eğer şeyhülislâmın kahrı pazusundaki kuvvet, şiddetle esen rüzgârda olursa, dağ kulesini yumruğu ile dümdüz bir ovaya dönüştürür. Şiddetle esen rüzgâr, yumruğunu kullanan bir insan olarak düşünülmüş, şeyhülislâmın kahrı pazusuna benzetilmiştir:

Ger olsa kuvvet-i bâzû-yı kahrı sarsarda

Ederdi kulle-i kûhsârı muşt ile hâmûn Nef'î K.58/31

Vahyî, İmâm-ı Şehrîyârî Mahmud Efendi'nin azametini ve saldığı korkuyu, yumuşak huyluluğu ile karşılaştırarak verir. Onun huyundaki yumuşaklık, zayıf bir karıncayı zamanın Süleyman'ı yapar. Mahmud Efendi'nin saldığı korku, alını kırıştırması dağların ödünü patlatmaktadır:

Mûr-ı za 'îfi hilmi Süleymân-ı vakt ider

Çîn-i cebîni zehre-güdâz-ı cibâldür Vahyî K.35/20

Nev'îzade Atâyî ise Şeyhülislâm Yahyâ'nın gazabından söz etmektedir. O da Nef'î ile benzer bir şekilde bu durumu tezatlardan faydalanarak dile getirir. Atâyî, kışın soğuğu ile hamamın sıcaklığı tezatlarını kullanır. Buna göre eğer Yahyâ'nın gazabından bir kıvılcım göğün kubbesine düşseydi, kış mevsiminde ortalık hamam sıcaklığına dönüşecekti:

Düşeydi kubbe-i çarha şerâre-i gazabun

Dem-i şitâda bulurdı harâret-i hamâm Nev'îzade Atâyî K.10/22

Beliğ, Feyzullah Efendizade Mustafa'nın saldığı kokudan söz eder. Onun saldığı korku, öyle yüksek bir dereceye sahiptir ki bunu düşmanın uğursuzluğuna yormak, yönelmiş olduğunu düşünmek gerekir:

Cihânda bîm ü hirasun o rûtbe cârî kim

Olinsa şûmî'-i bed-nâm-ı düşmenün ta'bîr Beliğ K.6/58

2.12. Takva Sahibi

Takva, sözlükte “Allah'tan korkma, Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma”¹⁶⁴ olarak tanımlanır. Takva sahibi olmak bir Müslüman için önemlidir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de, Hucûrat suresinin 13. ayetinde “Allah katında en üstünüz en çok takva sahibi olanınızdır.”¹⁶⁵ buyrulmaktadır. Bu sebeple takva sahibi olmak önemsenmiştir. Takva, tasavvufta en çok dikkat edilen hususlardandır.

¹⁶⁴ Devellioğlu, a.g.e., 1028.

¹⁶⁵ Erişim: [<http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=49&ayet13>], (Erişim Tarihi: 04.05.2019).

Tasavvuf anlayışına göre “Takvanın zahiri, hududu muhafaza; bâtını, ihlas ve niyettir. Takva helal, mübah ve bir de şüpheli hususlarda söz konusu olur. Farzları ifa, haramları terk takva değildir. Takva dininin bütün hükümlerini eksiksiz ve sürekli olarak titiz bir şekilde uygulamaktır. Takva sahibi olma ama takva sahibi olduğunu hatır ve hayalden bile geçirmemek esastır. Takva sahibi olduğunu sanan, takva sahibi değildir. Takva, kişinin kendini kimseden üstün görmemesidir... İslâm nazarında en üstün insan en fazla takva sahibi (faziletli) olan kimsedir. Müftülerin fetvasına, kadıların hükmüne göre caiz olan bazı hususlar takva esasına göre caiz olmaz. Takva dini hükümlerin disiplinli, düzenli, devamlı, samimi ve ciddi bir surette, dikkat ve özenle uygulanması, en küçük bir ayrıntının bile göz ardı edilmemesidir. Takva tasavvufun temelidir.”¹⁶⁶ Bu sebeple şairler, şeyhülislâmların takva ehli olmalarını onlara yazdıkları kasidelerde dile getirmişlerdir. Onlarda bulunan takva hallerini bazen “zühd” kavramıyla da dile getirmişlerdir. Zühd, zevklerden uzak durarak kendini ibadete vermektir.

Nef’î’ye göre Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad Efendi, taatkârdır ve zühd sahibidir. Onun taatinin ve zühdünün etkisi âlemde yayılmıştır. Bu taatkârlık ve zühd, sohbet ehline himmet olarak sunulsa şüphesiz kabul edilecektir:

Şöyledir te’sîr-i zühd ü tâ’atı âlemde ki

Etse bir bezm ehline himmet olur bî-irtiyâb Nef’î K.55/21

Beyânî, Esad Efendizade Ebu Said Mehmed Efendi’nin takva sahibi olmasını, fazileti ve cömertliğiyle birlikte anmaktadır. Şair, Ebu Said gibi cömert bir kişiye sahip olduklarını söylemektedir. O, takva ve faziletin cihanıdır, ihsan sahibidir. Böyle bir büyüğe sahip oldukları için zamanın cimri ve alçak sıkıntılarından endişe duymamaktadırlar:

Etmezüz cevr-i le’îmân-ı zamân endişesin

Ol cihân-ı fazl u takvâ dâd-kâra mâliküz Beyânî K.5/15

Seyyid Vehbî, Paşmakçızade Seyyid Abdullah’ın takvası ile yeni doğmuş bir çocuk arasında ilgi kurmaktadır. Seyyid Abdullah, fetva dayanağının süsü, takva

---

¹⁶⁶ Uludağ, a.g.e., 342.

sülalesinin yeni doğan çocuğudur. Hakikaten de onun makamını, gökyüzü ile eşit seviyeye getirmek yapılacak en uygun iştir:

Tırâz-ı mesned-i fetvâ selîl-i dûde-i takvâ

Sezâdur itseler hakkâ makâmın çerha hem-sâye Seyyid Vehbî K.63/9

Sünbülzade Vehbî, Çelebizade İsmail Asım Efendi'nin takvasından söz ederken Nûn (Kalem) suresine yemin ederek başlar. İsmail Asım'ın iffeti, Zü'nnûn'un (Hz. Yunus) iffetine galiptir. O, takva denizini Mısır'ın Nil nehriyle aynı seviyeye getirmiştir. Mısır'ın Nil nehri ile Hz. Yusuf'a telmih yapılmıştır:

Be-hakk-ı sûre-i Nûn 'ıffeti Zü'nnûn'a gâlibdir

Odur hem-hâl-i Nil-i Mısır eden deryâ-yı takvâyı Sünbülzade Vehbî K.34/18

Sünbülzade'nin takvasından söz ettiği diğer bir kişi ise Esseyyid Mehmed Kâmil Efendi'dir. Burada Mehmed Kâmil Efendi ile Bâyezîd-ı Bistâmî'yi karşılaştırır. Buna göre Kâmil Efendi büyük bir zühd sahibidir. Onun bu zühdünü gören büyük mutasavvıf Bistâmî, utanarak, büyük bir hicapla "Benim yaptığım da taat ve takva mıdır?" demektedir:

Zühdünü görseydi Bistâmî te'accüb eyleyip

Şerm ile derdi benim de tâ'atim takvâ mıdır Sünbülzade Vehbî K.46/12

Meşhûrî, Ârif Hikmet Bey'in takva ehline imam olduğunu söyler. O, ashab-ı kiramın yolunda gitmektedir. Allah'ın ârif kullarındandır. Gönül ehlidir. Nüktesi bilinen bir kişidir:

Nihîr-i nükte-âşnâ sâhib-i dil ârif-i Mevlâ

İmâm-ı ehl-i takvâ silk-i ashâb-ı kirâm üzre Meşhûrî K.12/26

Ârif Hikmet, vefalı kimselerin şeyhi, zühd ve takvanın hocasıdır. Allah yolunun yolcusu, istek durağına ulaşan kişidir:

Şeyh-i ashâb-ı vefâ hâce-i zühd ü takvâ

Sâlik-i râh-ı Hudâ vâsıl-ı ser-menzil-i kâm Meşhûrî K.18/10

Nev'îzade Atâyî, Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi'nin takvalı oluşunu, sahip olduğu iyi hasletlerle birlikte dile getirir. Onun varlığı, vücudu takva, zühd, cömertlik ve lütufun toplandığı yerdir. Kısacası iyi ve faydalı işlerin bütün nişaneleri onda toplanmıştır:

Vücûdı câmi '-i lutf u 'atâ vü zühd ü takvâdur

Muhassal anda hatm olmuşdur âyât-ı nigû-kârı Nev'îzade Atâyî K.8/33

2.13. Hikmet Sahibi

Hikmet, “Eşyanın hakikatlerini, özelliklerini, yaratılış nedenlerini, eserlerini, etkilerini bilmek ve ona göre amel etmek”¹⁶⁷ olarak tanımlanır. Hikmet, ayrıca felsefe olarak da bilinir. Şeyhülislâmın hikmet sahibi olmaları, ilm-i hikmetle uğraşmaları veya felsefe olduğu için ilm-i hikmete karşı gelmeleri şairler tarafından kasidelerde dile getirilmiştir.

Râmî, Şeyhülislâm Yahyâ'nın hikmet ve yıldız ilmini iptal ettiğini dile getirir. O, şeriata kuvveti, ilmin faziletiyle hikmet ve nücüm (yıldız) ilmini iptal etmiştir. Felsefenin ve yıldızların hareketlerinden sonuç çıkarmaya dayanan ilm-i nücümün bazı muhitlerde bazen hoş görülmediği bilinmektedir. Bundan dolayı Râmî, Yahyâ'nın bu ilimleri iptal ettiğini ifade etmektedir:

Kuvvet-i şer' u fazl-ı dâniş ile

İtdi tabtîl-i hikmet ü tencim Râmî K.14/51

Sehmî, Şeyhülislâm Yahyâ'nın kerem ve hikmet sahibi olduğunu söyler. O, hikmet ve kerem çeşmesindeki köşenin bekleyeni, kölesidir. O çeşmeden akan kerem ve hikmetle arzuların her türlüünü giderdiği gibi tahsil edilmesi zor olanları elde edecek kudrete sahiptir:

Çâker-i gûşe-i çeşm-i kerîm ü hikmetdür

Hall-i eşkâl-i recâ kudret-i tahsîl-muhâl Sehmî K.12/21

¹⁶⁷ Pala, “Hikmet”, a.g.e., 220.

Kâmî, Seyyid Mehmed Feyzullah'ın hikmetle ulemanın yolunu süslediğini söyler. O, önde gelen düzenin güzelliğidir. Ulemanın yolunu hikmetiyle süsleyen kişidir:

Bâreka'llâh zihî hüsn-i nizâm-ı pîşîn
İtdi hikmetle tarîk-i 'ulemâyı tezyin Kâmî K.21/1

Şeyhülislâm Esad, Paşmakçızade Abdullah Efendi için yazdığı kasidede, onun hikmet sahibi olduğunu söyler. Abdullah Efendi, hikmet ve feyz olgunluğunun en güzel manasına sahiptir. Lütfun en güzel kitabının unvanı Abdullah Efendi'nin vücudu, varlığıdır:

Sen ol ma'nâ-yı ra'nâ-yı kemâl-i feyz u hikmetsin
Vücûdundur kitâb-ı müstetâb-ı lutfun ünvanı Şeyhülislâm Esad K.8/31

Haşmet, Çelebizade İsmail Asım Efendi'nin şiirlerinin hikmet içerdiğini ifade etmektedir. Onun hikmetleri tartan şiirleri, hikmetin şeref kitabıdır. Her nazik sözü faziletin iri bir inci tanesidir:

Eş'âr-ı hikem-senci şeref-nâme-i hikmet
Her nutk-ı latîfi dür-i şeh-vâr-ı fazilet Haşmet K.12/18

Keçecizade İzzet Molla, Dürrîzade Esseyyid Abdullah Efendi için yazdığı kasidede, göğün köşkünü onun hikmeti ile ilişkilendirir. Eğer Abdullah Efendi'nin hikmeti göğün köşküne tenezzül etse, oraya doğru incek olsa, felekler onun ayağına Pervîn (Ülker) yıldızını saçacaktır:

Eyvân-ı çarha etse tenezzül le-hikmetin
Gerdûn hâk-i pâyine Pervîn nisâr eder Keçecizade İzzet Molla K.28/17

Meşhûrî, Ârif Hikmet Bey'in hikmet sahibi oluşunu, ondaki irfan, edep ve ilimle birlikte dile getirmektedir. O; ilim, edep, hikmet ve irfan denizidir. Onun tabiatı, cömertlik vasıflarıyla donatılmış sedef içindeki incidir:

Zâtı yem-i ilm ü edeb ü hikmet ü irfân
Tab'ı sadeğ-i dürr-i mezâyâ-yı mekârim Meşhûrî K. 19/12

2.14. İkbal Sahibi

İkbal baht, talih, saadet, mutluluk olarak bilinmektedir. Şeyhülislâmlar, Osmanlı mülkünde, aynı anda sadece bir kişinin sahip olabileceği bir makamda bulunmaktadır. Bu sebeple de talihli kişilerdir. Onların sahip olduğu bu kutlu durum, kasidelerde dile getirilmiştir.

Nef'î, Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi'nin evinin vasıflarını anlattığı kasidesinde, onun ikbalini elbiseye benzetir. Onun ikbal elbisesine, talih ancak süslü bir giysi koludur. Büyük ve şaşalı evine himmet ise eşik süsü, eşik kemeridir:

Câme-i ikbâline devlet tırâz-ı âstîn

Hâne-i iclâline himmet revâk-ı âsitân Nef'î K.52/34

Nef'î, başka bir kasidesinde Şerif Mehmed Çelebi'nin ikbali ile yıldızlar arasında benzerlik ilgisi kurar. Kâinatın siyahlığı sanki karanlık bir gecedir. Şerif Mehmed Çelebi'nin ikbali bu karanlık gecede yıldızların nuru ve ışığı, bahtı ise ay ışığıdır. Onun ikbali yıldızla benzetilmiştir. Bu rastgele yapılmış bir benzetme değildir. İnsanların talihlerinin yıldızlarla ilişkilendirildiği bilinmektedir:

Bir şeb-i târikdir gûyâ sevâd-ı kâinât

Tâb u nûr-ı kevkeb-i ikbâl ü bahtın mâhtâb Nef'î K.55/30

Şeyhülislâm Esad, Paşmakçızade Esseyyid Abdullah Efendi'yi övdüğü kasidesinde, onun ikbalini bir ovaya benzetir. Onun ikbal ovasında merhamet, kızıl laleler şeklinde boy göstermektedir. Bahtının gül bahçesinde ise cömertlik tebessüm eden güllerdir:

Merâhim deşt-i ikbâlinde peydâ lâle-i hamrâ

Mekârim gül-riyâz-ı devletinin verd-i handânı Şeyhülislâm Esad K.8/27

Haşmet, Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi'yi övdüğü kasidesinde bahtını yıldızla ilişkilendirir. Onun baht yıldızı göklerde güneş gibi görünsün. Bunu fark eden düşmanlarının dertli gönülleri de iyice dağlansın. O, bayram sabahının nuru gibi ikbal makamının süsü olsun ki lütuf eteğinin buseleri cihanda övünç kaynağı olsun:

Görünsün âfitâb-âsâ felekde kevkeb-i bahtın
Dil-i derd-âşinâsı düşmenânın dâğ-dâr olsun Haşmet K.18/2

Fürûğ-ı subh-ı îd-âsâ tırâz-ı sadr-ı ikbâl ol
Cihâna bûsiş-i dâmân-ı lutfun iftihâr olsun Haşmet K.18/4

2.15. Hüküm ve Görüş Sahibi

Hüküm, bir konunun nasıl olduğu ile ilgili yargıda bulunmak manasına gelir. Klâsik Türk şiirinde sevilen veya övülenin hükümlerinden söz edilir. Osmanlı ceza hukuku, İslam dininin ana kaynağı olan Kur'an ve sünnete yani şer'i kurallara dayanmaktadır. Şer'i idarenin başında bulunan şeyhülislâmlar da dinî ve hukukî konularda hüküm sahibi kişilerdir.

İslam hukukçuları, şer'i esaslardan yola çıkarak toplum hayatını düzenleyici uygulamalar getirmişler ve buna içtihat adını vermişlerdir. Osmanlı hukuku ile ilgili genel kanı da devletin beş temel değeri (akıl, din, can, ırz, mal) koruduğu ve İslam hukukunu uyguladığı yolundadır. Klâsik şiirde, günlük hayata ilişkin âdet ve inançlar genellikle sanatkârâne söyleyişlerin içinde, dolaylı yoldan okuyucularına çağrıştırdığı anlamlar arasında gizli kalır. Osmanlı ve İslam hukukuna dair hususlar da âşık ve sevgili arasındaki münasebetleri, aşkın verdiği sıkıntıları, sevgilinin âşığa karşı takındığı tavır ve hisleri ifade etmekte kullanılan bir araç olmuştur.¹⁶⁸

Kasidelerde şeyhülislâmların hüküm ve yargı konusunda nasıl bir duruş sergilediği hususu da şairler tarafından sıklıkla dile getirilir. Şeyhî, şeyhülislâma sunduğu kasidesinde, hükmün gizli sırlarına vakıf olan kişinin o olduğunu ve onun hükmü ile peygamberin getirdiği şer'i hükümlerin sağlamaştığı ifade eder:

Oldur ol vâkıf-ı esrâr-ı hafâyâ-ı hükm
Ki anun hükmi ile şer'-i nebî muhkem olur Şeyhî K.10/13

Nef'î de Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi'ye sunduğu kasidesinde, onun parlak nurlu hükmünün, herkesin talihini bilen parlak bir yıldız olduğunu ve bu

¹⁶⁸ Özlem Ercan, "Divan Şiirini Hukukî Bakış Açısı ile Değerlendirmek: Suç ve Ceza", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 26, 2014/1, 169.

yıldızın dünyada akli başında olanların ve bilgililerin meclisindeki mum gibi ortalığı aydınlattığını dile getirir:

O dâna-yı bülend-ahter ki olmuş neyyir-i re'yi

Cihânda şem'-i cem'-ârâ-yı bezm-i derk ü huşyârı Nefî K.49/22

Şeyhülislâmın hükmü, şairler tarafından mübalağa ile dile getirilebilmektedir. Onlara göre şeyhülislâmın hükmünün sınırı yoktur. Nefî şeyhülislâmın hükmünün imkân sınırlarını aşmasını normal karşılar. Çünkü Hakk'ın hikmeti, feleği onun emrine vermiştir. Kader, kaza mimarı dünyayı kuşatan şekil ve ölçü hesaplarının tasarrufunu ona vermiştir. Böylelikle devletin sarsılan kemerini o sağlamlaştırmıştır:

Hadd-i imkânı n'ola etse tecâvüz hükmü

Şöyle kulmuş feleği hikmet-i Hakk emrine râm Nefî K.50/34

Verdi mi'mâr-ı kazâ hendese-i tedbîrin

Tâk-ı pür-zelzele-i devlete bir istihkâm Nefî K.50/40

Şeyhülislâm, hükmünü bir fetva ile verir. Onların verdiği fetvalar devletin resmi hükmü mahiyetindedir. Kâmî, Ebezade Abdullah Efendi için yazdığı kasidede, onun kaleminin zamana düzen vererek döndüğünü ve fetvasının ise tâ Hindistan'dan gelen fitneleri def edici olduğu vurgular. Burada Hindistan'dan fitnelerin gelmesi ile kastedilen farklı inanç sistemleri olmalıdır. Sünnî İslamın İran ve Hindistan'a yayıldıktan sonra çeşitli inanç sistemleri ile oralardaki halkın yaşantısına göre uyarlanması daima yadırganmıştır. Ayrıca Hindistan siyah rengi çağrıştırır. Bu da zulmete ve fitneye işarettir. Şair de bu duruma gönderme yapmaktadır:

Âsâyiş-i zamâna medâr oldı hâmesi

Fetvâsı def'-i fitne-i Hindûstân ider Kâmî K.23/21

Beliğ de İsmail Efendizade Mehmed Esad'ın aydınlık hükmü ile hallettiği işlerin düzene bindiğini söyler. Çünkü hastalığın düzelmesine vesile olan şey ilaç içmektir. Onun hükmü, bir ilaç olarak düşünülmüştür:

Fürûg-re'y ile hall itdügi terkîb olur ancak
Mizâc-ı 'âlemün tashîhe bâdî nûş-ı dârûsı Beliğ K.3/30

Yine Beliğ, Feyzullah Efendizade Mustafa'ya sunduğu kasidede, onun ışıldatan hükmünün parlaticısı ile teveccüh etmesinin ürkütücü hayalleri yok ettiğini söyler:

Eger ki mıkala-i re'y-i tâbiş-efgen ile
Teveccüh itse heyûlâ-yı cisme bî-taksîr Beliğ K.6/34

Feyzî Bey de yine aynı düşüncelerle Feyzullah Efendizade Mustafa'yı tarif eder. Onun güzel hükümleri ile cihan halkı fitneden kurtulmuştur. Onun tertemiz sözleri ile kötülük ve şer zamandan kaybolup gitmiştir:

Hüsn-i re'yile cihan halkı fitneden salim
Nutk-ı paki ile güm oldu dehirden şer ü şûr Feyzî Halil K.3/19

Keçecizade İzzet Molla da Ârif Hikmet Beyefendi'nin görüşünün en çetin koşullara karşı geldiğini belirtir. Onun görüşü o denli isabetlidir ki her türlü mevki ve makamda işe yarar. Şeyhülislâmın pusulaya benzeyen görüşü, mevki makam gemisinde kullanılsa, ona hiçbir rüzgâr muhalefet edemeyecektir:

Kullansam eger re'yin ile keştî-i câhî
Etmazdi bana bâd-ı muhâlif beg efendi Keçecizade İzzet Molla K.40/18

Yenişehirli Avnî, Seyyid Mehmed Sadeddin Efendi'nin hükmünü güneşe benzetir. Şeyhülislâm da sadece Osmanlı'nın değil bütün cihanın müftüsüdür. Onun güneş gibi hükmünün nuruna kıyasla Şam'ın kadısı ay gibi kalır:

Şems-i re'yündür o müftî-i cihân-ı tahkîk
Ki anun nûrına nisbetle kamer nâ'ib-i Şâm Yenişehirli Avnî K.28/38

Nef'î, Şerif Mehmed Efendi'nin hükmünü kalemi ile ilişkilendirir. Nef'î tezat yaparak kalemin yazma uğraşısı esnasında sabit olmayışını devletin mülkünü sabit, muhkem tutması ile ifade eder. Ardından bir irsal-i mesel yaparak binanın sağlam oluşunu çivilerinin sağlam çakılması ile açıklar:

Tutan muhkem esâs-ı mülkü kilik-i bî-karârındır

Binâ vîrân olur ger sâbit olmayınca mısmârı Nef'î K.49/40

Nev'îzade Atâyî'ye göre Şeyhülislâm Yahyâ'nın hükmü, hidayet nurlarının çeşmesidir. O çeşme de kudret haremının avlusunda bir şadırvandır:

Re'yiyle gelüp çeşme-i envâr-ı hidâyet

Sahn-ı harem-i kadrine bir şâdurvândur Nev'îzade Atâyî K.11/36

Hoca Sadeddin'in derin fikri, Cinânî için memleketin ıslahının sebebidir. Nurlu hükmü ise sevap yolunun rehberidir:

Fikr-i zamîri bâ'is-i islâh-ı memleket

Re'y-i münîri bedrekâ-i cânib-i savâb Cinânî K.3/15

Nef'î için Şerif Mehmed Efendi'nin fikir köşkünün hanımına gece bir perdedir. Onun hükmünün yeni gelinine sabah bir aynadır:

Bânû-yı halvet-serây-ı fikrine şeb perdedâr

Nev-arûs-ı hacle-i re'yine subh âyinedân Nef'î K.52/32

Şeriat mahkemelerini süsleyen hâkim Şerif Mehmed Efendi'dir. Onun her zaman verdiği emirlerle hak ve batıl birbirinden ayrılır:

Hâkim-i mahkeme-pîrâ-yı şerî'at ki bulur

Her dem emriyle meyân-ı hak u bâtil faysal Nef'î K.53/25

2.16. Makam Sahibi

Şeyhülislâmlarla ilgili bir başka özellik de onların mevki ve makam sahibi olmalarıdır. Şeyhülislâmlar hem önemli bir makama sahiptir hem de bu makamı yüceltici kimselerdir. Bu makamda kendilerinden öncekilerin eksiklerini giderici oldukları gibi kendilerinden sonra gelenlere de örnek olacak kimselerdir. Giriş bölümünde de belirtildiği gibi bir şeyhülislâm doğrudan bu makama gelmez. Çoğu şeyhülislâm ilk önce müderris, kadı, kazasker gibi görevlerde bulunur. Bu görevlerde başarılı olan isimler şeyhülislâmlığa hak kazanır.

Kâmî, Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi'nin bu mertebeye yavaş yavaş geldiğini ve giderek yükseldiğini ifade eder. O, geçtiği her rütbede yüce ayağını bir basamak atarak yükselmiştir. O, en yüksek makama geldiğinde felek de bahtiyâr olmuş, yeryüzü ise bu yolla gökyüzüne karşı övünmüştür:

Pâye-ber-pâye idüp mertebesin vâlâter

Kodı her rütbeye bir süllem-i rif'at-pâyın Kâmî K.21/2

Rif'at-i rütbesine evc-i felek oldı hazîz

Âsmâna bu tarîk ile ider fahr zemîn Kâmî K.21/4

Ebu Bekir Kânî, Reiszade Mustafa Aşir Efendi'ye yazdığı şiirde onun yüce makamının dergâhında aklın onda birine gönüllerin imrendiğini belirtir:

Dergâh-ı 'arş-mesned-i 'Âşir Efendiye

Kim anda 'akl-ı 'Âşire dil gıbtakâr olur Ebu Bekir Kânî K.31/28

Pirizade Osman Sâhib Efendi'nin makamı o kadar yücedir ki güneş ve ay bile onun makamının yanında hizmetçi gibi durur. Sünbülzade Vehbî, bu durumu hüsn-i ta'lil yaparak anlatır. Güneş her gün doğudan gelerek şeyhülislâmın makamına alını sürer ve ricada bulunur:

Hâveristândan gelip her gün eder vaz'-ı cebîn

Âsitânından nedir bilmem recâ-yı âfitâb Sünbülzade Vehbi K.35/26

Yine Sünbülzade Vehbi, "sünbüle" sözü ile hem kendini hem de başakları kastederek feleğin yüce şanlı şeyhülislâmı olan İshak Efendizade Mehmed Şerif'in kudret bahçesinde sünbülenin hakir bir başak gibi durduğunu dile getirir:

Şeyhü'l-islâm-ı felek-câh-ı refi'ü 'ş-şân kim

Sünbüle ravza-i kadrinde bir ahkar sünbül Sünbülzade Vehbî K.42/22

İshak Efendizade Mehmed Şerif'in yüce zatı gibi bahtiyar bir yıldız yoktur. Yüce göklerde mevkiler bahşeden yıldız da odur:

Zât-ı vâlâsı gibi kevkeb-i Esad mı olur

Evc-i rif'atde odur kevkebe-bahş-ı ekvân Sünbülzade Vehbî K.43/39

Meşhûrî, Ârif Hikmet Beyefendi'nin makamını Kâbe'ye benzeter. Orası hacetlerin giderildiği yerdir. Yoksa tavaf edilircesine kalabalık olmasının başka bir açıklaması olmazdı:

İcâbetgeh-i hâcet olmasaydı Ka'beveş dâyim

Olur mı böyle tavâfâne dergâhın zihâm üzre Meşhûrî K.12/39

Nef'î yine alışıldık bir üslupla, Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed'in makamını dünyanın merkez noktası olarak görür. Felek pergeli ise bu nokta etrafında daima dönmektedir.

Ederdi nokta-i kilik-i celâl ü câhını merkez

Eğer devr etmeğe çarhın kifâyet etse pergârı Nef'î K.49/32

Şerif Mehmed'in kıyafetinin kerem dolu yeni, dünyanın erzak torbası gibidir. Onun makamının eşiği de bütün halkın ihtiyaçlarını gidereceği ilk yerdir:

Âstîn-i keremi kîse-i erzâk-ı cihân

Âsitân-ı haremi kible-i hâcât-ı enâm Nef'î K.50/27

2.17. İlim ve İrfan Sahibi

İlim kelimesi sözlüklerde “*bilme, biliş; evrenin ve olayların bir bölümünü deneye ve gerçeklere dayanarak inceleyen ve bunlara ait yasaları çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, bilim*”¹⁶⁹ gibi anlamlarla yer alır. İrfan ise “*biliş, anlayış; gerçeği anlama hususundaki güçlü sezîş yeteneği, görgü ve sezîştten gelen ruh uyanıklığı*”¹⁷⁰ şeklinde tarif edilir.

İslam kültüründe ilme ve bilmeye çok fazla önem verilmiş, ilim adeta kutsal sayılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de ve pek çok hadiste ilmin önemi ve ilim öğrenmenin kutsallığı hakkında malumat verilmiştir. Kendileri de birer âlim hüviyeti taşıyan

¹⁶⁹ Erişim: Kubbealtı Lugâtı, [http://lugatim.com/s/İlim], (Erişim Tarihi: 12.05.2019).

¹⁷⁰ Erişim: Kubbealtı Lugâtı, [http://lugatim.com/s/İrfan], (Erişim Tarihi: 12.05.2019).

şairlerimiz, şiirlerinde sık sık ilim ve irfan mevzusunu dile getirmişlerdir. Hatta ilmin faziletini anlatan eserlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Bu tarz eserlerde genellikle ilimin dünya nimetlerinin çoğundan üstün olduğu, gerçek ve mutlak bilgiye, doygunluğa ve mutluluğa mal mülk ile değil de ilim ve marifet ile ulaşılabileceği kaydedilir. Bu yönüyle aslında ilim, malın karşısında ve gayb âleminin anahtarı konumundadır.

İlmin öneminin bu derece yüksek olduğu bir toplumda şairler de ilim ve marifet ehli sayılmış, övgüde buldukları kimseleri de bu şekilde ifade etmişlerdir. Nef'î, Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad'ın gönlünü, tanrısal marifet cevherinin hazinesini barındıran bir mücevher kutusuna benzetir. Şu hâlde onların sözü de tevhid sırlarının mahzen kapısının anahtarıdır:

Dili genc-i güher-i marifet-i Rabbânî

Sözü miftâh-ı der-i mahzen-i sırr-ı tevhîd Nef'î K.54/25

Âşık Çelebi de Ebussuud Efendi'nin gönlünü, irfan denizinde bulunan bir vücuda benzetir. O kişinin lisanı en baş mercan, söylediği söz ise biricik incidir:

Bahr-ı 'irfândur vücûdun anda bir dildür dilün

Şâh-ı mercândur lisânun her sözün dürr-i semîn Âşık Çelebi K.12/4

Nevzade Atâyî de Sohbetü'l-Ebkâr adlı eserinde Şeyhülislam Yahyâ'nın peygamberlik ilminin biricik varisi olduğunu ve bu sebeple şer'i kuralların kuvvetle yaşamasına vesile olduğunu dile getirir:

Vâris-i vâhid-i 'ilm-i nebevî

Bâ'is-i zindegî-i şer'-i kavî Nev'îzade Atâyî SE./2

Râmî ise Şeyhülislâm Yahyâ'nın âlemde pâk bir şahsiyete sahip olduğunu söyler. O fazilet ve ilim sedefi içerisinde eşsiz bir incidir:

Zât-ı pâki muhit-i 'âlemde

Sadef-i 'ilm ü fazla dürr-i yetîm Râmî K.14/48

Nâmî, Bolevî Mustafa Efendi'nin ilminin her zorluğun ve hatanın üstesinden gelebileceğini söylemektedir. Onun, ilgi ve alakasıyla her fenin şerhini izaha kavuşturduğunu, her metnin zor kısımlarını ve hatalarını düzelttiğini ifade eder:

Her hatâ vü müşkilât-ı metn ü şerh-i her-fünûn
İltifâtunla olur ıslâh u îzâha karîn Nâmî K.19/17

Neylî'ye göre Seyyid Mehmed Feyzullah'ın çevresinde gönül ve akıl erbabının öylesine güzel coşkulu bir pazarı vardır ki, orada irfanın az bulunan kumaşının hengâmesi yaşanır:

Zihî bâzâr-ı germ-â-germ-i erbâb-ı dil ü dâniş
Ki hengâm-ı revâc-ı kâle-i kemyâb-ı 'irfândır Neylî K.7/8

Neylî bir başka kasidede Feyzullah Efendi'nin ilim ve irfan tahtında oturan, cihanı süsleyen bir şah olduğunu dile getirir. O, feyz ve lütuf ikliminde kutlu, mübarek hükümdar adıyla bilinir:

Serîr-i 'ilm ü 'irfânın cihân-ârâ şehenşâhı
Cihân-ı feyz ü lütfun dâver-i ferhunde 'ünvânı Neylî K.9/5

Beliğ de ilimler zamanında, ilmi deniz gibi olan faziletli Feyzullah Efendizade Mustafa'nın yanında, yazılan bütün ilimlerin bir katre kadar bile değerinin olmadığını söyler:

O fâzıl-ı mütebahhir ki vakt-i baht-ı 'ulûm
Yanında katra degil 'ilm-i 'âlem-i tahrîr Beliğ K.6/27

Haşmet, Çelebizade İsmail Asım'ın irfan ışığını güneşe benzetmiştir. O ışıkların her zerresi de fazilet dağlarının zirvesinde parıldar. O, fazileti aşikâr olan bir güneştir. Fazilet nurları da onun zatından yayılır:

Hûrşîd gibi pertev-i irfânının olmuş
Her zerresi bir kulle-i kühsâr-ı fazîlet Haşmet K.12/14

Bir mihr-i celî-şâşaa-i ilm ü fazıldır

Zâtından olur münteşir envâr-ı fazîlet

Haşmet K.12/15

Sünbülzade Vehbî, Pirizade Osman Sâhib Efendi için yazdığı kasidede, onun mal konusundaki cömertliğini, el açıklığını buna karşılık ilmi konusundaki toplayıcılığını söz konusu eder. Şeyhülislâm, kendisine miras kalan çeşitli eşyaları iyi amel için sarf etmiştir. Bunun aksine ilmî miras hazinelerini de hep bir araya toplamıştır:

Fakat gencîne-i mevrûs-ı 'ilmi iddihâr etmiş

Vücûh-ı birre sarf etdikde sâ'ir irs-i âbâyı Sünbülzade Vehbî K.34/22

O kerem sahibi şeyhülislâm, irfan lügatidir. Onun ilmi şahsiyetinin ölçüsü ile coşkun denizleri birbirine benzetmek uygun olmaz:

Keremkârâ sen ol kâmûs-ı 'irfânsın ki nâ-çespân

Muhît-i tab'ına teşbîh etmek bahr-ı zehhârı

Sünbülzade Vehbî K.36/15

Sünbülzade, Vessafzade Mehmed Edad'ın âlim bir aileden geldiğine işaret eder. Mehmed Esad, bu âlim hanedanın devamı olarak mirası devralmış ve babasının erdeminin sırrına mazhar olmuştur:

Mevrûs-ı hânedânı imiş dâye-i 'ulûm

Esrâr-ı fazl-ı vâlidinin oldu mazharı

Sünbülzade Vehbî K.39/17

Sünbülzade Vehbî, Esseyyid Mehmed Kâmil'in zatını ilim kapısının süsü olarak görmüştür. O, çok önemli bir eserin ya tam nüshası ya da en önemli nüshasıdır:

Zâtını pîrâye-i dârü'l-'ulûm etmiş Hudâ

Nüşa-i ekmel mi yâhud nüşa-i kübrâ mıdır

Sünbülzade Vehbî K.46/8

Keçecizade İzzet Molla ise Ârif Hikmet Beyefendi için yazdığı kasidede onun ilim yolundaki hizmetlerini anlatır. Onun yaptırmış olduğu kütüphanenin kapısı en büyük hazine, maaşı da irfanıdır. O, boş yere o kadar nadir eseri bir yere toplamamıştır. O kütüphanede ilim talebeleri başta olmak üzere her ne ararsan bulunur:

Gencînesi dârü'l-kütübü nakdi ma'ârif
Cem' etmedi beyhûde tarâ'if beg efendi Keçecizade İzzet Molla K.40/9

Tullâb-ı 'ulûm anda bulur her ne ararsa
Gûyâ ki kütübhâne-i Âtif beg efendi Keçecizade İzzet Molla K.40/10

Meşhûrî, Ârif Hikmet Beyefendi'nin salihlerin gözü ve başı, âlimlerin kutlusu ve efendisi olduğunu belirtir. O, yüce Allah'ın sırlarına vakıftır:

Ser ü çeşm-i sulehâ seyyid ü sa'd-ı ulemâ
Ârif-i sırr-ı Hudâvend-i azîz-i allâm Meşhûrî K.11/19

2.18. Lütuf ve Kerem Sahibi

Klâsik Türk şiirinde kaside sunulan şahsiyetlerin en önemli meziyetlerinden biri lütuf ve kerem ehli olmalarıdır. Kendilerinden bir beklenti içerisinde olan şairler, hamilerinin en çok kerem ve lütuf dağıttıklarını dile getirerek bu beklentilerini arttırmışlardır. Bu beklentiye yönelik olarak divan şiirinde kerem redifli pek çok kaside de kaleme alınmıştır. Şeyhülislâmlara sunulan kasidelerde de onların aynı meziyetlere sahip olduğu sıklıkla vurgulanır. Kerem, ihsan, 'ata, lütuf, cûd, cömert gibi kavramlarla onların yardımseverliği ve mertliğinden bahsedilir.

Nâ'ilî, Şeyhülislâm Yahyâ'ya yazdığı kasidede onun cömertliğini dile getirir. O, cömertlik baharının bulutudur. Onun bağış eli, ona erişmek isteyen medhedicilerine mücevher saçmaktadır. Burada Yahyâ, cömertlikte bereketli bir buluta benzetilmiştir. Ona övgüde bulunanları lütfundan mahrum etmemiş, onlara mücevherlerle ihsanda bulunmuştur:

O ebr-i bahâr-ı mekrümet kim gevher-efşândır
Kef'-i cûdu senâkârân-ı makziyyü'l-merâm üzre Nâ'ilî K.XXIII/20

Nazîf, Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi'nin keremiyle fakirlere kol kanat gerdiğini söylemektedir. O kerem sahibi, cömertlik çölünde fakir takatli ashap üzerine bol meyveli ağacını gölgelik yapmıştır:

Kerîmâ tâb-ı fakr ashâbı üzre sâye-güsterdir

Hıyâbân-ı sehânın kim hemîşe talh-ı mendûdı Nâzîf K.12/20

Nef'î, Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi'ye sunduğu kasidesinde onun lütfunun bahar bulutundan düşen nemin toprağa düşmesi ile cisimlerin yer altında canlanacağını dile getirir:

Düşse ger hâke nem-i ebr-i bahâr-ı lutfu

Kesb-i rûh eyler idi zîr-i zemînde ecsâm Nef'î K.50/28

Onun cömertlik devrinde bulut ağlayıp çok fazla gözyaşı akıtır ve böylelikle cömertlik denizi taşar:

Devr-i cûdunda görür hâlini bahr ü kânın

Ağlayıp ana saçar eşk-i firâvânı gamâm Nef'î K.50/38

Nev'îzade Atâyî de Şerif Mehmed Çelebi'yi bulutla karşılaştırarak kocaman bulutların bir araya gelip akçe dökse de onun çok olan ihsanını hesap etmeye yetmeyeceğini söyler:

Degüldür mümkün ihsân-ı firâvânın hisâb itmek

Eger kim haşr olunca akçe dökse ebr-i âzârı Nev'îzade Atâyî K.8/34

Eğer onun lütuf dağıtan şifa kapısına bir an uğrasa, sabah rüzgârı çemende hastalıkları aşikâr etmezdi:

Eger dârü 'ş-şifâ-yı lutfına bir dem güzâr itse

Çemende eylemezdi bâd-ı subh izhâr-ı bî-mârî Nev'îzade Atâyî K.8/38

Tavus kuşu güzelliğiyle bilinir. Tavusun tüyleri göz göz desenlidir. Bu desenler aynaya benzetilir. Çoğu zaman göz ile tavus birlikte zikredilir. Edebiyatta açılması, rengârenk oluşu, gezip tozması, salınışı gibi yönlerden bilhassa sevgili ile tavus arasında münasebet kurulur.¹⁷¹ Nev'îzade Atâyî, Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad

¹⁷¹ Pala, "tâvûs", a.g.e., 456.

Efendi'nin bir kere lütuf gözü ile bakması sonucunda baktığı yerin tavusun üzerindeki desenler gibi güzelleştiğini dile getirir:

Bir kere eylese nazar-ı lutf ile nigâh

Tâvûs üzre görine her şeh-per âyine

Nev'îzade Atâyî K.9/14

Râmî ise divan edebiyatındaki harf simgeciliğini kullanarak Şeyhülislâm Yahyâ'nın lütfunu cim harfine benzetir. Cim harfindeki (ج) noktanın daireye alınması gibi, onun cömertliği de dünyayı sarmıştır:

Âsumânı alurdu dâ'ireye

Ola manzûr-ı lutfi nokta-i cîm

Râmî K.14/65

Seyyid Vehbî, Paşmakçızade Seyyid Abdullah'ın lütfunu ve kahrını mukayese eder. Kulların hayırlılarının hayatı, onun lütfu iledir. Azgın ve zalim olanların ölümü ise onun kahrındandır:

Lütfunladır hayâtı hıyâr-ı halâyıkun

Kahrunladur memâti şerâr-ı gaviyyenün

Seyyid Vehbî K.64/16

Neylî'ye göre Seyyid Mehmed Feyzullah'ın kerem suyunun susuzları kan'dırması şaşılacak bir durum değildir. Onun elindeki kalem, lütuf ve cömertlik feyzinin oluk oluk akan suyudur:

N'ola sîrâb-sâz-ı teşne-gân-ı âb-ı lutf olsa

Elinde hâme bir mizâb-ı feyz-i cûd u ihsândur

Neylî K.7/20

Beliğ'e göre Feyzullah Efendizade Mustafa'nın lütuf buhurdanının ortasında, artan şöhretinden dolayı misk ve anber kokusu dalgalanarak şekillenir:

Miyân-ı micmer-i lutfında fart-ı nâmiyeden

Tecessüm eyler o dem mevc-i bûy-ı müşg ü 'abîr

Beliğ K.6/36

Pirizade Osman Sâhib'in kereminin dallı budaklı ağacı, kış gününde bile meyve vermektedir. Kış ayı ona ihsan baharının zamanı gibi olmuştur. O kerem sahibinin ocağına düşen çınar, titreyerek kış ayındaki günlerin soğukluğunu unutturur:

Şâhsâr-ı keremi kış günü de meyve virür

Oldı dey-mâh aña fasl-ı bahâr-ı ihsân Ebu Bekir Kânî K32/18

Serdî-i rûz-ı zemistân ferâmuş eyler

O kerem-kârûñ ocagina düşen lerze çınâr Ebu Bekir Kânî K32/19

Sünbülzade Vehbî, güneşin erişebildiği, kapladığı alan terazi ile ölçülse bile Pirizade Osman Sâhib'in sonsuz keremini ölçemeyeceğini ifade eder. Güneşin altın renkli giysisi, onun atlas ihsanıdır. Onun lütfunun kalesi ise feleği baştan başa içine alır:

Hem-terâzû olamaz ihsân-ı bî-pâyânına

Olsa mîzân ile sencîde sahâ-yı âfitâb Sünbülzade Vehbî K35/25

Kâle-i lutfu serâser çarhı istî'âb edip

Atlas-ı ihsânıdır zerrîn-kabâ-yı âfitâb Sünbülzade Vehbî K35/34

Vessafzade Mehmed Esad'ın ihsanına esir olan fakir kullar, özgürlük için yalvararak feleğe naz eder. O, bir hasta yüzlü fakire lütuf ile baksa, o kişi kızıl altını bile aklına getirmez:

Âzâde-i niyâz olup eflâke nâz eder

İhsânının esîri olan 'abd-i ahkarı Sünbülzade Vehbî K39/26

Bir zerd-rû fakîre nigâh etse lutf ile

Yâd eylemez vücûh ile kibrît-i ahmeri Sünbülzade Vehbî K39/28

Kerem ve lütuf sahibi olma, şeyhülislamlara atadan kalma bir özelliktir. Yolda yapılan herhangi bir iyiliği birisi araştırırsa ya Dürrîzade Seyyid Abdullah'ın babasına ya da kendisine ulaşır:

Her lutfu kim tefahhus edersen tarîkde

Yâ kendisinde yâ pederinde karâr eder Keçecizade İzzet Molla K.28/12

Meşhûrî'ye göre ne kadar nasipsiz ve susamış fukara var ise Ârif Hikmet Beyefendi, hepsini kereminin berrak suyu ile doyurmuştur. Onun cömertlik nakdi,

dünyanın muhtaçlarına tahsis edilmiştir. Onun yardım köşkü, kimsesizlere vakfedilmiştir:

Eyledin âb-ı zülâl-i kereminle sîrâb

Ne kadar var ise teşne fukarâ vü nâ-kâm Meşhûrî K.11/34

Nukûd-ı cûdu muhtâcân-ı devrâna olup mahsûs

Akâr-ı avni vakf-ı bî-kesândır iktisâm üzre Meşhûrî K.12/29

Seyyid Mehmed Sadeddin'in lütfü o kadar çoktur ki, onun kerem feyzi terbiye edici bulut olsa yere yağmur yerine parlak cevherler yağar:

Yere bârân yerine cevher-i tâbende yağar

Olsa feyz-i keremi terbiye-perdâz-ı gamâm Yenişehirli Avnî K.28/24

2.19. Fazilet Sahibi

Fazilet, dürüstlük, iffet, namus, merhamet, alçak gönüllülük, yiğitlik, sadakat gibi meziyetlerin hepsine verilen addır. Erdemler bütünü olan fazilet, kişinin toplum içerisindeki yerini tayin etmede kullanılan önemli tanımlamalardandır. Şairler de şeyhülislâmları tarif ederken onların çeşitli iyi huy ve davranışlarla donandığını, faziletli kimseler olduklarını dile getirirler.

Sehî, faziletli kişilerin bile Fenârîzade Muhyiddin Efendi'nin olgunluğundan ve erdemlerinden yararlandığını dile getirir. Onun kapısında beklemek, faziletli kimseler için bile en yüce erdemdir:

Kemâlâtından anun hep efâzıl kesb-i fazl eyler

İşigin beklemek fazl ehline ulu fazîletdür Sehî K18/36

Cinânî, Çivizade Hacı Mehmed Efendi'yi halef ve selefleri ile mukayese ederek onun daha üstün olduğunu vurgular. Baştanbaşa öncekiler ve sonrakiler onun kemali ve fazlına boyun eğmektedir. Bütün bu faziletli onunla mukayese edilip ölçülse, hiçbiri ona denk gelemez:

Olupdur kemâliyle fazlına kâ'il

Ser-â-ser evâ'il temâmet evâhir Cinânî K.4/27

Fuzalâyı anunla vezn itsek

Gâlibâ kimse olımaz hem-seng Cinani K.11/12

Nef'î, Şerif Mehmed'in erdemlerini sıralayarak onu bilgi pergelinin merkezi, hüner feleğinin uç noktası olarak görür. O, faziletler mülkünün sahibidir. Devrin sözü geçen müftüsüdür. O, eşi ve benzeri olmayan bir fazilet ehlidir. Dünya var olduğu günden beri onun gibi faziletisini görmemiştir:

Merkez-i pergâr-ı dâniş kutb-ı gerdûn-ı hüner

Mâlik-i mülk-i fazâ'il müftî-i devr-i zamân Nef'î K.52/29

Sensin ol fâzıl-i bî-misl ü mu'âdil ki felek

Görmemiştir dahi devr edeli senden efdal Nef'î K.53/31

Nev'îzade Atâyî de Cafer Efendizade Mustafa Sunullah'ın hocalık faziletinden bahsetmektedir. Onun hocalığının önünde zamanın evlatları baş eğip hepsi daha yeni ebced okuyan çocuklar gibi durmaktadır:

Hâce-i fazlı öninde eylediler ser-fürû

Tıfl-ı ebced-hân olup ser-cümle ebnâ-yı zamân Nev'îzade Atâyî K.7/21

Şair Kâmî de çok latif bir benzetme yaparak cennet güneşinin kâkülünün Ebezade Abdullah Efendi'nin fazilet kitabının şirazesine yerleştirildiğini söyler:

Şîrâze-i kitâb-ı fazilet-me'âbına

Hûr-ı bihişt kâkülünü der-miyân ider Kâmî K.23/11

Haşmet, fazilet redifli kasidesinde Çelebizade İsmail Asım'ın meziyetlerini sıralar. Şeyhülislâm, fazilet bahçesinin başı çeken servisidir. Onun sayesinde fazilet çiçekleri açılır:

Ey serv-i ser-efrâz-ı çemen-zâr-ı fazilet

Sâyende küşâyış bulur ezhâr-ı fazilet Haşmet K.12/1

Sünbülzade Vehbî, Pirizade Osman Sâhib'e yazdığı kasidesinde feleğin gözü kavramıyla güneşi kasteder. Eğer güneş, gözüne sürme diye şeyhülislâmın dolaştığı yolların toprağını sürmeseydi, onun fazilet nurundan güneşin gözü donuklaşır:

Tâb-ı fazlından olurdu çeşm-i gerdûn hîrever

Gerd-i râhın etmeseydi tûtiyâ-yı âfitâb Sünbülzade Vehbî K.35/17

İshak Efendizade Mehmed Şerif'in fazilet güneşinin nurundan yer ve gök aydınlanır. O öyle bir güneştir ki şer'iat dünyasından ışık bahşeder:

Fürûg-ı mihr-i fazlından zemîn ü âsumân rûşen

Ne mihr ammâ ziyâ-bahş-ı cihân-ı şer'-i enverdir Sünbülzade Vehbî K.41/19

2.20. Dinin Koruyucusu

Osmanlı devletinde en yüksek dinî mercide bulunan şeyhülislâmlar, din konusunda hükümler veren, şer'i hukukun uygulanmasını sağlayan şahsiyetlerdir. Bu yönüyle şeyhülislâmlar dinin koruyucusu olarak da görülürler. Şairler, onların temin ettiği şer'i düzene güvenip dinî hükümlere sadık kalmış ve verdikleri kararları din için önemli görmüşlerdir.

Sehî, Fenârîzade Muhyiddin Efendi'yi İslam milletinin sığınağı ve dinin süslü şeriatı olarak görür. Onun eşsiz inci gibi sözleri, bütün dünya için sağlam bir senettir:

Penâh-ı millet-i İslâm u şer'-i zînet-i dîndür

Sözinün dürr-i meknûnı bütün dünyâyâ hüccetdür Sehî K18/35

Âşık Çelebi, Ebussuud Efendi'nin zatını şeriat evinin temeli, onun fikirlerini de o hanenin mimarı olarak görür:

Zâtun oldı esâs-ı hâne-i şer'

Fikretündür o hâneye bennâ Âşık Çelebî K.2/4

Nef'î için şeyhülislâm, ümmetin övgüsüne sahip ve Peygamber'in dininin iftiharıdır. Milletin biricik övünç kaynağı, Allah'ın lütuf mahzenidir. O, dinin koruyucusu, ehl-i sünnetin senedir. Ümmetin başvurduğu yer, milletin kiblesidir:

Sütûde kehf-i ümmet iftihâr-ı şer'-i Peygamber

Güzide fahr-ı millet mahz-ı lutf-ı hazret-i Bârî Nef'î K.49/19

Hâmi-i şer'-i beni hüccet-i ehl-i sünnet

Kible-i mülk ü milel Kâbe-i erkân-ı ümem Nef'î K.51/20

Atâyî, Şeyhülislam Yahyâ'dan bahsederken onun İslam askerlerinin hüküm veren ulu padişahı olduğunu belirtir:

Cenâb-ı Hazret-i Yahyâ Efendi kim oldur

Hudaygân-ı kuzât-ı 'asâkir-i İslâm Nev'îzade Atâyî K.34/17

Râmî'ye göre Şeyhülislam Yahyâ, din evinin mürşididir. O, ilim kıblesi ve olgunluk kâbesidir:

Mürşid-i hân-kâh-ı dîn ü salâh

Ka'be-i rüşd ü kible-i ta'lîm Râmî K.14/52

Beliğ de Feyzullah Efendizade Mustafa'yı ümmetin direği, şeriat makamının kahramanı olarak gösterir. O, tefsir hukukçusu, mânâ hazinesinin muhitidir:

'İmâd-ı millet-i dîn kahramân-ı mesned-i şer'

Muhît-i kenz-i ma'ânî muhakkık-ı tefsîr Beliğ K.6/26

Sünbülzade Vehbî, Vessafzade Mehmed Esad'ın dinin esaslarının koruyucusu olduğunu, mübarek dinin yapısını teyit ettiğini dile getirir:

Oldur 'imâd-ı dîn-i kaviyyü'l-esâs olan

Te'yîd edip mebânî-i şer'-i mutahharı Sünbülzade Vehbî K.39/10

2.21. Devrin Fetva Sahibi ve Müftüsü

Şeyhülislâmlar fetva vermekle görevli kişiler olduklarından müftü olarak da anılırlar. Yaşadıkları dönemin selahiyet sahibi müftüleri onlardır. Onların devrin müftüsü olarak anılmalarında İslam dünyasının büyük müftüleriyle kıyaslanma düşüncesi vardır. Çünkü bu devirde, müftülük vazifesini uhdesinde toplayan, bu işte ehliyet sahibi kişiler onlardır. Fetva, onların dinî meselelerde sorulan sorulara şeriata

uygun olarak verdikleri hükümler veya cevaplar olarak tanımlanabilir. Şairler, şeyhülislâmlara yazdıkları kasidelerde onların fetvalarının özelliklerini ve müftü olarak taşıdıkları kimliği anlatmışlardır.

Nefî, Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed'in devrin müftüsü olduğunu ileri sürer. Bunu sağlayan ise Şerif Mehmed'in ilim pergelinin merkezi, hüner göğünün odak noktası, faziletler mülkünün sahibi olmasıdır:

Merkez-i pergâr-ı dâniş kutb-ı gerdûn-ı hüner

Mâlik-i mülk-i fazâ'il müftî-i devr-i zamân Nefî K.52/29

Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad da devrinin müftüsüdür. Onun devrinin müftüsü olduğunu felekler dahi onaylamaktadır. Felekler onun imzasını güneşin altına atmakta, devrinin müftüsü olduğunu bütün dünyaya ilan etmektedir:

Müftî-i devr-i zamân Esad Efendi ki felek

Eder imzâsını pişânî-i mihre tesvîd Nefî K.54/21

Nev'îzade Atâyî, Şeyhülislâm Yahyâ'nın fetvasından söz eder. Yahyâ, fetvasının kalemiyle fesatları defetmektedir. Çünkü onun içtihatlarında cihat alametleri bulunmaktadır:

Kilk-i fetvası ider def'-i fesâd

İctihâdında var âsâr-ı cihâd Nev'îzade Atâyî SE./20

Kâmî, Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi'yi Osmanlı'nın müftüsü ve asrın şeyhülislâmı olarak zikreder. Çünkü onun kaleminden çıkan her cevap, âlem için tutunacak sağlam bir ip, kuvvetli bir bağıdır:

Şeyhü'l-islâm-ı 'asır müftî-i âl-i 'Osmân

Her cevâb-ı kalemi 'âleme bir habl-i metîn Kâmî K.21/17

Kâmî, Ebezade Abdullah Efendi'nin de devrinin müftüsü olduğunu söyler. Onun bu özelliği âlem tarafından kabul edilmiştir. O yüzden âlem, ömrünün devam etmesi, şeyhülislâmlıkta sürekli olması için dua eder:

Müftî'l-enâm-ı 'asr semiyî-i 'ibâd ile
'Âlem devâm-ı 'ömri du'âsın her ân ider Kâmî K.23/8

Kâmî'ye göre Abdullah Efendi, müşkül durumların fetvasına imza atacak olsa, fetva bekleyenler, fetvalarının her bir sayfasını canları için sığınılacak yer edinirler:

Fetvâ-yı müşkilâta ki imzâ-nüvîs ola
Müsteftiyân her varakın hırz-ı cân ider Kâmî K.23/23

Seyyid Vehbî, Ebu İshak İsmail Efendizade İshak Efendi'nin vasıtasız bir şekilde, herhangi bir kaynağa ihtiyaç duymadan haceti olanlara gönül okşayıcı bir şekilde yaklaştığını, yani onları yanıtladığını ifade eder. O, fetva verme vaktinde meseleler cevaplar vererek, fetva isteyenleri şüphede bırakmaz:

Kankı müftî de senün gibi bilâ-vâsıta dir
Ehl-i hâcâta nevâzişle fûlan hoş geldün Seyyid Vehbî K.65/21

Vakt-i iftâ ne ise mes'eleye vire cevâb
Diye müsteftiye var itme güman hoş geldün Seyyid Vehbî K.65/22

Neylî, Seyyid Mehmed Feyzullah'ın varlığıyla Osmanlı mülkünün taze hayat bulduğunu söyler. Çünkü o, cihana şah olacak bir hocadır ve devrinin müftüsüdür:

Cenâb-ı hâce-i şâh-ı cihân müftî-i devrân kim
Vücûdıyla hayât-ı tâze buldı mülk-i 'Osmânî Neylî K.9/7

Sünbülzade Vehbî, İshak Efendizade Mehmed Şerif'in fıkıhta ileri gelenler tarafından tercih edildiğini ifade eder. Onun devrinin müftüsü olarak tercih edilmesi apaçıktır. Çünkü fetvalarını içtihat usulüne uygun olarak yazar:

Müreccah olduğu ashâb-ı tercihe 'ayândır kim
Fetâvâsı usûl-i ictihâd üzre muharrerdir Sünbülzade Vehbî K.41/21

Keçecizade İzzet Molla'ya göre Dürrîzade Esseyyid Abdullah Efendi'nin ak fetvaları din bağının yasemin bahçesidir. Onun yeşil sarığı sonbaharın solmuş renklerini canlandırıp yeşile döndürür:

Fetvâ 'î-i sefîdi semenzâr-ı bâğ-ı dîn

Destar-ı sebzi reng-i hazânı bahâr eder Keçecizade İzzet Molla K.28/20

2.22. Nüktedan ve Hüner Sahibi

Nükte zarif ve ustalıkla ortaya konan sözdür. “*İnce bir anlam taşıyan, zekâ eseri olduğu için hoşça giden zarif ve düşündürücü söz; söz, yazı, resimde ilk bakışta herkesin göremediği, ancak dikkat edilince çıkarılabilen ince mânâ*”¹⁷² olarak tarif edilir. Nükte bilen, nükte yapan, nükteli söz söyleyebilen kişiye nüktedân denir. Hüner ise bir işte maharet sahibi olmaya, işi ustalıkla yapabilmeye denir. Şiirde nükte, kimi zaman sühan kavramıyla da karşılanır. Sühan-senc, sühan-ârâ, sühan-dân ise nüktedânın karşılığı olarak kullanılır. Şairlerin, övgülerini ve taleplerini şiirle, sanatla kendilerine bildirdikleri şeyhülislâmların nüktedân olmaları, hüner sahibi olmaları kaçınılmaz bir durumdur. Övgülerini kabul ettikleri veya hacetlerini giderdikleri şairlerin, ince mânâlar taşıyan sanatlı sözlerini bilecek edebî bilgi ve kültüre sahiptirler. Dolayısıyla onların, nüktedân ve hüner ehli olmaları kasidelerde ifade bulan bir başka husustur.

Âşık Çelebi, Fenârîzade Muhyiddin Efendi'ye yazdığı kasidede, onun nükte bilen bir kişi olmasını dolaylı bir şekilde dile getirir. İfadeye göre eğer söz ustaları, büyüyenler, nüktedânlar, dünyanın ince eleyip sık dokuyanları bir araya gelseler Muhyiddin Efendi'nin medhini hülâsa edemezler. Ancak sühan-senc, nüktedân gibi sözcükler, şeyhülislâmın bu özellikleri taşıdığına işaret etmektedir:

Sühan-senc ü füsûn-ger nükte-dân u mü-şikâf-ı dehr

Eger cem' olsalar tafsîl olunmaz medhün icmâlâ Âşık Çelebi K.1/23

Nef'î, Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi'nin zamanın üstün bir şahsiyeti, bulunduğu makamı güzelliştiren bir hükümdar, iyilikle yüzleri süsleyen, güldüren bir kişi olduğunu söyledikten sonra, hünerde de eşsiz olduğunu ifade eder. Nef'î, nüktedânların söz söylediği şiir meydanını, bir pazar yerine, çarşıya benzetip nükteyi de mücevhere ve inci tanesine benzetir. Şairlerin, bu meydanda ortaya

¹⁷² Erişim: Kubbealtı Lugâtı, [<http://lugatim.com/s/Nükte>], (Erişim Tarihi: 10.05.2019).

koydukları mücevher ve incilerin kıymetini kıratla tartan kişi ise nüktedân ve hüner ehli olan Şerif Mehmed Çelebi'dir:

Ser-efrâz-ı zamâne mesned-ârâ-yı hudâvendî
Hünermend-i yegâne çehre-pîrâ-yı nikû-kârî Nef'î K.49/18
Zihî cevher-şinâs-ı çârsû-yı nüktedânî kim
Bilir kîrat ile kadr-i dür-i mazmûn-ı eşârı Nef'î K.49/26

Eğer hüner bir deniz ise, Şerif Mehmed Çelebi'nin cevher saçan kalemî o denizin sahibidir. Onun kaleminden dökülen sözler, hüner denizinden saçılan cevherlerdir. Lütuf, kerem bir sedef ise, onun temiz yaratılışı sedefteki büyük ve eşsiz bir incidir:

Hüner gûyâ denizdir mâliki kilik-i güher-pâşın
Kerem gûyâ sadeftir tab'-ı pâkin dürr-i şehvârı Nef'î K.49/41

Nef'î, Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad Efendi'nin nüktedân olduğunu dile getirir. O, mânâların nükte söyleyenidir. Onun beyan kalemî, feleğin gizli kalmış müşküllerini dahi çözer. Bunu yaparken de sözü düğümlemez, sarîh bir şekilde yapar:

Nükte-perdâz-ı ma'ânî ki beyân-ı kalemî
Hall eder müşkül-i râz-ı feleği bî-ta'kîd Nef'î K.54/24

Nef'î'ye göre şeyhülislâm hüner ehlidir. Onun sözlerindeki nükteli kelimeler mânâların nadir bulunanıdır. Dilindeki mana hazineleri, saklanıp korunan mücevherlerdir:

Sözünde nükte-i lafzî nevâdir-i ma'nâ
Dilinde genc-i ma'ânî cevâhir-i mahzun Nef'î K.58/26

Nef'î, nükte ve hüneri genel olarak mücevher, inci gibi kıymetli maddelerle karşılamıştır. Övdüğü kişileri ise bu kıymetli maddelerden anlayan kişiler olarak değerlendirmiştir.

Nev'îzade Atâyî, Cafer Efendizade Mustafa Sunullah Efendi'nin hüner ehli olduğunu belirtir. Onun kaleme aldıkları hünerin gül bahçesidir. Kaleminin misk kokuları saçan yılanı, o gül bahçesini mekân tutmuştur:

Bir gülistân-ı hünerdür safha-ı tahrîri kim

Mâr-ı müşg-efşân-ı kilki anda tutmuşdur mekân Nev'îzade Atâyî K.7/24

Sehmî, şair de olan Şeyhülislâm Yahyâ'nın nükte söyleyen bir kişi olduğunu dile getirir. O nükte sahibi, fazilet göğünün güneşidir. Bu, doğruluğu herkesçe kabul edilmiş bir durumdur. O, mucizelerin beyan edildiği, mucize sözlerin söylendiği mülkün filozofudur. Bu yönüyle saygı duyulan bir kişiliktir:

Müsellem âftâb-ı evc-i fazl-ı nükte-perdâzı

Mükerrem feylesûf-ı kişver-i mu'ciz-beyânıdur Sehmî K.3/7

Sehmî'ye göre Âhîzade Mehmed Hüseyin de nüktedân bir zattır. Kalemî mânâ menziline başında durup doğru yolu gösterendir ki güneşe karşı durup şâmî denilen gümüş paralar saçmaktadır:

Hâmen ol hâdî ser-i menzil-i ma'nâdur kim

'Ârız-ı rûze idüp turre-i şâmî rîzân Sehmî K.10/23

Ebu Saidzade Feyzullah Efendi, Kâmî tarafından hünerleri mücevhere benzeten bir kişidir. O, hüner mücevherinin denizidir. Feyiz veren eserleri ihata etmiştir. İrfan mülkünde şeref bahşeden benzersiz biridir:

Muhîr-i feyz-eserâ lücce-i hüner-güherâ

Eyâ yegâne şeref-bahşî mülk-i 'irfânun Kâmî K.20/27

Neylî, hünerin Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi'ye düşkün olduğunu söyler. Onun şuh ve temiz tabiatının beyan ettiği lütuflara hüner meftun olmuştur. Akıl ise onun yaratılışının güzelliğine hayrandır, onun karşısında kendinden geçmiş, delirmiştir:

Hüner lutf-ı beyân-ı tab'-ı pâk-i şûhına meftûn

Hired hüsn-i cemâl-i hulkına şeydâ vü hayrândur Neylî K.7/17

2.23. Hil’at-i Beyza

Hil’at-i beyza, şeyhülislâmların resmî elbiseleridir. Şeyhülislâmlığa atandıklarında padişah tarafından kendilerine gönderilirdi. “*Bu elbise çok defa beyaz kürklü kaftan ve şeritle süslenmiş sarıktan ibaretti. Yaz ve kış elbiseleri ayırdı. Yazları ipek sadakordan krem renginde geniş kollu cüppe, kış ayları ise geniş kollu siyah cüppe giyerlerdi. Merasim elbiseleri de başka idi. Sim altın dallarla işlenmiş geniş yakalı ve kollu sırma (ferace) cüppe giyerlerdi. Başlarına beyaz sarıklar üzerine sırma geçirirlerdi.*”¹⁷³ Hil’at-i beyza, şeyhülislâmların atandığına delil olarak görülmüştür. Bu sebeple onların şeyhülislâm olmaları hil’at-i beyza kavramıyla da dile getirilmiştir. Bu unsura kendilerine yazılan kasidelerde değinilmiştir.

Seyyid Vehbî, meşihata gelmesini “hoş geldin” redifli kasideyle dile getirdiği Ebu İshak İsmail Efendizade İshak Efendi’nin hil’at-i beyza içindeki görünüşünü tasvir eder. Onun nurlu yüzü, güneşin sabah perdesinde görünmesi gibi beyaz kaftanda parlasın. İshak Efendi’nin yüzü güneşe, hil’at-i beyzası ise sabah aydınlığına benzetilmiştir:

Eylesün ferve-i beyzâda ruh-ı pür-nûrun

Perde-i subhda hurşîdi ‘iyan hoş geldün Seyyid Vehbî K.65/20

Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi, Haşmet tarafından hil’at-i beyzası öpülmesi gereken bir kişi olarak gösterilir. Burada devlet büyüklerinin eteklerinin öpülmesine gönderme de vardır. Onun beyaz kaftanı gönül ehli kişiler tarafından öpülmelidir. Çünkü onun zamanında gönül ehlinin huzuru, rahatlığı gece gündüz sağlanır olmuştur:

Efendim ferve-i beyzânı takbîl eylesinler kim

Zamânında safâ-yı ehl-i dil leyl ü nehâr olsun Haşmet K.18/5

Sünbülzade Vehbî, Pirizade Osman Sâhib Efendi’nin hil’at-i beyzasını mübarek olarak niteler. Onun mübarek hil’at-i beyzası bütün Müslümanların süsüdür.

¹⁷³ Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972, XLV.

Onun alameti şairin anlam dünyasında ünlü tefsir ve fıkıh âlimi Beyzâvî'nin önüne geçebilmektedir:

Mübârek hil'at-i beyzâsı zîb-i millet-i beyzâ

Me'âlimde nola sebk etse Beyzâvî'ye âsârı Sünbül-zade Vehbî K.36/3

Sünbülzade Vehbî, hil'at-i beyzası sebebiyle Vessafzade Mehmed Esad Efendi ile Beyzâvî arasında da ilgi kurmaktadır. Onun hil'at-i beyzası zamanın Beyzâvî'sidir. Onun bu hil'at-i beyzası, dolayısıyla kendisi cümle Müslümanın nuru ve süsüdür:

Beyzâvî-i zamâne ki ol hil'at-i beyzâ

Bu millet-i sefîdin olur revnak u ferî Sünbülzade Vehbî K.39/9

2.24. Şeyhülislamların Fiziksel Özellikleri

Şeyhülislâmlara yazılan kasidelerde onların fiziksel özellikleri ile ilgili verilere rastlamak mümkündür. Ancak bu veriler somut olmayıp divan şiirinde sevgili için kullanılan klâsik benzetmelerdir. Boyun serviye, yüzün cennete, vücudun hazineye, yanağın güle benzetildiği bu klâsik kullanımlar şeyhülislâmların gerçek fiziksel özellikleri ile ilgili malumat vermez. Bu durum, Tanpınar'ın ifade ettiği “saray istiaresi” kavramıyla yakından ilgilidir.¹⁷⁴

Nev'îzâde Atayî, Şeyhülislâm Yahyâ'nın dudaklarını can çeşmesine, boyunu da yürüyen serviye benzetir. Onun güzelliği cennet gülü gibi dikensizdir:

Leb çeşme-i cân nahl-ı kadün serv-i revândur

Hüsnün gül-i cennet gibi bî-hâr u hazândur Nev'îzade Atâyî K.11/39

Râmî'ye göre Şeyhülislâm Yahyâ'nın zatı paktır. Bu pak zat, âleme sığınacak bir yerdir. İlim ve fazilet sedefine eşsiz inci tanesidir:

Zât-ı pâki muhit-i 'âlemde

Sadef-i 'ilm ü fazla dürr-i yetîm Râmî K.14/48

¹⁷⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, 23.

Nazîr İbrahim, Paşmakçızade Seyyid Abdullah'ın letafet gülistanında açılmış taze bir gül olduğunu dile getirir. Bu şekilde letafet ve tazeliğe onun yüzünü seyrederek:

Letâfet gül-sitânında açılmış tâze bir güldür

'İzârın seyr idenler bu letâfetle tarâvetle Nazîr İbrahim K.6/4

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ŞEYHÜLİSLÂMLARA SUNULAN KASİDELERİN TÜR VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

3.1. Vezinlerine Göre Kasideler

Aruz Vezni	Kaç Kasidede Kullanıldığı
Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün	32 kasidede kullanılmıştır.
Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün	20 kasidede kullanılmıştır.
Mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün	16 kasidede kullanılmıştır.
Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün	16 kasidede kullanılmıştır.
Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün	13 kasidede kullanılmıştır.
Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün	6 kasidede kullanılmıştır.
Mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün	5 kasidede kullanılmıştır.
Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün	2 kasidede kullanılmıştır.
Fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün	1 kasidede kullanılmıştır.
Mef‘ülü fâ‘ilâtün mef‘ülü fâ‘ilâtün	1 kasidede kullanılmıştır.
Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün	1 kasidede kullanılmıştır.

Şeyhülislâmlara sunulan kasidelerde vezinlerin kullanım sıklığı, klâsik Türk şiirinde kullanılan vezinlerin kullanım sıklığı ile paralellik göstermektedir. Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün vezninin şiirde kullanım oranı %13.7, kasidelerde kullanım oranı %18'dir. Mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün vezninin şiirde kullanım oranı %7.2, kasidelerde kullanım oranı %4.7'dir. Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün vezninin şiirde kullanım oranı %29.1, kasidelerde kullanım oranı %18.8'dir. Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün vezninin şiirde kullanım oranı %13.5, kasidelerde kullanım oranı %21'dir. Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün vezninin şiirde kullanım oranı %0.8'dir. Mef‘ülü fâ‘ilâtün mef‘ülü fâ‘ilâtün vezninin şiirde kullanım oranı %1.2'dir. Mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün vezninin hem şiirde hem kasidede kullanım oranı %12.9'dur. Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün vezninin şiirde kullanım oranı %4.9, kasidelerde kullanım oranı %14.6'dır. Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün vezninin şiirde kullanım oranı %2.9'dur. Fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün fe‘ülün vezninin kullanım oranı ise çok düşüktür.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002, 167 – 280.

Şeyhülislâmlara sunulan kasidelerde mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün vezni %17.6, mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün vezni %4.4, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezni %14.1, fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün vezni %28.3, fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün vezni %0.8, mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün vezni %0.8, mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün vezni %14.1, mefâ'îlün fe'ilâtün mefâ'îlün fe'ilün %11.5, fe'ilâtün mefâ'îlün fe'ilün vezni %5.3, mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün vezni %1,7, fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün vezni %0.8 oranında kullanılmıştır.

3.2. Türüne Göre Kasideler

Kasidenin Türü	Kaç Kaside Olduğu
Medhiye	109 kaside
Şikâyetnâme	1 kaside
Mersiye	1 kaside
Fahriye	1 kaside
Mirâciye	1 kaside

3.3. Bölümlerine Göre Kasideler

Nesib Bölümü Olan Kaside Sayısı	72 kaside
Fahriye Bölümü Olan Kaside Sayısı	75 kaside
Tegazzül Bölümü Olan Kaside Sayısı	15 kaside
Dua Bölümü Olan Kaside Sayısı	101 kaside

3.4. Redif ve Kafiyesine Göre Kasideler

Redifi Olmayan Kasideler	57 kaside
Redifi Ek Olan Kasideler	24 kaside
Redifi Sözcük Olan Kasideler	21 kaside
Redifi Ek ve Sözcük Olan Kasideler	11 kaside
Kafiyesi Ek Olan Kasideler	113 kaside

3.5. Yazılış Sebeplerine Göre Kasideler

Övgü Amacı ile Yazılan Kasideler	93 kaside
Teşekkür Amacı ile Yazılan Kasideler	7 kaside
Tebrik Amacı ile Yazılan Kasideler	5 kaside
Hane Yapılışı Amacı ile Yazılan Kasideler	2 kaside

Tayin İsteği Sebebi ile Yazılan Kasideler	2 kaside
Şikâyet Amacı ile Yazılan Kaside	1 kaside
Ölüm Sebebi ile Yazılan Kaside	1 kaside
Hastalığın İyileşmesi Sebebi ile Yazılan Kaside	1 kaside
Bir Yere Teşrif Sebebi ile Yazılan Kaside	1 kaside

3.6. Kasidelerin Tür ve Şekil Özellikleri ile İlgili Genel Hususlar

Çalışmada incelediğimiz 113 kasideden 8 tanesinin hangi şeyhülişlâma yazıldığını bulamadık. Diğer 105 kaside 38 ayrı şeyhülişlâma yazılmıştır. Dağılımları ise aşağıdaki gibidir:

- Fenârîzade Muhyiddin Efendi: 2 kaside.
Ebussuud Efendi: 3 kaside.
Çivizade Hacı Mehmed Efendi: 3 kaside.
Bostanzade Mehmed Efendi: 1 kaside.
Bayramzade Zekeriya Efendi: 6 kaside.
Hoca Sadeddin Efendi: 2 kaside.
Sunullah Efendi (Cafer Efendizade Hacı Mustafa): 2 kaside.
Hoca Sadeddinzade Şerif Mehmed Çelebi Efendi: 6 kaside.
Ebu'l-Meyâmin Mustafa Efendi: 2 kaside.
Hoca Sadeddinzade Mehmed Esad Efendi: 3 kaside.
Şeyhülişlâm Yahyâ Efendi (Zekeriyazade): 14 kaside.
Âhîzade Mehmed Hüseyin Efendi: 2 kaside.
Esad Efendizade Ebu Said Mehmed Efendi: 3 kaside.
Muid Ahmed Efendi: 1 kaside.
Hacı Abdürrahim Efendi: 1 kaside.
Şeyhülişlâm Bahâyî (Mehmed Bahâî Efendi): 1 kaside.
Bolevî Mustafa Efendi: 1 kaside.
Sunizade Esseyyid Mehmed Emin Efendi: 1 kaside.
Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi: 8 kaside.
Ebu Saidzade Feyzullah Feyzi Efendi: 1 kaside.
Ebezade Abdullah Efendi: 1 kaside.

İmam-ı Şehrîyârî Mahmud Efendi: 1 kaside.
Yenişehirli Abdullah Efendi: 1 kaside.
Paşmakçızade Esseyyid Abdullah Efendi: 4 kaside.
Damadzade Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi: 2 kaside.
Ebu İshak İsmail Efendizade İshak Efendi: 2 kaside.
Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi: 4 kaside.
Şeyhülislâm Esad Efendi (Ebû İshak İsmail Efendizade): 3 kaside.
Çelebizade İsmail Asım Efendi: 2 kaside.
Hacı Veliyyüddin Efendi: 1 kaside.
Pirizade Osman Sâhib Efendi: 4 kaside.
Vessafzade (İrânîzade) Mehmed Esad Efendi: 3 kaside.
İshak Efendizade Mehmed Şerif Efendi: 3 kaside.
Esseyyid Mehmed Kâmil Efendi: 2 kaside.
Reiszade Mustafa Aşir Efendi: 1 kaside.
Dürrîzade Esseyyid Abdullah Efendi: 1 kaside.
Ârif Hikmet (Ahmed) Beyefendi: 6 kaside.
Seyyid Mehmed Sadüddin Efendi: 1 kaside.

Kendisine en çok kaside yazılan kişi 14 kaside ile Şeyhülislâm Yahyâ'dır. Şeyhülislâmlara en çok kaside yazan şair ise 12 kaside ile Sünbülzade Vehbî'dir. Kasidelerden altı tanesi fahriye ile başlamıştır. Şeyhülislâm ile birlikte başka bir devlet adamına birden yazılan kaside sayısı birdir. Seyyid Vehbî, Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi ile Defterî İzzet Ali Paşa'ya ortak kaside yazmıştır. İkisi de damatzade olduğu için aynı kasidede övülmüşlerdir.

Beyit eklenmek suretiyle bir başkasına sunulan kaside sayısı ikidir. Bunlardan biri Filibeli Vecdî'ye aittir. Hazret-i Baba Efendi olarak andığı bir Nakşibendî şeyhine yazdığı kasideye 2 beyit ekleyerek ismi geçmeyen bir şeyhülisâma ve daha sonra 5 beyit ekleyerek Nişânî Feridun Paşa'ya sunmuştur. Ayrıca 3 ve 4 beyit daha ekleyip başka kişilere de sunmuştur. Diğeri Seyyid Vehbî'nin yazdığı miraciyedir. Seyyid Vehbî miraciyeyi medhiye ile zeyl ederek Ebû İshak İsmail Efendizade İshak Efendi'ye sunmuştur.

Üç kaside methiye bölümlerinden itibaren eksiktir. Biri Neylî'nin Seyyid Mehmed Feyzullah'a yazdığı kasidedir. Diğer ikisi Haşmet'e aittir. Haşmet'in bu eksik kasidelerinden biri Ebû İshak İsmail Efendizade Mehmed Esad Efendi'ye yazılmıştır. Diğer eksik kasidesinin kime yazıldığını ise tespit edemedik.

Şeyhülislâmlara yazılmış en uzun kaside Sünbülzade Vehbi tarafından İshak Efendizade Mehmed Şerif Efendi'ye yazılmıştır, 102 beyittir. En kısa kaside ise Meşhûri tarafından Ârif Hikmet Beyefendi'ye yazılmıştır, 5 beyittir.

Âşık Çelebi'nin Ebusuud Efendi'ye yazdığı bir kaside ile Şehdî'nin Feyzullah Efendizade Mustafa Efendi'ye yazdığı kasidenin ilk beyitleri musarra değildir. Seyyid Vehbî'nin Paşmakçızade Esseyyid Abdullah Efendi'ye yazdığı bir kasidede onun meşihata gelmesine tarih düşürülmüştür. Yine Sünbülzade Vehbî'nin Esseyyid Mehmed Kâmil Efendi'ye yazdığı bir kasidede onun evinin yapılışına tarih düşürülmüştür. Bazı kasideler şeyhülislâmlar meşihata gelmeden önce, henüz kazasker veya padişah hocası iken yazılmıştır. Nev'îzade Atâyî'nin Sohbetü'l-Ebkâr isimli mesnevisinden aldığımız medhiye, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.

Bazı kasideler nazire olarak yazılmıştır. Nev'îzade Atâyî'nin Şeyhülislâm Yahyâ'ya yazdığı bir kaside (K. 27), Yahyâ'nın gazeline naziredir. Haşmet'in kime yazdığını tespit edemediğimiz eksik kasidesi (K. 20), Vehbî'ye naziredir. Sünbülzade Vehbî'nin İshak Efendizade Mehmed Şerif Efendi'ye yazdığı üç kasideden biri (K. 41) Nef'î'ye; biri (K. 42) Bâkî'ye; biri de (K. 43) Sâbit'e naziredir.

SONUÇ

Kasideler divan şairleri için önemli bir nazım şeklidir. Klâsik Türk şiirinin ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren kullanılan bir form olmuştur. Şair, orada sanat gücünü ortaya koymuş, şairliğini göstermiştir. Bununla birlikte devlet büyüklerinden istek ve temennilerini kasideler vasıtasıyla dile getirmiş, beğenilen kasidelerin karşılığında aldıkları bağışlarla sanatlarının sürekliliğini sağlamış, kimi zamanda bunu bir geçim vasıtası haline getirmişlerdir. Kaside sundukları devlet adamları, onların hem sanatta hem de sosyal hayatta koruyucuları olmuştur. Herhangi bir memurluğa atanma isteği, terfi talebi de kasidelerde ifade edilmiştir. Dolayısıyla devlet adamları sanatta ve sosyal hayatta olduğu gibi resmî yaşantıda da koruyucu olmuştur. Şeyhülislâmlar, şairlerin bu endişelerine cevap verecek büyük devlet adamlarından biri oldukları için kaside sunulan kişiler arasında yer almıştır.

Şeyhülislâmlara sunulan kasidelerin en belirgin özelliği, genelde de olduğu gibi, övgü şiirleri olmalarıdır. Onlar, kasidelerin genelinde övülmüş, daha sonra onlardan talep edilen husus ifade edilmiştir. Övgülerde abartılı söz ve benzetmelere başvurulmuştur. Bu abartılı söz ve benzetmelerde akıllı, lütufkâr, adaletli, âlim, ahlaklı, himmetli, hikmetli, azametli, takvalı, açık bahtlı, faziletli, velinimet, hâkim, makam sahibi, ihtiyaç mercii olmaları, düzeni sağlamaları, benzerlerinin olmaması sanatlı bir üslupla anlatılmıştır. Dinî ve tarihî şahsiyetler, kozmik âlem unsurları benzetildikleri öğelerin başında gelmiştir. Bu ifadeler kalıplaşmış olsa da muhtevası kişiye göre dokunmuştur. Dolayısıyla kişinin sahip olduğu özelliklerin kasideye yansıdığını göstermektedir. Buna göre bir şeyhülislâmın şahsiyeti, ilim adamı kişiliği, yöneticilik vasfı, toplum ve sanatkâr nezdindeki niteliği kaside sunma geleneği takip edilerek oluşturulabilir.

Şairler, sanat alanındaki hünerlerini kasideler vasıtasıyla sergilemektedir. Onların şairlik kuderti de bu vasıtayla tespit edilebilmektedir. Kaside, sadece devlet büyüğünün değil, şairin kendini de övdüğü bir nazım şeklidir. Şair kendi övgüsünü fahriyede yapar. Fahriye bölümleri övgünün yanı sıra istek ve temennilerin dile getirildiği yerdir. Şeyhülislâmlara sunulan kasidelerin fahriye bölümünde genel olarak şair kendini övmüşse de sıkıntılarını, içinde bulunduğu yoksulluğu veya memurlukta

terfi talebini burada dile getirerek şeyhülişlâmın yardımını dilemiştir. Bazen de şeyhülişlâmdan gördüğü yardımlar nedeniyle teşekkürle yer vermiştir.

Şeyhülişlâmlara sunulan kasidelerin, genel şekil özelliklerine uyduğu görülmüştür. Kimilerinde bütün bölümler yer almış, kiminde bazı bölümler yazılmamıştır. Büyük çoğunluğu övgü amacıyla yazılmıştır. Nazire olarak yazılan kasideler de vardır. Bütününde ek halinde kafiye kullanılmış, redif kullanılmayan kaside çoğunlukta olmuştur. Aruz ölçüsünün birçok kalıbıyla yazılmışlardır. Ancak en çok “Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün” ile “Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün” kullanılmıştır.

Sonuç olarak şeyhülişlâmların hangi özellikleri taşıdıkları, devlet adamı olarak nasıl bir profil oluşturdukları, şairler için neyi ifade ettikleri ortaya konmuştur. Şeyhülişlâmlara yazılan kasidelerin hususiyetleri de belirlenmiştir. Çalışmanın Türk dili ve edebiyatının yanı sıra tarih, sanat tarihi, ilahiyat ve sosyoloji alanında çalışma yapacaklara faydalı olacağı görülmüştür.

KAYNAKÇA

DİVANLAR

Acar, G. K. (2006). *Hafid Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

AdmıŖ, A. (2007). *Âkif Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

AkkuŖ, M. (1993). *Nef'i Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

AkkuŖ, M. (2018). *Nef'i Divanı*. EriŖim: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-206118/nefi-divani.html>, EriŖim Tarihi: 19.06.2018.

Akpınar, Ŗ. *Âgâh Divanı*. EriŖim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292392/h/agah-divani.pdf>, EriŖim Tarihi: 27.12.2012.

Akyüz, K. v.d. (1990). *Fuzûlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Alkan, S. (1993). *Ŗeyh Mustafa Zekâyî'nin Hayatı Edebî KiŖiliđi Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Arı, A. *Sâkib Dede ve Divanı*. EriŖim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-99043/sakib-dede-divani.html>, EriŖim Tarihi: 08.01.2013.

Arpacı, M. (2005). Fâzıl Hacı Tahir Efendi Hayatı ve Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arslan, M. – Aksoyak, İ. H. *HaŖmet Külliyyâtı*. EriŖim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83426/hasmet-kulliyati.html>, EriŖim Tarihi: 17.12.2009.

Aslan, Ü. *Besnili Nehcî Dede Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292417/h/nehci-divani.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Avşar, Z. *Revânî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-75641/revani-divani.html>, Erişim Tarihi: 21.01.2011.

Ayan, H. (1981). *Cevrî Hayatı Edebî Kişiliği Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Aydemir, Y. – Çeltik, H. *Meşhûrî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83433/meshuri-divani.html>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

Aydemir, Y. (2000). *Behiştî Divanı*. Ankara: MEB Yayınları.

Aydemir, Y. *Ravzî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83423/edincikli-ravzi-divani.html>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

Başpınar, F. *Beyânî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-90174/beyani-divani.html>, Erişim Tarihi: 25.08.2012.

Bayak, C. *Şehâbî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83437/sehabi-divani.html>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

Bayındır, Ş. (2008). *Şehdî Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bektaş, E. *Muvakkit-zade Muhammed Pertev Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275467/h/muvakkitzade-pertev.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Beşli, Z. (2007). *Ömer Besîm Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Bilgin, A. (2000). *Ümmî Sinan Divanı*. İstanbul: MEB Yayınları.

Bilgin, A. *Nigârî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-281559/h/nigar-i-divani-azmi-bilgin-.pdf>, Erişim Tarihi: 25.08.2012.

Bilkan, A. F. (2011). *Nâbî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Büyükkaya, H. (2008). Faik Ömer ve Divanı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Can, E. (2005). *Şuhûdî Divançesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Ceylan, Ö. – Yılmaz, O. (2005). *Keçecizade İzzet Molla ve Divan-ı Bahâr-ı Efkâr*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.

Ceylan, Ö. (2003). *Âsaf Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Coşkun, A. O. (2001). *Abdülâhâd Nûrî Divanı*. İstanbul: MEB Yayınları.

Çağlayan, N. (2007). *Nîsârî Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Çıpan, M. (1991). *Fasîh Ahmed Dede Hayatı Edebî Kişiliği Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çobanoğlu, F. (2006). *Enderunlu Ferîd İbrahim Divanı'nın Metni ve İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Darıcık, M. (2006). *Nazîf Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Demir, T. (2006). *Edirneli Fâiz Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demiralay, M. (2007). *Hüdâyî-i Kadîm ve Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Demirel, H. G. (2005). *Belîğ Mehmed Emîn Divanı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Demirel, M. (1966). *İbn-i Kemal Divanı*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Demirel, Ş. *Mânî Divanı ve Şehrengîz-i Bursa*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-281558/h/mani-divani-sener-demirel-.pdf>, Erişim Tarihi: 25.08.2012.

Demirel, Ş. *Şehrî Hayatı Sanatı Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-213661/h/girisvemetin.pdf>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

Dikmen, H. (1991). *Seyyid Vehbî ve Divanı'nın Karşılaştırmalı Metni*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dirican, E., (2007). *Sehmî Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doğan, M. N. (1997). *Şeyhülislâm Esad Efendi ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. İstanbul: MEB Yayınları.

Dursunoğlu, H. (1996). *Şeyhülislâm Muhammed Şerîf Efendi'nin Hayatı Eserleri Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Eğri, A. (2006). *17. Yüzyıl Şairlerinden Hikmetî ve Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erdem, S. (2005). *Neylî ve Divanı*. Ankara: AKM Yayınları.

Erdoğan, M. (2005). *Sıdkî Paşa Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Erdoğan, M. *Bursalı Rahmî ve Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292396/h/bursali-rahmi-divani.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Eren, A. *Mehmed Sıdkî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292413/h/mehmed-sidki-divani.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Erol, C. (1995). *Muhammed Şâkir Efendi Hayatı Eserleri ve Enisü'l-Uşşâk Adlı Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erol, E. (1994). *Sükkerî Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanı*. Ankara: AKM Yayınları, Ankara.

Ersoy, E. *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî Hayatı Eserleri ve Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275468/h/muniri.pdf>, Erişim Tarihi: 25.08.2012.

Ersöz, G. E. (2007). *Ni'metî Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Ertem, R. (1995). *Yahyâ Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Esir, H. A. (1994). *Haftız-zade Seyyid Mehmed Sa'dî Çelebi Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gemici, S. (1990). *Mihri Hatun Divanı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Gülen, A. (2007). *Seyyid Nakib-zade Ni'metî Hayatı Edebî Şahsiyeti Eserleri ve Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Gürbüz, M. (2005). *Rezmî Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gürer, A. (1993). *Şeyh Gâlib Divanı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gürgendereli, M. *Mostarlı Hasan Ziyâ'î Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83435/mostarli-ziyai-divani.html>, Erişim Tarihi: 21.01.2011.

Hamami, E. (2001). *Râmî Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Harmancı, H. E. *Süheylî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83439/suheyli-divani.html>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

İpekten, H. (1974). *İsmetî Divanı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

İpekten, H. (1990). *Nâ'îlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, M. – Canım, R. (1989). *Hamamîzade İhsan Hayatı Eserleri ve Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İsen, M. – Kurnaz, C. (1990). *Şeyhî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İsen, M. (1990). *Usûlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaçalin, M. S. *Âhî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-128333/h/ahidivanimustafakacalin.pdf>, Erişim Tarihi: 21.08.2008.

Kadıǧlu, İ. (2003). *Lebîb-i Âmidî Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Kaplan, Y. *Fevzî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292534/h/fevzi-divani.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Karaağaç, G. (1997). *Lutfî Divanı*. Ankara: TDK Yayınları.

Karabıyık, M. *Kâtib-zade Sâkib Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275466/h/katibzade-sakib.pdf>, Erişim Tarihi: 12.06.2011.

Karaköse, S. *Nev'îzade Atâyî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275469/h/nevi-zade-atayi.pdf>, Erişim Tarihi: 25.08.2012.

Karapanlı, G. (2005). *Mekkî Divanı ve Tahlili*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karavelioğlu, M. A. *On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem'i'nin Divanı'nın Edisyon Kitiği ve İncelenmesi*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-75640/prizrenli-semi-divani.html>, Erişim Tarihi: 21.08.2008.

Karlıtepe, M. (2007). *Kelâmî Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kavruk, H. – Selçuk, B. *Filibeli Vecdî ve Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292405/h/filibeli-vecdi-divani.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Kavruk, H. (2001). *Şeyhülislam Yahyâ Divanı*. Ankara: MEB Yayınları.

Kaya, B. A. (2010). *Osman Nevres ve Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kılıç, F. *Âşık Çelebi Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-213614/h/asikcelebidivanifilizkilic.pdf>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

Kılıç, Y. (1996). *Râtib Ahmed Paşa Hayatı Edebî Şahsiyeti Divanı'nın Tenkitli Metni*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kırıcı, A. (2006). *Nail Abbas Paşa'nın Hayatı Sanatı ve Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Kurnaz, C. v.d. (2000). *Giritli Salacığlu Mustafa Celvetî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kurtoğlu, O. *Lebîb Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292411/h/lebib-divani.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Kutlar, F. S. *Arpaemînzade Mustafa Sâmî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275459/h/arpaeminizade-sami.pdf>, Erişim Tarihi: 25.08.2012.

Küçük, S. (2011). *Bâkî Divanı*. Ankara: TDK Yayınları.

Macit, M. *Nedîm Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292562/h/nedim-divani.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Mengi, M. (1995). *Mesîhî Divanı*. Ankara: AKM Yayınları.

Mermer, A. (1991). *Mezâkî Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. Ankara: AKM Yayınları.

Mermer, A. (1997). *Karamanlı Aynî ve Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Mermer, K. (2004). *Mustafa Ma'nevî'nin Hayatı ve Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Nar, O. (2007). *Şeyhî Hayatı ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Okçu, N. (2011). *Şeyh Gâlib Divanı*. Ankara: TDV Yayınları.

Okuyucu, C. (1994). *Cinânî Hayatı Eserleri Divanı'nın Tenkitli Metni*. Ankara: TDK Yayınları.

Orak, K. Y. *İbrahim Tırsî ve Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275470/h/tirsi.pdf>, Erişim Tarihi: 25.08.2012.

Özer, S. (2006). *Nâukî Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Özkat, M. (2005). *Kara Fazlı'nın Hayatı Eserleri Edebî Kişiliği ve Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Özmen, M. (2001). *Ahmed-i Da'î Divanı*. Ankara: TDK Yayınları.

Özyıldırım, A. E. *Hamdullah Hamdî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83425/hamdullah-hamdi-divani.html>, Erişim Tarihi: 21.01.2011.

Özyılmaz, K. (1994). *Kâmî Hayatı Eserleri Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Parlatır, İ. (2012). *Fuzûlî Türkçe Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Saraç, M. A. Y. *Emrî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-75639/emri-divani.html>, Erişim Tarihi: 21.01.2011.

Soldan, U. (2005). *Fatîn Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Şengün, N. (2006). *Nazîr İbrahim ve Divanı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Tankuş, M. (2002). *Ârif Süleyman Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tarlan, A. N. (1992). *Ahmed Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tarlan, A. N. (1992). *Hayâlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tarlan, A. N. (1992). *Necafî Beg Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Taş, H. *Vahyî Divanı ve İncelenmesi*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83441/vahyi-divani.html>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

Taş, H. *Vusûlî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292436/h/vusuli-divani.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Tavukçu, O. K. *Dede Ömer Rûşenî Hayatı Eserleri Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275463/h/dede-omer-ruseni.pdf>, Erişim Tarihi: 25.08.2012.

Tökel, D. A. (1993). *Fütûhî Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Turan, L. (1998). *Yenişehirli Avnî Bey Divanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Tuyan, R. D. (2007). *Ayıntaplı Hâfız Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ulucan, M. (2005). *Muvakkitzade Mehmed Pertev Hayatı Edebî Kişiliği Eserleri Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Üst, S. *Edirneli Nazmî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-100878/edirneli-nazmi-divani.html>, Erişim Tarihi: 08.01.2013.

Üstüner, K. *Enderunlu Hasan Yâver Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292555/h/enderunlu-hasan-yaver-divani.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Üzgör, T. (1991). *Fehîm-i Kadîm Hayatı Sanatı Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*. Ankara: AKM Yayınları.

Yağcı, Ö. G. (2006). *Mehmed Şerif Efendi Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Yakar, H. İ. *Gelibolulu Sun'î Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-213620/h/gelibolulu.pdf>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

Yaşar, M. (2005). *Bâlî Hayatı Edebî Kişiliği Divanı'nın Tenkitli Metni*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yazar, İ. *Kânî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292407/h/kani-divani.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Yazıcı, G. E. *Edirneli Kâmî Ve Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275465/h/kami.pdf>, Erişim Tarihi: 12.06.2011.

Yekbaş, H. (2005). *Hüdâyî-i Kadîm Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Yekbaş, H. (2010). *Sehî Bey Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Yenikale, A. *Ahmet Nâmî Divanı ve İncelemesi*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83436/nami-divani.html>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

Yenikale, A. *Sünbül-zade Vehbî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292567/h/sunbul-zade-vehbi.pdf>, Erişim Tarihi: 27.12.2012.

Yerdemir, F. (2007). *Rehâyî Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, A. (1991). *İshak Çelebi Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Yıldız, A. (2006). *18. Yüzyıl Şairlerinden Ferhâd Paşa Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Yıldız, S. (2002). *XVIII. Yüzyıl Divan Şairi Şâkir Hayatı Eseri Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yurttaş, M. N. (2007). *Feyzî Halil Bey Divanı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Yüce, B. (tarih yok). *Adnî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Zülfe, Ö. *Hecrî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275464/h/hecri.pdf>, Erişim Tarihi: 25.08.2012.

Zülfe, Ö. *Nâşid Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-215485/h/nasidmetin.pdf>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

Zülfe, Ö. *On Altıncı Yüzyıl Şairi Selikî ve Şiirleri*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83438/selikin-siirleri.html>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

Zülfe, Ö. *Yakînî Divanı*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83442/yakini-divani.html>, Erişim Tarihi: 17.12.2009.

DİĞER KAYNAKLAR

Ak, C. (2001). *Şair Padişahlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Akdi, V. (2015). *Şeyhülislâm Medhiyelerinde İdeal Din Adamı Portresi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

Akgündüz, M. (2002). *Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık*. İstanbul: Beyan Yayınları.

Altunsu, A. (1972). *Osmanlı Şeyhülislâmları*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Avcı, İ. (2009). “Klasik Türk Edebiyatında Gelenekli Bir Yazım Konusu Olarak İLİM ve MAL”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. İstanbul, S. 2, 92.

- Aydemir, Y. (2002). “Türk Edebiyatında Kaside”. *Bilig.* (22), 133-168.
- Baykut, H. (2010). *Sebk-i Hindî Şairlerinin (Nâilî, Neşâtî, Fehîm, Şehrî ve Şeyh Gâlib) Kasidelerinde Övme ve Övünme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Bayraktutan, L. (1990). *Şeyhülislâm Yahya Divanı’ndan Seçmeler*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY.
- Bilkan, A. F. - AYDIN, Ş. (2007). *Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Bilkan, A. F. - Çetindağ, Y. (2006). *Şeyhülislâm Şairler*. Ankara: Hece Yayınları.
- Bilkan, A. F. (2002). *Hayrî-nâme’ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Düşünce Hayatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tahir Efendi (1972). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi.
- Cengiz, H. E. (1972). *Divan Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Coşkun, M. (2007). *Klâsik Türk Şiirinde Edebî Tenkit Şairin Şaire Bakışı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çağrııcı, M. “Ahlak”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak#>, Erişim Tarihi: 05.06.2019.
- Çandar, C. (2012). *Mezopotamya Ekspresi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1998). *Divanlar Arasında*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çeltik, H. (2007). “Tenkitli Divan Neşirlerinde Nazım Şekli Problemleri”. *Turkish Studies.* (2/3), 189 - 199.
- Demirci, M. “Himmet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/himmet>, Erişim Tarihi: 05.06.2019.

Demirpolat, A. – Akça, G. “Osmanlı Toplumunda Modernleşme ve Ulema”. *Ekev Akademi Dergisi*. S. 36, 120.

Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilçin, C. (2004). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

Doğan, A. (2005). *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ercan, Ö. (2014). “Divan Şiirini Hukukî Bakış Açısı ile Değerlendirmek: Suç ve Ceza”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakóltesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 26, 169.

Ertan, V. (1969). *Tarihte Meşihat Makamı İlmiye Sınıfı ve Meşhur Şeyhülislâmlar*. İstanbul: Bahar Yayınevi.

Güftâ, H. (2004). *Divan Şiirinde İlim*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gülen, F. N. (2015). “17. Yüzyıl Şairlerinden Neşâtî, Nâ’ilî, Cevrî’nin Şeyhülislâm Bahâyî Efendi’ye Yazmış Olduğu Kasideler”. *Turkish Studies*. S. 10/8, 1175 – 1194.

İnalcık, H. (2010). *Şair ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İncelem*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

İpekten, H. (1999). *Nâ’ilî Hayatı Sanatı Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İpekten, H. (2002). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

İpekten, H. (2005). *Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İpekten, H. (2010). *Nef’î Hayatı Sanatı Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İpekten, H. (2011). *Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İpekten, H. (2012). *Şeyh Gâlib Hayatı Sanatı Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İpşirli, M. “Şeyhülislâm”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 39, 91 - 96.

- İpşirli, M. “Bostanzade Mehmed Efendi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 6, 311.
- İpşirli, M. “Çivizade Mehmed Efendi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 8, 347.
- İsen, M. (1994). *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, M. v.d. (2005). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- İslamoğlu, M. (2015). *İmamlar ve Sultanlar*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Kahraman, S. A. - Galitekin, A. S. - Dadaş, C. (1998). *İlmiyye Sâlnâmesi Osmanlı İlmiyye Teşkilâtı ve Şeyhülislâmlar*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kayaokay, İ. (2017). “Şeyhülislâm Yahyâ İçin Yazılan Kasideler”. *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi*. C. 1, S. 2, 108 – 159.
- Köksal, M. F. (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kubbealtı Lugâtı. Erişim: <http://lugatim.com>. Erişim Tarihi: 20.05.2019.
- Kurnaz, C. (1996). *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlîli*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Kut, G. (2008). “Divan Edebiyatında Adl ve Adalet Üzerine Klişeler”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 1, İstanbul, 2008, 191-193.
- Külekçi, N. (2005). *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Levend, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Macit, M. (1996). *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Macit, M. (2004). *Nedim Hayatı Eserleri ve Sanatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mengi, M. (1991). *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*. Ankara: AKM Yayınları.

- Mengi, M. (2003). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi Metinler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2011). *Babaîler İsyanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2013). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Okumuş, O. “Osmanlı Tarihinde Katledilen Şeyhülislâmlar”. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*. C. 5, S. 1, 387 – 396.
- Onay, A. T. (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. Ankara: TDV Yayınları.
- Öztürk, F. (2007). *Bakî Divanı Sözlüğü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pala, İ. (2002). *Ansiklopedik Divan Şüri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayıncılık.
- Saraç, M. A. Y. (2014). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim – Ölçü – Kafiye*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Sırma, İ. S. (2000). *II. Abdulhamid’in İslâm Birliği Siyaseti*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Şemseddin, S. (2006). *Kamus-i Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şenler, Y. (2010). *Türk Romanında Reformist Tipler*. İstanbul: Palet Yayınları.
- Şenödeyici, Ö. (2011). *Nâ’îlî Divanı Sözlüğü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tanpınar, A. H. (2006). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taş, K. “Osmanlı Yönetim Sisteminde Şeyhülislâmlık Kurumu –Sosyolojik Bir Çözümleme-”. *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C. 1, S. 1. 82.
- Tolasa, H. (2001). *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Toprak, M. (2006). *Şeyhülislâm Bahayi Divanı Şerhi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Tökel, D. A. (2016). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. İstanbul:FSM Vakıf Üniversitesi Yayınları.

Tuzalan, S. Ö. (2010). *Şeyhülislâmlara Sunulan Kasideler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Türkoğlu, S. (2007). *Şeyhülislâm Esad Divanı'nın Tahlili*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Uraz, M. (1944). *Şeyhülislâm Yahya*. İstanbul: Tefeyyüz Kütüphanesi.

Uyanık, M. (2016). *Bilginin İslamileştirilmesi ve Çağdaş İslam Düşüncesi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Yakıt, İ. (2010). *Türk-İslâm Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yakut, E. (2005). *Şeyhülislâmlık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Yelten, M. *Nev'izade Atayi. Sohbetü'l-Ebkar*. Erişim: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-75527/nevizade-atayi---sohbetul-ebkar.html>, Erişim Tarihi: 21.01.2011.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı,Adı :TUNÇADAM, Özcan
Telefon :-
Faks :-
E-mail :ozcantuncadam@gmail.com

Eğitim

Lisans YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ 2008
Tezsiz Yüksek Lisans YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ 2010

İş Deneyimi

Yıl:	Yer	Görev
2013'ten itibaren	MEB	Öğretmen

Yabancı Dil

Farsça

Hobiler

Kitap okumak, film izlemek, gezmek.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

04./07./2019

Tez Başlığı / Konusu:

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE SEYHÜLİSLÂMLARA SUNULAN KASİDELER

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 139 sayfalık kısmına ilişkin 04./07./2019 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Tuncadam intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 13 (...07.24...) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

04./07./2019
Özcan TUNCADAM
Adı, Soyadı, İmza

Adı Soyadı : ÖZCAN TUNCADAM
Öğrenci No : 11920110071
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Tezli Yüksek Lisans (Normal Öğretim)
Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN
Doç. Dr. RECEP DEMİR

04./07./2019

[Signature]

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR

Doç. Dr. Bekir KOCALAR

Enstitü Müdürü